

**ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ
YERLEŞİM MODELİ VE MİMARİSİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Anıl VURAL

Kütahya-2020

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ YERLEŞİM
MODELİ VE MİMARİSİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Müge SAVRUM KORTANOĞLU

Hazırlayan:
Anıl VURAL

201691251002

Kütahya – 2020

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan..... (İmza)

Akademik Unvan , Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvan , Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvan , Adı-Soyadı

Üye..... (İmza)

Akademik Unvan , Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım ‘‘Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Yerleşim Modeli ve Mimarisi’’adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

06/01/2020

Anıl VURAL

Özgeçmiş

Anıl Vural, 04.09.1991 yılında Bursa Orhangazi’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Orhangazi’de tamamladıktan sonra 2011 yılında Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü’ne başladı. Hatti Güneş Kursları adlı bitirme tezi ile 2015 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2017 yılında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalında lisansüstü eğitimine başladı. Lisans eğitimi sırasında Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu başkanlığında yürütülen Alaca Höyük kazılarına 2012-2015 yılları arasında öğrenci, 2016-2018 yılları arasında arkeolog olarak katıldı. Arazi çalışmalarının yanı sıra belgeleme ve mimari çizim çalışmalarında görev aldı.

ÖZET

ALACA HÖYÜK HITİT İMPARATORLUK DÖNEMİ YERLEŞİM MODELİ VE MİMARİSİ

VURAL, Anıl

Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Müge SAVRUM KORTANOĞLU

Ocak, 2020, 188 sayfa

“Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Yerleşim Modeli ve Mimarisi” adlı bu çalışmada Çorum İli Alaca İlçesi Alaca Höyük Köyü sınırları içerisinde yer alan Alaca Höyük’ün 2. yapı katı (Hitit İmparatorluk Dönemi) mimarisi incelenmiştir. Bu bağlamda eski yıllarda açığa çıkarılmış olan yapıların çizimleri revize edilmiş ve dijital ortamda (AutoCAD) çizimleri tekrar yapılmıştır. Yeni dönem kazılarında açığa çıkarılan yapıların çizimleri ile beraber değerlendirilip topografik haritada kent modeli oluşturulmuştur. Hitit İmparatorluk Dönemi’nde Alaca Höyük’te açığa çıkarılan yapılarda kullanılan malzemeler ve bu malzemelerin temini araştırılmıştır. Mimaride kullanılan yapı öğeleri ve mimari yapım teknikleri ışığında dönemin yapıları tek tek değerlendirilmiştir. Yapılar değerlendirilirken; planı, kullanılan yapı malzemeleri, çıkan buluntu konteksi ve yapım teknikleri ışığında yapıların işlevi tespit edilmeye çalışılmıştır. Dönemin mimari yapıları Hitit çekirdek bölgesindeki merkezler ile karşılaştırılmıştır. Alaca Höyük kent dışı yapılarının özellikleri, işlevleri araştırılmış ve yapıların kent ile bağlantısı, diğer merkezler ile karşılaştırma yapılarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Alaca Höyük’ün yerleşim olarak seçilmesinin nedenleri Coğrafi Bilgi Sistemleri ışığında; iklimsel yapısı, coğrafyası, jeolojik yapısı ve hidrojeolojisi gibi birçok faktör açısından araştırılmış, yerleşimin tercih edilme sebepleri tespit edilmiştir. Yazılı belgeler ışığında dönemin şehircilik anlayışı araştırılmıştır. Diğer merkezlerle karşılaştırmalar yapılarak Alaca Höyük kentinin özellikleri belirlenmiştir. Bütün bu çalışmalar sonucunda Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi mimarisi ve kentin yerleşim planı hakkında edinilen bilgilerle sonuca ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alaca Höyük, Hitit İmparatorluk Dönemi, Mimari, Kent.

ABSTRACT
SETTLEMENT MODEL AND ARCHITECTURE OF THE HITTITE
IMPERIAL PERIOD OF ALACA HÖYÜK

VURAL, Anıl
M.A. Thesis, at Archaeology
Supervisor: Assistant Professor Müge SAVRUM KORTANOĞLU
January, 2020, 188 pages

In this study, which named “Settlement Model and Architecture of the Hittite Imperial Period of Alaca Höyük” the second structure level architecture of Alaca Höyük located in Alaca Höyük Village of Çorum Province in Alaca District was researched. In this connection, the drawings of the structures that were brought into open in the previous years were revised and the drawings were re-made in digital environment (AutoCAD). The drawings were estimated together with the drawings of the structures which released during the excavations of the new session and the city model was created on topographic map. It was investigated that which materials used in the ruins and how these materials were obtained in Hittite Imperial Period in Alaca Höyük. Thanks to the architectures and architectural construction techniques used in architecture, the architectures of the period were estimated one by one. While the architectures were estimated, it was tried to determine that architectural materials, varieties of the findings and the materials that were used. Thanks to the plan, structure materials, context of the findings and construction techniques the function of the structures was tried to be determined. The architectural structures of the period were compared with the centers in the Hittite core region. Architectural characteristics and functional features of uptown of Alaca Höyük have been tried to be determined with the comparison to the other centers. That Alaca Höyük has been chosen as a settlement the reasons why Alaca Höyük has been chosen as a settlement, according to the Geographical Information Systems; climatic features, geography, geological features, hydrogeology and many other factors, it was estimated with those features. Thanks to the written papers, the city planning of that term was researched. The features of Alaca Höyük were determined by being compared with other centers. As a result of all these studies. It was reached a result with the information of Alaca Höyük Hittite Imperial Period architecture and planning of the city.

Key Words: Alaca Höyük, Hittite Empire Period, Architectural, City.

ÖNSÖZ

“*Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Yerleşim Modeli ve Mimarisi*” başlıklı tez konusunu seçmemde 2012 yılından itibaren Alaca Höyük Kazılarına katılmam, çizim çalışmalarını gerçekleştirmem ve mimariye olan ilgim etkili olmuştur.

Alaca Höyük Kazısı eski başkanı merhum hocam Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu’na tez konusu olarak bu konuyu çalışmama izin verdiği için kendilerine çok teşekkür ederim (Ek. 1).

Yüksek lisansa başladığım günden beri bana karşı yardımlarını esirgemeyen, bu konuyu çalışmamı destekleyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Müge Savrum Kortanoğlu’na teşekkür ederim.

Tanıdığım günden itibaren yardımlarını esirgemeyen ve tez çalışmama katkılarını sunan Arkeolog Dr. Duygu Çelik’e çok teşekkür ederim.

Değerli hocalarım Doç. Dr. Meltem Doğan Alparslan, Doç. Dr. Metin Alparslan, Doç. Dr. Özlem Sir Gavaz ve Dr. Öğr. Üyesi Atila Türker’e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca katkıda bulunan Dumlupınar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarımın hepsine teşekkür ederim.

Bu çalışmada bana desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Arkeolog Nilay Talay’a, Arkeolog Bayram Uygun’a, Arkeolog Mehmet Türk’e ve arkeolojiye başladığım günden beri yanımda olan dostum Arkeolog Semih Yaşar Çizikci’ye çok teşekkür ederim.

Almanca ve İngilizce çevirilerimde bana yardımcı olan arkadaşım Saadet Muhammet Turhan’a ve Olcay Vural’a teşekkür ederim.

Benden maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
LEVHALAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

1.1. AMAÇ	4
1.2. KAPSAM	5
1.3. YÖNTEM	6

İKİNCİ BÖLÜM

ALACA HÖYÜK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. COĞRAFİ KONUMU	8
2.2. JEOLJİ VE İKLİMSEL YAPI.....	8
2.3. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ	10
2.4. STRATİGRAFİ VE KRONOLOJİ	12
2.5. ARİNNA ALACA HÖYÜK LOKALİZASYONU HAKKINDA ARAŞTIRMALAR.....	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ MİMARİSİNDE KULLANILAN MALZEMELER VE YAPIM TEKNİKLERİ

3.1.HİTİT YAZILI KAYNAKLARINDA MİMARLIK VE YAPI RİTÜELLERİ..	19
--	----

3.2. KULLANILAN MALZEMELER	20
3.2.1. Taş	20
3.2.2. Kerpiç ve Ahşap	20
3.3. MİMARİ ÖĞELER VE YAPIM TEKNİKLERİ	21
3.3.1. Taş Duvar Yapımı	21
3.3.2. Duvar Örgü Tekniği	21
3.3.3. Çatı ve Damlar	23
3.3.4. Taş Kemer	23
3.3.5. Taş Direk ve Tabanlar	24
3.3.6. Kapılar	24
3.3.7. Pencereleler	25
3.3.8. Sokaklar	26

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ YAPILARI

4.1. SAVUMA YAPILARI	27
4.1.1. Yukarı Şehir Sur Yapısı	27
4.1.2. Aşağı Şehir Sur Yapısı	27
4.1.3. İstinat Duvarları (I. ve II. İstinat Duvarı)	29
4.2. KENT YAPILARI	30
4.2.1. Sfenksli Kapı	30
4.2.1.1. Sfenksli Kapı Tasvirli Yapıları.....	31
4.2.1.2. Sfenksli Kapı Girişine Ait Tasvirli Yapıları.....	33
4.2.1.3. Sfenksli Kapı Sağ (Doğu) Kanadındaki Tasvirli Yapıları.....	38
4.2.1.4. Sfenksli Kapı Sol (Batı) Kanadındaki Tasvirli Yapıları.....	38
4.2.1.5. Kabartmalı Ortostatların Tarihlendirilmesi.....	50
4.2.2. Poternli Kapı	51
4.2.3. Aslan Kapı	52
4.2.3.1. Aslanlı Kapı Tasvirli Yapıları/Eserleri.....	52
4.3. DİNİ YAPILAR	53
4.3.1. Mabed-Saray (?) Yapısı	53
4.3.1.1. I. Grup Yapı	53

4.3.1.2. II. Grup Yapı	54
4.3.1.3. III. Grup Yapı	55
4.3.1.4. IV. Grup Yapı	55
4.3.1.5. V. Grup Yapı	55
4.3.1.6. Mabed-Saray (?) Yapım Aşamaları	56
4.3.2. Adyton Yapısı	58
4.3.3. Küçük Mabed Yapısı	58
4.3.4. B (Mabed ?) Yapısı	59
4.3.5. Tünel (?) Yapısı	62
4.3.6. Büyük Yapılar.....	65
4.3.7. Poternli Kapı Yanındaki Yapı.....	66
4.4. KONUT YAPILARI	66
4.5. SU YAPILARI	68
4.5.1. Temiz Su Yapıları	68
4.5.2. Atık Su Yapıları	68
4.6. ALACA HÖYÜK KENT DIŞI YAPILAŞMASI	69
4.6.1. Aşağı Şehir Olgusu Üzerine Değerlendirme	69
4.6.2. Hititlerde Su Yapılarının Genel Değerlendirmesi	70
4.6.3. Coğrafi ve Hidroloji Açısından Bölgenin Değerlendirmesi	72
4.6.4. Yazılı Belgelerde Su ve Su Yapıları	73
4.6.5. Gölpınar Hitit Barajı	74

BEŞİNCİ BÖLÜM

ALACA HÖYÜK KENT PLANI

5.1. HİTİT YAZILI BELGELERİNDE KENT OLGUSU	79
5.2. HİTİTLERDE ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞI	79
5.3. CBS UYGULAMASIYLA ALACA HÖYÜK COĞRAFİ KONUMU.....	82
5.4. ALACA HÖYÜK ŞEHİR PLANI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME	86
5.4. ALACA HÖYÜK VE DİĞER HİTİT MERKEZLERİN KARŞILAŞTIRMASI	89

ALTINCI BÖLÜM

YERLEŞİMLERİN KARŞILAŞTIRMASI

6.1. SAVUNMA KAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	91
6.2. KENT KAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	92
6.2.1. Sfenksli Kapı	92
6.2.2. Poternli Kapı	93
6.2.3. Aslanlı Kapı	94
6.3. DİNİ YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI	94
6.3.1. Mabed-Saray (?) Yapısının Karşılaştırması	94
6.3.2. Küçük Mabed Yapısı Karşılaştırması	95
6.3.4. B (Mabed ?) Yapısı Karşılaştırması	95
6.3.5. Tünel (?) Yapısı Karşılaştırması	96
6.4. KONUT YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	97
6.5. SU YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	98
6.5.1. Temiz Su Kanalları	98
6.5.2. Atık Su Yapıları	99
6.7. KENT DIŞI YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI	99
6.7.1. Gölpınar Hitit Barajı'nın Karşılaştırması	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİME	101
LEVHALAR	107
EKLER	173
KAYNAKÇA	174
DİZİN.....	188

LEVHALAR LİSTESİ

		Sayfa
Levha I	Har. 1: MÖ II. Binyıl Haritası.....	1
	Har. 2: Alaca Höyük'ün Konumu.....	8
Levha II	Har. 3: Alaca Höyük ve Çevresinin Su Kaynakları.....	9
	Har. 4: Alaca Höyük ve Çevresinin Kayaç Çeşitleri.....	9
Levha III	Har. 5: Alaca Höyük ve Çevresinde Görülen Kayaç Çeşitleri.....	9
	Har. 6: Kabartma Analiz Haritası.....	84
Levha IV	Har. 7: Kabartma Analiz Haritası.....	84
	Har. 8: Kabartma Analiz Haritası.....	84
Levha V	Har. 9: Yamaç Yönelimi (Bakı) Haritası.....	84
	Har. 10: Görünürlük Haritası.....	84
Levha VI	Har. 11: Eğim Analizi Haritası.....	84
	Har. 12: Su Akım Birikimi- Güncel Drenaj Analizi Haritası.....	85
Levha VII	Har. 13: Drenaj Yönleri Analizi Haritası.....	85
	Har. 14: Akarsu Parçaları Analizi Haritası.....	85
Levha VIII	Tab. 1: Alaca Höyük Kronolojisi.....	12
Levha IX	Tab. 2: Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Konutlarının Özellikleri.....	67
Levha X	Tab. 3: Hitit Dönemi Kentlerinin Özellikleri.....	89
Levha XI	Res. 1: Lennep Tarafından Yapılan Alaca Höyük Sfenksli Kapı Gravürü.....	10
	Res. 2: Chantre'ın 1893 Yılındaki Ziyaretinde İki Sfenks Arasındaki Dört Köşe Dehlizi ve Gerisindeki İkinci Kapı Çevresindeki Yaptığı Çalışmaları.....	11
Levha XII	Res. 3: Theodor Macridy Tarafından Alaca Höyük Sfenksli Kapı ve Çevresinde Yapılan Çalışmalar.....	11
	Res. 4: İstanbul'da Yapılan II. Türk Tarih Kongresinde Atatürk Alaca Höyük Eserlerini İncelerken	11
Levha XIII	Res. 5: Alaca Höyük Köyü'nün Ören Yerinin Üzerinden Doğuya Taşınması ve İstimlak Edilmesinin Yazışmaları	11

	Res. 6: Sfenkli Kapı Önünde ve Girişin Sağ Tarafında Bulunan Gısgazziduri Yapısı (?).....	16
Levha XIV	Res. 7: Alaca Höyük Düzgün Yontma Taş Duvar Örneği.....	22
	Res. 8: Alaca Höyük Kiklopik Duvar Örneği.....	22
Levha XV	Res. 9: Alaca Höyük Ortostat Duvar Örneği.....	22
	Res. 10: Alaca Höyük Mabed-Saray (?) Kapısı.....	25
Levha XVI	Res. 11: Alaca Höyük Aşağı Şehir Sur Duvarı Kalıntıları.....	29
	Res. 12: I. İstinat Duvarının Kuzey Görünümü.....	29
Levha XVII	Res. 13: I. İstinat Duvarının Kuzeyden Görünümü.....	29
	Res. 14: II. İstinat Duvarının Kuzeyden Görünümü.....	30
Levha XVIII	Res. 15: II. İstinat Duvarının Güneyden Görünümü.....	30
	Res. 16: Sfenkli Kapı Genel Görünümü.....	31
Levha XIX	Res. 17: Kentin İç Yüzüne Bakan Sfenks Protomları.....	32
	Res. 18: Kentin İç Yüzüne Bakan Sfenkslerin Kapı Söveleri....	32
Levha XX	Res. 19: Kentin Dış Yüzüne Bakan Sfenksler.....	32
	Res. 20: Kentin Dış Yüzüne Bakan Sfenksin Kapı Sövesi.....	32
Levha XXI	Res. 21: MEŠEDÍ Kabartması.....	33
	Res. 22: Libasyon Kabartması.....	35
	Res. 23: Tahtında Oturan Fırtına Tanrısı ve Kral Kabartması....	37
Levha XXII	Res. 24: Altı Kült Görevlisi Kabartması.....	37
	Res. 25: Tanrıça ve Tapınanlar Kabartması.....	38
	Res. 26: Aslan Protomunun Ön ve Yan Yüzü.....	39
Levha XXIII	Res. 27: Kralın Tanrıya Sunum Kabartması.....	40
	Res. 28: Kurbanlıkların Görevliler Tarafından Götürülmesi Kabartması.....	41
	Res. 29: Din adamları Kabartması.....	41
Levha XXIV	Res. 30: Akrobatlar Kabartması.....	42
	Res. 31: Müzik Kabartması.....	44
	Res. 32: Müzik Aletinin Notaları.....	44
	Res. 33: Müzik Kabartmasının Kopyası.....	44
Levha XXV	Res. 34: Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması.....	46
	Res. 35: Kralın Domuz Avı Kabartması.....	46

	Res. 36: Kralın Geyik Avı Kabartması.....48
Levha XXVI	Res. 37: Kralın Aslan Avı Kabartması.....49
	Res. 38: Poternin Kent İçinden Girişi.....51
Levha XXVII	Res. 39: Poternin Kent Dışından Görünümü.....51
	Res. 40: Aslanlı Kapı.....52
Levha XXVIII	Res. 41: Aslanlı Kapı Protomu.....52
	Res. 42: Mabed-Saray (?) Yapısı Genel Görünümü.....53
Levha XXIX	Res. 43: Mabed-Saray (?) Avlusuna Giriş Kapısı.....55
	Res. 44: Kademeli Olarak Yapılmış Olan Mabed-Saray (?) Yapısı 56
Levha XXX	Res. 45: Mabed-Saray (?) Avlusu.....56
	Res. 46: Küçük Mabed Yapısı.....59
Levha XXXI	Res. 47: Küçük Mabed Yapısı Hava Fotoğrafi.....59
	Res. 48: B (Mabed ?) Yapısı Hava Fotoğrafi.....59
Levha XXXII	Res. 49: 2a Evresinin Tahrip Ettiği Taş Taban.....59
	Res. 50: B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Servis Kabı.....62
Levha XXXIII	Res. 51: B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Ryton.....62
	Res. 52: B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Tablet.....62
Levha XXXIV	Res. 53: Tünel (?) Yapısı.....62
	Res. 54: Tünel (?) Yapısında Bulunan İskelet.....63
Levha XXXV	Res. 55: Tünel (?) Yapısı Dolgusu.....64
	Res. 56: Tünel (?) Yapısında Bulunan Servis Kapları.....65
Levha XXXVI	Res. 57: Tünel (?) Yapısında Bulunan Testiler.....65
	Res. 58: Tünel (?) Yapısında Bulunan Servis Kabı.....65
	Res. 59: Tünel (?) Yapısından Küçük Buluntu.....66
Levha XXXVII	Res. 60: Tünel (?) Yapısından Küçük Buluntu.....66
	Res. 61: Mabed-Saray (?) Kapı Yapısının Altından Geçen Su Kanalı.....69
Levha XXXVIII	Res. 62: Alaca Höyük Atık Su Kanalları.....69
	Res. 63: Höyükten Barajın Görünümü.....74
Levha XXXIX	Res. 64: Gölpınar Hitit Barajı'nın Sediman Malzeme İle Dolmuş Görünümü.....74

	Res. 65: Gölpınar Hitit Barajı'nın Taş Dolgu Setti.....75
Levha XL	Res. 66: Gölpınar Hitit Barajı'nın Savakları.....75
	Res. 67: Gölpınar Hitit Barajı Savakların Canlandırması.....75
Levha XLI	Res. 68: Gölpınar Hitit Barajı'nın Dinlendirme Havuzu.....75
	Res. 69: Gölpınar Hitit Barajı'nın Dinlendirme Havuzunun Canlandırması.....75
Levha XLII	Res. 70: Gölpınar Hitit Barajı'nda Bulunan Taş Kaideler.....75
	Res. 71: 24 Ayar Altından Yapılmış Kurs.....76
	Res. 72: Hiyeroglifli Stel Parçası.....76
Levha XLIII	Res. 73: Alaca Höyük'ün Havadan Genel Görünümü.....88
	Çiz. 1: Kerpiç Duvar Örgüsü Örneği.....22
Levha XLIV	Çiz. 2: Kerpiç Duvar Örneği.....23
	Çiz. 3: Alaca Höyük'ten Kanal Kesit Çizim Örneği.....24
Levha XLV	Çiz. 4: Alaca Höyük Sfenksli Kapı Batı Kule Yapısı Duvar Örgüsü.....28
	Çiz. 5: Alaca Höyük Sfenksli Kapı Doğu Kule Yapısı Duvar Örgüsü.....28
Levha XLVI	Çiz. 6: Yukarı Şehir Sur Yapısı.....28
	Çiz. 7: Aşağı Şehir Sur Yapısı.....29
Levha XLVII	Çiz. 8: I. İstinat Duvarı.....29
	Çiz. 9: I. İstinat Duvarı Duvar Örgü Sistemi.....29
Levha XLVIII	Çiz. 10: II. İstinat Duvarı 30
	Çiz. 11: II. İstinat Duvarı Duvar Örgü Sistemi.....30
Levha XLIX	Çiz. 12: Sfenksli Kapı Kesit Çizimi.....30
	Çiz. 13: Sfenksli Kapı Kesit Çizimi.....30
Levha L	Çiz. 14: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu.....31
	Çiz. 15: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu.....31
Levha LI	Çiz. 16: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu.....31
	Çiz. 17: Poternli Kapı Planı.....51
Levha LII	Çiz. 18: Poternli Kapı Kesit Çizimi.....51
	Çiz. 19: Aslanlı Kapı Çizimi.....52
	Çiz. 20: Aslanlı Kapı Kesit Çizimi.....52

Levha LIII	Çiz. 21: Mabed-Saray (?) Yapısı.....53
Levha LIV	Çiz. 22: Mabed-Saray (?) Yapısı Yapı Grupları.....53
	Çiz. 23: Mabed-Saray (?) Yapısı Kesit Çizimi.....56
	Çiz. 24: Mabed-Saray (?) Yapısı Duvar Örgüsü.....56
Levha LV	Çiz. 25: Küçük Mabed Duvar Örgüsü.....59
	Çiz. 26: Küçük Mabed Yapısının Planı.....59
Levha LVI	Çiz. 27: Küçük Mabed Yapısı Kesit Çizimi.....59
	Çiz. 28: B (Mabed ?) Yapısı 2b Evresi.....59
Levha LVII	Çiz. 29: B (Mabed ?) Yapısı 2a Evresi.....60
	Çiz. 30: B (Mabed ?) Yapısı Duvar Örgüsü.....61
Levha LVIII	Çiz. 31: Tünel (?) Yapısının Planı 62
	Çiz. 32: Tünel (?) Yapısı Duvar Örgüsü.....63
Levha LIX	Çiz. 33: Tünel (?) Yapısı Dolguları.....63
	Çiz. 34: Tünel (?) Yapısı İskeletlerinin Buluntu Yerleri.....63
Levha LX	Çiz. 35: I. No'lu Konut.....67
	Çiz. 36: III. No'lu Konut.....67
	Çiz. 37: V. No'lu Konut.....67
Levha LXI	Çiz. 38: Alaca Höyük Kanal Yapısı.....68
	Çiz. 39: Alaca Höyük Kanal Yapısı.....68
	Çiz. 40: Kanal Yapısı Kesit Çizimleri.....69
Levha LXII	Çiz. 41: Gölpınar Hitit Barajı'nın Yapı Öğeleri.....75
	Çiz. 42: Baraj Kesit Çizimi.....75
	Çiz. 43: Baraj Kesit Çizimi.....75
Levha LXIII	Çiz. 44: 24 Ayar Altından Yapılmış Kursun Çizimi.....76
	Çiz. 45: Hiyeroglif Stel Parçasının Canlandırması.....76
	Çiz. 46: Hiyeroglif Stel Parçasının Çizimi.....76
Levha LXIV	Çiz. 47: Alaca Höyük Eğim Haritası.....88
Levha LXV	Çiz. 48: Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıları.....88

EKLER

EK 1:	Tez Çalışması İçin İzin Yazısı.....viii
--------------	---

KISALTMALAR LİSTESİ

AJA	American Journal of Archaeology.
Anadolu/Anatolia:	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eski Önyasa Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Dergisi.
AnAr	Anadolu Araştırmaları/Jahrbuch für Kleinasiatiscche Forschung.
AnSt	Anatolian Studies (Journal of the British Institute of Archaeology at Ankara) - London.
ArchAnat	Archivum Anatolicum.
ArAn.	Archivum Anatolicum. Anadolu Arşivleri
BA	Biblical Archaeologist
Bellelen	Türk Tarih Kurumu Bellelen. Ankara.
BoStu	Boghazköi-Studien
Bo	Fragments de tablettes inédits de Boğazköy/Hattuša
CollAn	Colloquium Anatolicum
DTCFD	Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi.
JANER	Journal of Ancient Near Eastern Religions.
JAOS	Journal of the American Oriental Society.
JNES	Journal of Ancient Near Eastern Studies. Chicago.
KBo	Keilschrifttexte aus Bogazköi. Leipzig, Berlin.
KUB	Keilschrifturkunden aus Bogazköi. Berlin.
KST	Kazı Sonuçları Toplantısı
MDOG	Mitteilungen der Deutschen Orientgesellschaft. Berlin.
OIP	Oriental Institute Publications.
RAI	Rencontre Assyriologique Internationale.
StBoT	Studien zu den Bogazköy- Texten. Wiesbaden.
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu.
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi.
TOD	Tarih Okulu Dergisi.
WVDOG	Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient Gesellschaft. Berlin.

Metin İçinde Geçen Kısaltmalar

Bkz	Bakınız
C.	Cilt
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemleri
cm	Santimetre
ev.	Çeviren
iz.	Çizim
Ed.	Editör
ha	Hektar
km	Kilometre
Lev.	Levha
m	Metre
m ²	Metrekare
MÖ	Milattan önce
No	Numara
Öy.	Önyüz
Res.	Resim
S	Sayı
s.	Sayfa
SYM	Sayısal Yükseklik Modeli
Tab.	Tablo
TTK	Türk Tarih Kurumu
TTKY	Türk Tarih Kurumu Yayınları
TAED	Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi
TÜBA-AR	Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi
Yay.	yayın
yy	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

Hititler MÖ 16. yy'ın ikinci yarısında Anadolu'da Kızılırmak kavsi içerisindeki çekirdek bölgede I. Hattuşili önderliğinde başkent Boğazköy ve çevresinde siyasi birlik kurmuşlardır (Har. 1). Kısa sürede Anadolu'nun süper gücü haline gelen Hititler, Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'nun yerli halkı olan Hatti kültürünü ve dinini benimsemişlerdir. Hitit panteonunda Mezulla, Zintihu vb. birçok Hattili tanrıların olduğu görülmektedir (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 262). Bunun yanı sıra Hitit kültüründe her alanında Hatti kültürünün izleri görülmektedir.

Çorum İl sınırları içerisinde yer alan ve Hattiler Dönemi'nde de önemli merkezlerden olan Alaca Höyük, başkent Boğazköy'ün 34 km uzağında yer alır.

Alaca Höyük bilim dünyasına ilk kez W. G. Hamilton adlı bir İngiliz gezgin tarafından 1835 yılında tanıtılmıştır. Alaca Höyük'te 1907 yılında ilk kez 15 günlük bir çalışma gerçekleştirilmiş ve 1935 yılına kadar birçok bilim insanı tarafından ziyaret edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk milli kazısı Atatürk'ün isteği üzerine 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adına Remzi Oğuz Arık başkanlığında başlatılmış ve daha sonra çalışmalar Hamit Zübeyr Koşay ve Mahmut Akok tarafından yürütülmüştür (Çınaroğlu, 2017: 240-247). 1997 yılına kadar ara verilen Alaca Höyük kazılarına, 1997'den 2018 yılına kadar Aykut Çınaroğlu başkanlığında devam etmiştir.

Alaca Höyük, ana toprak üzerine kurulmuş dört kültür katının oluşturduğu 16 m yüksekliğinde, 350 m çapında bir höyüktür. Kültür katları eskiden yeniye doğru, Geç Kalkolitik (IV), İlk Tunç (III), Hitit (II), Frig/Demir (?) (I) Çağları olarak sıralanmaktadır. İlk yerleşmenin kurulduğu ana toprak konglomera bir yığıntıdır (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 104 vd.).

Alaca Höyük'ün II. kültür katında, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın geç evresinden Hitit İmparatorluk Çağı'nın sonuna kadar olan süreç kesintisiz olarak tespit edilmiştir. 1935 yılında ilk defa sistemli kazılara başlanan Alaca Höyük'te yoğun olarak 1940-1948 yıllarında Hamit Zübeyr Koşay ve Mahmut Akok tarafından Hitit mimari tabakalarında çalışılmıştır. Kazı çalışmalarının uzun yıllardır devam ettiği Alaca Höyük'te birçok Hitit İmparatorluk Dönemi yapısı açığa çıkarılmıştır. Bu zamana kadar bulunan yapılardan bazılarının işlevi kesinlik kazanmamış ve yeni açığa çıkarılmış olan

yapılarla birlikte değerlendirilmiştir. Yapıların işlevi; filolojik belgeler, CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri), uzaktan algılama yöntemleriyle desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

1.1. AMAÇ

Alaca Höyük; savunma yapıları, kent kapıları, tapınak yapıları, konut yapıları ve su yapılarıyla çok sayıda Hitit İmparatorluk Dönemine ait anıtsal mimari kalıntıya sahiptir. Cumhuriyetin ilk yıllarında burada başlayan kazılarda; Sfenksli Kapı, Poternli Kapı, Mabed-Saray (?) Yapısı, Büyük Yapılar, Küçük Mabed ve konut yapıları tespit edilmiştir. Bu mimari kalıntıların çizimleri ve planları revize edilmiştir. Yapıların höyükteki konumlarını, mimari tarzlarını, işlevselliklerini ve tarihlendirmelerini tekrar değerlendirmek gerekmektedir.

Alaca Höyük'ün eski dönem kazılarının en önemli yapılarından birisi, işlevi açısından farklı yorumların olduğu Mabed-Saray (?) Yapısı'dır ve çalışmamızın mimari açıdan esas yapılarından birini teşkil etmektedir. Bu yapıyı açığa çıkartan uzmanların yorumlarına göre dini bir yapı olarak değerlendirilmiştir (Koşay, 1951: 11). Tapınma mekânları her dönemde o toplumun en önemli unsurlarıdır. Kökleri uzak geçmişlere dayanan kült yapılarında ne gibi tapınma ritüellerinin uygulandığına dair izleri tespit etmek kolay olmamaktadır. Bu nedenle elimizdeki arkeolojik ve filolojik verileri değerlendirmek gerekmektedir.

Yeni dönem kazılarında açığa çıkartılan B (Mabed ?) Yapısı ve Tünel (?) Yapısı'nın yanı sıra iki istinat duvarının şehir sur sistemindeki fonksiyonu hakkında değerlendirmeler tezin esas amaçlarındandır. Alaca Höyük yeni dönem kazı alanlarında elde edilen bulgularda Hitit mimari yapımların teknikleri açısından günümüzde hala kronolojik ve işlevsellik açısından tanımlamada sıkıntılar bulunan yapılar hakkında yorumlama ya da sonuca gitmede katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmadaki amacımız ise Hitit İmparatorluk Çağı'na ait yapılar hakkında detaylı bir literatür çalışması yapmak, yapılar hakkında yorumları, tarihlendirme önerilerini, yeni yorumlarla ve yeni kazılarda ele geçen bilgiler ışığında değerlendirmektir. Bu tez kapsamında yeni yöntemlerle yeni bir bakış açısı geliştirmek esas amacımız olacaktır.

1.2. KAPSAM

Alaca Höyük Orta Anadolu'da bulunan Hitit şehirlerinin en önemlilerinden birisidir. Alaca Höyük'te üç yapı katının mimarlık kalıntıları Hitit Dönemini yansıtır. Bu çalışmada II. kültür katının 2. yapı katını temsil eden, höyüğün en görkemli dönemlerinden birisi olan, Hitit İmparatorluk Çağı'nda şehir yapısı, mimari tekniklerdeki geleneksel dokular ve etkileşimler kronolojik ve işlevsel olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca CBS ve uzaktan algılama yöntemleriyle Hititlerin şehircilik anlayışına ve alan kullanımlarındaki kriterlerine farklı bir bakış açısı katmak ve geleneksel mimarinin oluşumunun en önemli etmenlerinden birisi olan bölgenin coğrafyası, jeolojisi ve iklimsel yapısı hakkında genel değerlendirmelerini incelemek kapsamı oluşturmaktadır.

Alaca Höyük'ün Sfenksli Kapı kabartmalarında üst üste yerleştirilmiş tasvirli frizlerin varlığı, Eski Hitit sanatının bilinen bir özelliğinin, kullanılan malzemenin değişik olmasına rağmen Hitit İmparatorluk Çağı'na intikal ettiğini göstermektedir (Baltacıoğlu, 2006: 24). Bu kabartmalı ortostatlar Geç Hitit Dönemi kabartmalı ortostat geleneğinin öncüsü niteliğindedir. Bu özellik, Alaca Höyük'ün bilinen tek örnek olması dolayısıyla önemini arttırmaktadır. Ortostatların dini konuları içermesi bakımından bir kült şehri olabileceği düşünülen Alaca Höyük'de tasvir sanatının yoğunluğu ve özellikle şehirdeki mimari yapıların tanımsız kalması eski ve yeni kazı verilerinin tekrar değerlendirilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Tarihlendirme yapabilmek amacıyla ortostatlar ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Hitit İmparatorluk Çağı'nda şehirde bir düzenlemeye gidildiği, yapıların bir bölümünün iptal edildiği ve yeni yapılar oluşturulduğu bilinmektedir. Bu şehircilik anlayışındaki değişimin neyin gereksinimi olduğu yeni kazıların sonucunda anlamak ve kazıları devam eden farklı Hitit şehirleri ile (Boğazköy, Oymaağaç, Kayalıpınar, Kuşaklı, Alişar Höyük) karşılaştırmasının ve filolojik bilgiler ışığında değerlendirmelerinin yapılması amaçlanmaktadır. Hititlere ait yazılı belgelerde mimari yapıların kullanımları hakkında çok fazla detaya inilmemiştir. Filolojik olarak mimari yapıların hangi amaca yönelik kullanıldığına dair elimizde çok net bilgiler yoktur. Ancak bu yapıların planları üzerinde ve elde edilen küçük bulutular üzerinde yapılan çalışmalar ile değerlendirme yapılabilecektir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde eski kazılarda Alaca Höyük'te Hitit İmparatorluk ağı'na ait yapıların bölümlerinin işlevini bize gösterecek bir kanıt yoktur. Bu nedenle yeni dönem kazılarında açığa çıkartılan İmparatorluk Dönemi yapılarının değerlendirilmesi ve ele geçen kk buluntuları ile yapıların fonksiyonu değerlendirilecektir. ağdaşı olan yapılar ile mimari yapıların karşılaştırılmaları yapılacaktır. Höyük zerindeki bu yapıların coğrafi ve jeolojik açıdan çalışmaları yapılmış olup bu bilgiler ışığında tekrar değerlendirilecektir. Eski izimleri revize edilerek yapıların planı tekrar mevcut topografik planda değerlendirmeye alınacaktır.

1.3. YÖNTEM

Alaca Höyük'n bu güne kadar açığa çıkarılmış olan Hitit İmparatorluk Dönemi mimari yapıları araştırılmış ve eski dönem kazılarında bulunmuş olan mimari yapıların çizimleri dijital ortama aktarılmıştır. Eski çizimlerde revizyon yapılmış ve yeni dönem kazılarında açığa çıkarılan mimari çizimlerle birlikte değerlendirilmiştir. Yapıları incelerken dönemin mimari yapımlar teknikleri, topografya, evre koşulları ve yapıların planı dikkate alınmıştır.

Bu alışma CBS, uzaktan algılama ve diğer farklı disiplinlerle desteklenmiştir. Yapılar kendi içinde değerlendirirken diğer Hitit İmparatorluk Dönemi merkezleriyle karşılaştırmalara gidilmiştir. Bu karşılaştırmalarda merkezlerin Alaca Höyük ile olan benzer ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan benzerlik ya da farklılıklarda, bilinçli olarak mı yapıldığı yoksa imkânlar ve Şartların mı etkili olduğu tespit edilmiştir. Hitit Dönemi kentlerinin yapısal özellikleri, kent unsurları ve kentlerin yerleşim modeli incelenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucu Alaca Höyük yapılarının amacı, kent planı ve yerleşim modeli tespit edilmeye çalışılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM
ALACA HÖYÜK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. COĞRAFI KONUMU

Alaca Höyük, Çorum İli Alaca İlçesine bağlı Alacahöyük Köyü sınırları içerisinde yer alır. Hitit İmparatorluğu'nun başkenti Boğazköy'ün 34 km kuzeyinde bulunur. Alaca Höyük; Çorum'a 50 km, Ankara'ya 210 km uzaklıkta yer almaktadır (Har. 2) (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 86).

2.2. JEOLJİ VE İKLİMSEL YAPI

Kültür kavramının çok fazla tanımı olmakla birlikte konumuzla ilgili olarak kültür için “*Bir toplumun ya da bütün toplumların birikimli uygarlığıdır.*” (Yazoğlu, 2002: 32) tanımlaması yapılmıştır. Bu birikimleri oluşturan en önemli etkenlerden biri de yerleşimin coğrafyası, dolayısıyla o toplumun yaşadığı coğrafyaya bağlı iklimsel yapısıdır.

Anadolu'nun Dünya üzerindeki konumuna bakılacak olursa, yalnızca Avrupa ile Asya kıtaları arasında jeolojik açıdan bir geçiş alanı değildir. Ayrıca iklim açısından da bir geçiş bölgesi olarak görülmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika'dan gelen hava kütleleri burada hava durumunu belirler. Hitit çekirdek bölgesi olan Kızılırmak kavsi içerisindeki Alaca Höyük, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzey bölümündedir. İç Anadolu step iklimi ile Karadeniz Bölgesi iklimi arasındaki geçiş bölgesindedir. İç Anadolu'ya özgü karasal iklimin hüküm sürdüğü bölgede, yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve yağışlı geçmektedir (Hüser, 2007: 10). Bölgedeki meteoroloji istasyonu verilerine göre yıllık ortalama yağış 375 mm, ortalama sıcaklık 9,7 °C'dir. En yağışlı ay Mayıs, en kurak ay Temmuz ve Ağustos'tur. Kaydedilen minimum yıllık yağış 222 (2001 yılı), en yüksek yağış 475 (1983 yılı) mm'dir (Apaydın, vd., 2019: 11). En yağışlı mevsimi ilkbahar, en kurak mevsim yazdır. İç Anadolu'nun coğrafi durumu, kuzey ve güney kesiminin dağlarla çevrili olması bol yağış almasını önlemektedir. İlkbahar mevsiminde konvektif yağışlar meydana gelir ve kısa sürede bol yağış bırakır (Hüser, 2007: 11).

Tüm bu iklimsel özelliklere sahip olan Alaca Höyük yaşam alanı olarak tercih edilmiştir. Hititlerin, tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomileriyle gelişmiş bir siyasi yapıları vardır. Siyasal iktidarın dinsel unsurlar üzerine kurulan bir düzeni temsil eden

Hititler, kentlerini ve tapınaklarını sadece yaşamsal açıdan gerekli olduğu için değil, aynı zamanda dini açıdan da önem arz eden su kaynaklarının yakınlarına kurmuşlardır (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 57). Alaca Höyük kenti sınırları içerisinde Horamözü deresi ile Karakayaözü deresi birleşerek Sungurlu yakınlarında bulunan Budaközü deresine bağlanır. Budaközü deresi ise Kızılırmak'a akar. Horamözü deresi ve oluşturduğu vadi çağlar boyu bu alanda yerleşim görmesinde etkin olmuştur (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 86). Alaca Höyük'te bu bereketli topraklarda kurulmuş yerleşimlerden biridir (Har. 3).

Hititlerin yazılı kaynaklarına bakıldığında bölgenin iklimsel yapısı sonucunda çeşitli doğal afetlerin (sel, kuraklık, vb) görüldüğü anlaşılmaktadır. Örneğin: Nerik kentinde görülen su baskını, dönemin yazılı kaynaklarında da yer almaktadır (Ünal, 1977: 429 vd.). Hitit çekirdek bölgesine bakıldığında kış aylarının çok sert geçmesi, yaz aylarında kuraklığın fazla olması ve verimli arazilerin az olması yağmur ihtiyacını arttırmaktadır. Yağmur yağması için edilen duaların yer aldığı yazılı belgeler de mevcuttur (Ünal, 1977: 427). Tarım ürünlerinden yeterli verimin alınmasını sağlamak için Hititler; baraj, gölet, su bentleri ve su havuzları yapmışlardır. Bunun en güzel örneği ise Alaca Höyük Gölpınar Hitit Barajı'dır. Günümüzde hala kullanılmakta olan baraj, Anadolu'nun bilinen en eski barajlarından biri olmasının yanı sıra, bölgede sulu tarım yapılmasında da etkili olmuştur.

Alaca Höyük ve çevresinin jeolojisi konusunda yapılan tez çalışması sonucunda yapılan saha gözlemleri sonucu çalışma alanında yer alan volkanik kayalar ile Alaca Höyük kazı alanında bulunan malzemeler arasında çok büyük benzerlikler görüldüğü belirtilmiştir. Alaca Höyük'te görülen taşlara bakıldığında taşların nereden getirilmiş olabileceği araştırılmış ve yapılan analiz ve çalışmalar sonucunda hammadde kaynakları tespit edilmiştir (Har. 4) (Atakay Gündoğdu, 2009: 32-60).

Sfenksli Kapı girişlerinde yer alan sfenksler, Mabed Saray'ın (?) kuzeyinde bulunan Adyton (tapınağın en kutsal odası) alanının duvar taşları, surların temel taşları, kabartmalı ortostatlar ve Gölpınar-Hitit Barajı setindeki bazı taşlar incelenmiştir. Bu taşlar (kayaçlar), ilk bakışta mineralojik bileşimleri ve dokusal açıdan Kalınkaya, Mahmudiye, Kargın ve Deniz köyleri bölgelerinde yer alan hornblend andezit-dasitik yönelimli hornblend andezit kayaç örnekleriyle çok büyük benzerlikler göstermiştir (Har. 5) (Atakay Gündoğdu, 2009: 136).

Alaca Höyük çevresinde görülen kayaç türlerine bakıldığında tortul kayaçlardan olan kireçtaşı yoğun miktarda bulunmaktadır. Tortul kayaçların yanı sıra beş çeşit volkanik kayaç da görülmektedir. Bunlar: Ojit andezit-I, Riyodasit, Diyorit Porfir, Hornblend Andezit, Ojit andezit-II'dir (Atakay Gündoğdu, 2009: 30).

Mabed-Saray (?) Yapısı'nın yan duvarları, giriş kapısının duvarları ve yer döşemesi olarak kullanılan taşlar, gri açık-gri renkli kayaçlardır. Bu kayaçların, Kargın Köyü civarındaki Deniz Köyü'nün güneybatısında yer alan Mahkemegediği Tepe'nin çevresinde gözlenen gri-açık gri renkli plajiyoklaz ve amfibol fenokristallerinden oluşan dasit yönelimli hornblend andezitlere ait olma olasılığı çok yüksektir. Ayrıca yine avlu içerisinde temel taşı ve yer döşemesi olarak kullanılan taşların bir bölümünün de Mahmudiye Köyü çevresinde yayılım gösteren diyorit porfir kayaçlarına ait olabileceği belirlenmiştir (Atakay Gündoğdu, 2009: 146).

Alaca Höyük iklimsel ve jeolojik konumu gereği tatlı su kaynaklarına (yüzeysel sularının ve yeraltı sularının zenginliği) ve hammadde yataklarına yakınlığı nedeniyle toplumların yerleşimine uygun bir alandır.

2.3. ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

Alaca Höyük'ü, eski adıyla İmat / Höyüğü'nü, ilk kez bilim dünyasına 1835 yılında W. C. Hamilton tanıtmıştır (Hamilton, 1842: 200-201, 22. Bölüm). H. Barth Üsküdar'dan Trabzon'a 1858'de yaptığı seyahat sırasında Alaca Höyük'ü ziyaret etmiş ve 1859 yılında bu gezisini yayınlamıştır. A. D. Mordtmann 1861'de Boğazköy, Alaca Höyük ve genel olarak Kapadokya'nın mağara, mesken ve insanları hakkında bilim dünyasına bilgiler sunmuştur (Çınaroğlu, 2017: 240). H. Van Lennep Sfenksli Kapı ile kabartmalarının bir plan taslağını "*Travel in Little Known Parts of Asia Minor*" de yayınlamıştır (Res. 1) (Lennep, 1870: 129-148). 1861 yılında G. Perrot Anadolu gezisinde Alaca Höyük'ü ziyaret etmiştir. Bu gezi sırasında Sfenksli Kapı'nın sağında ve solunda yer alan iki kulenin planlarını çizmiştir. Ortostatların bulunduğu kabartmalardan birini meydana çıkarmıştır. Anıtı diğer Anadolu eserleri ile birlikte "*Exploration Archæologique de La Galatie et de La Bithinie*" adlı eserinde, 1872 yılında bilim camiası ile paylaşmıştır (Perrot, 1872: 128-156). 1881'de W. Ramsay ve Wilson, Alaca Höyük'ü ziyaret etmiş ve bilinenlere birkaç kabartma daha ilave etmişlerdir (Çınaroğlu, 2017:

240). E. Chantre 1893'te yaptığı ziyaretinde Sfenksli Kapı'nın önündeki koridorun prothyonunda çalışmıştır. İki sfenks arasındaki dört köşe dehlizi ve gerisindeki ikinci kapıyı açarak anıtların fotoğraflarını ve estampajlarını çıkarmıştır (Res. 2). E. Chantre, Sfenksli Kapı'nın bir tapınak kapısı olduğunu öne sürmüştür. Bu çalışmalarını Chantre, 1898 yılında yayınlamıştır (Chantre, 1898: 9).

1906 yılından beri Boğazköy'de kazı yapan H. Winckler ve Theodor Makridy 1907 yılında Alaca Höyük'te Sfenksli Kapı çevresinde 15 gün süren bir çalışma yapmış ve çalışmalarını 1908 yılında yayınlamıştır (Res. 3) (Makridy, 1908: 13). 1910 yılında R. C. Thompson ise burada bulduğu taş baltayı yayınlamıştır (Çınaroğlu, 2017: 243). H. H. Von der Osten, Alaca Hüyük'ü bilimsel anlamda kapsamlı bir şekilde 1926 yılında tanıtmıştır (Von der Osten, 1929: 169-174).

Türk Arkeolojisinde Alaca Höyük'ün asıl önemi, Mustafa Kemal Atatürk'ün Alaca Höyük'ü hiç görmediği halde, kitaplardan edindiği bilgiler doğrultusunda burada kazı yapılmasını istemesidir. Atatürk'ün bu isteği üzerine 22 Ağustos 1935 tarihinde Türk Tarih Kurumu adına Remzi Oğuz Arık başkanlığında burada ilk sistemli kazılar, Cumhuriyet tarihinin "*İlk Milli Kazı*"sı olarak başlamıştır. Kazılar 1936 yılından 1967 yılına kadar Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Alaca Höyük kazı çalışmalarını yakından takip etmiş ve II. Türk Tarih Kongresi'nde detaylı bilgi almıştır (Res. 4) (Çınaroğlu, 2017: 247). Alaca Höyük kazılarının başladığı zamanlarda Höyük Köyü'nün arkeolojik alanın üzerinde olması nedeniyle bu alanlar istimlak edilmiş ve köy arkeolojik alanın doğusuna taşınmıştır (Res. 5). 1967-1983 yılları arasında Mahmut Akok tarafından çalışmalara devam edilmiş ve restorasyon çalışmaları yapılmıştır. 1983 yılından 1995 yılına kadar Alaca Höyük'te hiçbir çalışma yapılmamış ancak Çorum Müze Müdürlüğü, çevre düzenlemesi gibi bazı küçük müdahalelerde bulunmuştur.

1996 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile yeni dönem Alaca Höyük Kazıları, Ankara Üniversitesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı adına Aykut Çınaroğlu başkanlığında başlamıştır. 1997-2007 yılları arasındaki çalışmalar Atatürk & Alaca Höyük adlı kitap ile bilim dünyasıyla paylaşılmıştır (Çınaroğlu ve Çelik, 2010).

2.4. STRATİGRAFİ VE KRONOLOJİ

Alaca Höyük, ana toprak üzerinde kurulmuş dört kültür katının oluşturduğu 16 m yüksekliğinde, 350 m çapında bir höyüktür. Ova seviyesinden yüksekliği 20 m'dir (Arık, 1937a: 3-5). Deniz seviyesinden ise 1076 m yükseklikte bulunmaktadır (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 86).

Alaca Höyük'te 1935 yılında başlayan kazıların ikinci yılında tabakaları belirlenmiş ve yayınlar bu doğrultuda yapılmıştır. Yerleşimin kültürel sıralaması, ortaya çıkarılan anıtsal yapılar nedeniyle geniş kapsamlı incelenememiştir. Ancak dar alanlarda yapılan çalışmalar sonucu bugünkü bilgiler ışığında Geç Kalkolitik Çağ'dan başladığı ve Cumhuriyet dönemine kadar kesintisiz devam ettiği anlaşılmıştır. Alaca Höyük'te 4 kültür katı ve 14 yapı katı tespit edilmiştir (Tab. 1). Ayrıca en üstteki dolgu toprak bir mimariyle bağlanmamış; Helenistik, Bizans, Osmanlı Dönemlerine ait buluntular I. kültür katı içerisinde değerlendirilmiştir (Arık, 1937a: 111-113).

- I. Kültür Katı (Frig Çağı/Demir Çağı?)
- II. Kültür Katı (Hitit Çağı)
- III. Kültür Katı (İlk Tunç Çağı)
- IV. Kültür Katı (Geç Kalkolitik Çağ)

I. Kültür Katı (Frig Çağı/Demir Çağı?):

Birinci kültür katı içinde değerlendirilen, Frig kültürüne (Demir Çağ ?) ait yapılar genellikle iyi korunmamış halde ele geçmiştir. Yeni dönem kazılarında ve eski dönem kazıların da Alaca Höyük'ün kuzey ve doğu yönünde Frig Çağı yapılarının nispeten daha iyi korunduğu ve yerleşimin ağırlıklı olarak höyüğün kuzeydoğu yönünde olduğu gözlenmiştir. Bu dönemde Alaca Höyük eski önemini kaybetmiş ve köy yerleşimi haline gelmiştir. Dönemin karakteristiğini yansıtan monokrom ve polikrom keramikler görülmektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2015: 211-238).

II. Kültür Katı (Hitit Çağı):

II. kültür katı MÖ II. Binyılın tamamını kapsayan süreçtir. 2. yapı katını Hitit İmparatorluk Dönemi, 3. yapı katını Orta Hitit (?) ya da 3a Hitit İmparatorluk Dönemi, 3b Eski Hitit Dönemi, 4. yapı katı 4a Eski Hitit Dönemi–4b Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son safhasındaki süreci kapsar (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 104-105).

Hititler zamanında kentin, Aşağı Şehir ve Yukarı Şehir olarak iki kısımdan oluştuğu düşünülmektedir. Aşağı Şehir; Aslanlı Kapı ve küçük bir kısmı yüzeyde görünmekte olan Aşağı Şehir sur duvarları ile temsil edilmektedir. Yukarı Şehirde ise; Sfenksli Kapı, Ortostatlı sur yapısı, Poternli Kapı ve sur yapısının yanı sıra istinat duvarları ile güçlendirilmiş savunma sistemi mevcuttur. Bu savunma sistemi; içerisinde yer alan Mabel-Saray (?) Yapısı, Adyton (?), Küçük Mabel gibi yapıların korunmasını sağlamaktadır. Yeni dönem kazılarında büyük boyutlu Depo Odaları, Maden Atölyesi, B (Mabel ?) Yapısı ve Tünel (?) Yapısı da eklenmiştir.

III. Kültür Katı (İlk Tunç Çağı):

İlk Tunç Çağı'nı temsil eden üçüncü kültür katı dört yapı katından (5-8 yapı katlarından) oluşmuştur. Bu dönemin önemli merkezlerinden olan Alaca Höyük, Hatti kültürüne ait kalıntıların en çok bulunduğu merkezlerden biridir. Hatti Prenseslerine ait olan 13 tane krali (oda) mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlara hediye olarak konulan değerli, yarı değerli taşlar ve madenden yapılmış olan eserler (güneş kursları, sistrumlar, geyik, boğa ve insan heykelcikleri, gümüş ve tunç kaplar, savaş aletleri vd.) (Çınaroğlu, 2014: 61) dönemin dini inancı, sanat ve din anlayışının yanı sıra dönemin sosyal ve ekonomik durumunun aydınlatılmasında da rol oynar. Mezarlardan ele geçen bu eserler dönemin yüksek kültür seviyesini gösterir niteliktedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 186).

İkinci kültür katına ait olan Hitit İmparatorluk Dönemi yapılarının izin verdiği ölçüde İlk Tunç Çağı tabakalarına inilmiştir. Yeni dönem kazılarında bu kültüre ait olan nişli, kerpiçten büyük bir yapı açığa çıkarılmıştır. Ancak Mabel-Saray (?) olarak tanımlanan yapı tarafından bir kısmı tahrip edilmiş olmasına rağmen yapının nişli olan yerinin hemen önünde bir grup depas ele geçmiştir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 186). Bu eserlerin benzerleri Troia II yapı katında da görülmektedir (Blegen, vd., 1950: 230, Şek.:

381-382). Depasların yanı sıra bu alandan adak kapları, figürinler, idoller, İlk Tunç Çağı'na tarihlenen çanak çömlekler ve çeşitli formlarda kaplar bulunmuştur.

IV. Kültür Katı (Geç Kalkolitik Çağ):

Ana toprağın üzerine kurulmuş olan dördüncü kültür katı 9-14 yapı katlarını içermektedir. Eski dönem kazılarında, Kalkolitik tabakalara 2,77 x 3,10 m'lik dar bir alanda inilmiştir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 105; Koşay ve Akok, 1966: Lev. 147). Bu kültür katı tabakalarına denk gelen 10 m derinlikte zeminden su çıkmasına rağmen çalışmalara devam edilmiş ve 13, 81 m'de ana toprağa ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda en eski ve dördüncü kültür katı Geç Kalkolitik Çağ olarak tanımlanmıştır (Koşay, 1938: 150). Buradaki buluntular Büyük Güllücek Kazıları'nda ele geçen Kalkolitik Çağ buluntularıyla paralellik göstermektedir (Koşay, 1938: 150). Bu kültür katını bazı bilim insanları İlk Tunç Çağı I olarak da değerlendirmişlerdir (Orthmann, 1963: 32-39; Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 107).

2.5. ARINNA ALACA HÖYÜK LOKALİZASYONU HAKKINDA ARAŞTIRMALAR

Hitit yazılı belgelerinde yaklaşık 2 bin kent isminin geçmesine rağmen bunlardan çok az bir kısmının lokalizasyonu yapılabilmektedir (Atila, 2018: 703). Hitit yazılı belgelerinde dört ayrı Arinna kentinin varlığı bilinmektedir. Bu çalışmanın da konusunu içeren Arinna kenti ise Hitit çekirdek bölgesinde yer almaktadır (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 261).

➤ Arinna Sözcüğünün Kökeni:

Hitit yazılı belgelerinde çok defa adı geçen Arinna kenti çoğu metinde Güneş Tanrıçası ile beraber tasvir edilmiştir. Bu metinlerin genelinde “*Arinna'nın Güneş Tanrıçası*” ifadesi yer almaktadır. Yazılı metinlerde ^DUTU ^{URU}Arinna / ^DUTU ^{URU}PÚ-na / ^{URU}TÚL-na şeklinde belgelenmiştir. PÚ ya da TÚL çeşme, pınar, kaynak anlamına gelmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde Arinna kelimesinin Hattice olduğu düşünülmektedir (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 262). Hitit yazılı belgelerinde geçen bir metin:

“KUB XXV 14 Oy. I 10-12

10 Kahin Arinna kentinin sekiz adet Güneş Tanrıçasını

11 ibadet salonuna getirir.

12 (Bunlardan) ucu heykel, beşi güneş kursudur. İçlerinden üç büyük güneş kursu”

13 arkaya yerleştirilmiştir (?). Sonra ma[saları

14 koyarlar. Onun üzerine de [Güneş Tanrıçalarını]

15 koyarlar ve [Arinna] kentinin Güneş Tanrıçalarını

16 yağlarlar[

17 ve onları masalarına tekrar [koyarlar.” (Erkut, 1922: 160).

Örneğinden anlaşıldığı üzere tanrıçanın heykel ve güneş kursları ile ifade edildiği anlaşılmaktadır. Güneş kurslarının en çok ele geçtiği yer ise Alaca Höyük’tür (Erkut, 1992: 160-161).

➤ Arinna Kentinin Özellikleri:

Boğazköy’de bulunan bir tablet sayesinde Arinna Kenti’nin demir zanaatında ileri seviyede olduğu bilinmektedir (Popko, 2009: 76). Alaca Höyük’te J (4) alanında yer alan yapının maden atölyesi olduğu anlaşılmıştır (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 118-121).

Arinna şehrinde beş ayrı tapınak yapısı olduğu bilinmektedir. Alaca Höyük’ de beş tapınak barındırabilecek boyutta bir kenttir (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 266-267).

➤ Arinna Boğazköy (Hattuša) Arasındaki Uzaklık:

İçerdiği kültürel değeri bakımından önemli bir konumda olan Arinna Kenti, pek çok bayramın kutlanmasına ev sahipliği yapmış ya da Boğazköy dışında kutlanan bazı bayramlar sırasında ziyaret edilmiştir. Hitit yazılı belgeleri, Hitit bayramlarında kralın gezi güzergâhları hakkında bilgi vermektedir. Örneğin: AN.TAH.ŞUM^{SAR} Bayramı’nın 10. Günü: “Kral Arinna’ dan Hattuša’ya gider ve büyük toplantı toplanır” şeklindeki ifade, iki kent arası uzaklığın bir günlük mesafeden kısa olduğunu kanıtlar (Erkut, 2017: 29).

Arinna ile Boğazköy (Hattuša) arasındaki mesafenin aynı gün içinde gidilip gelinecek uzaklığa sahip olduğu bilinmektedir (Baltacıoğlu, 2004: 13). Kente 4 farklı rota üzerinden ulaşım sağlandığı ön görülmektedir (Sir Gavaz, 2012: 140). Eğer Alaca Höyük, Arinna ise:

Alaca Höyük ile Boğazköy arasındaki mesafenin 30-32 km olduğu, bir insanın ise saatte ortalama 5 km yol gittiği düşünüldüğünde 6-6,5 saatte ulaşılabilir. Bu da Alaca Höyük'ün, Arinna olabileceğini destekleyen bir kanıttır (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 265).

➤ Arinna Kenti Suları:

Hitit yazılı belgelerinde geçen ^{GIS}gazziduri arınma yapısının var olduğu ve Arinna kentinin girişinde de olduğu ve kente girmeden arabasından inip ^{GIS}gazziduri'ye girdiği, burada ellerini yıkadığı bilinmektedir (Erkut, 1994: 138-139). Alaca Höyük'te Chantre zamanında bulunan Sfenksli Kapı önünde yer alan ve girişin sağ tarafında bulunan yapının ^{GIS}gazziduri yapısı olabileceği düşünülmektedir (Res. 6). Ancak bu yapı kaldırıldığı için günümüzde bulunmamaktadır (Erkut, 1994: 141). Sunak olarak da bilinen devşirme taşların kullanıldığı bu yapının Sfenksli Kapı gibi gösterişli bir yapının önünde olması düşündürücüdür (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 44).

Yazılı belgelerde geçen Arinna kentinin yakınlarında bir göl/gölet ya da kaynak/pınar yapısının olduğu bilinmektedir (Erkut, 1992: 162). Alaca Höyük'te ise kentin yaklaşık 1 km uzağında bulunan Gölpınar Hitit Barajı'nın varlığı Arinna olma olasılığını arttırmaktadır.

➤ Alaca Höyük Ortostatları:

Bayram ritüellerinin yazılı olduğu metinlerde geçen; kılıç yutan adamlar, merdiven adamları ve bir akrobattan bahsedilir. Aynı metin grubunda Saray Muhafızı ile Saray Muhafızları'nın Başı da sıkça geçer (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 263). Akrobat, kılıç yutan adam ve merdiven adamları tasvirlerinin en güzel örneğinin Alaca Höyük Sfenksli Kapı sur yapısına ait ortostatlarda yer aldığı görülmektedir.

Yapılan karşılaştırmalar ve görülen benzerliklerden dolayı Arinna kenti ile Alaca Höyük lokalizasyonu ilk kez 1937 yılında Remzi Oğuz Arık tarafından yapılmıştır (Arık,

1937b: 211). Son dönemde bu lokalizasyon teklifi birçok bilim insanı tarafından ya kabul edilmiş ya da ihtimal dâhilinde görülmüştür. Alaca Höyük eşitliğini 1992 yılında Sedat Erkut önermiştir (Erkut, 1992: 165). Sedat Erkut'un bu görüşünü Sedat Alp (Alp, 2002: 38), Ronald L. Gorny (Gorny, 1997: 556), Oliver Robert Gurney (Gurney, 1995: 69-71), Volkert Haas (Haas, 1994: 585), Özlem Sir Gavaz (Sir Gavaz, 2017: 283-284) ve Aykut Çınaroğlu¹ desteklemişlerdir. Maciej Popko ise Alaca Höyük'ün Zippalanda olabileceğini savunmuştur (Popko, 1994: 170). Yazılı belgelerde geçen Arinna kentinin özellikleri, Alaca Höyük kenti ile karşılaştırılmış ve somut kanıtlarla olabilme ihtimali değerlendirilmiştir. Çok sayıda veri olmasına rağmen kesinliği kanıtlanamamıştır. Ancak kazı çalışmalarında elde edilebilecek muhtemel yazılı belgeler doğrultusunda kesin lokalize edilmesi mümkün olabilecektir (Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 267).

---

¹ Şifahen verilen bu bilgi için Prof. Dr. Aykut Çınaroğlu'na teşekkür ederim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ MİMARİSİNDE
KULLANILAN MALZEMELER VE YAPIM TEKNİKLERİ

3.1. HİTİT YAZILI KAYNAKLARINDA MİMARLIK VE YAPI RİTÜELLERİ

Hint Avrupa kökenli kavimlerden olan Hititlerin anavatanları, mimarileri, mezar tipleri, sanat eserleri ve yazılı kaynaklarına ait bir iz bulunmamaktadır (Ünal, 1999: 3). Hititlerin Anadolu'ya yerleştikten sonraki süreçte her alanda olduğu gibi mimaride de Hatti mimarisinden etkilendikleri görülmektedir. Hitit mimarisine ilişkin verilerin ele geçtiği başkent Boğazköy, Alaca Höyük, Kuşaklı, Oymaağaç, Maşat Höyük, Kayalıpınar vb. önemli merkezlerden bazılarıdır. Hitit kentlerinde bulunan yapılar ve yazılı belgeler dönemin mimarisini aydınlatmaktadır.

Hitit yazılı belgelerine baktığımızda dönemin mimarisi üzerine çok sayıda metin bulunmaktadır. Bu metinler sayesinde, Hititlerin mimaride kullandıkları malzemeler, yapım teknikleri, yapı ritüelleri, yapı isimleri, yapı türleri ve yapı ritüelindeki kurbanlar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Örneğin:

“KBo IV 1 CTH 413

1-7 Ne vakit ki yeni bir tapınak veya yeni evler el değmemiş bir yerde inşa edilirse, temeller atıldığı zaman temel taşlarının altına şunlar yerleştirilir: 1 mina dannanuvant bakırı, 4 bronz çivi/kazık ve demirden küçük bir çekiç. Ortada ağaç direğin yerinde toprağı kazarlar ve içerisine bakır koyarlar ve sonra etrafına çiviler/kazıklar çakılır ve sonra demir çekiçle vurur ve orada içeriye doğru şöyle söylenir:

8-10 Bak! Bakır dayanıklı ve de ölümsüz olduğu gibi bu tapınak da öyle dayanıklı olsun ve orada kara topraklar üzerinde ölümsüz olsun.” (Darga, 1985:

38).

Bu metinde olduğu gibi bir tapınak yapımında yapının temelinde bakır çivi konulduğu ve bakır madeni gibi yapının da ölümsüzleştirildiği anlaşılmaktadır.

Bir başka örnekte ise:

“KBo IV 1 CTH 413

35-40 Temellerin altına gümüş ve altın koyarlar. Pirundummeya şehrinde altın getirdiler, Kuzza'dan gümüş getirdiler, Takniyara dağından mavitaş getirdiler, su mermerini Kaniş memleketinden getirdiler, dağ kristali/kuarzı Ilam (Elam) memleketinden getirdiler, kireçtaşını

yerden/topraktan getirdiler, kara gökdemirini gökten getirdiler; bakırı, tunçu Alaşiya'nın Taggata dağından getirdiler.” (Darga, 1985: 39).

Metinden anlaşıldığı üzere, yapılarda kullanılan malzemelerin nereden getirildiği yazılı belgeler sayesinde bilinmektedir. Bu yazılı belgeler dönemin mimarisini aydınlatan önemli kaynaklardır.

3.2. KULLANILAN MALZEMELER

3.2.1. Taş

Anadolu’da bulunan taşlar çok çeşitlilik göstermesine rağmen Hititler bu taşlardan sadece belli başlılarını kullanmışlardır. Orta Anadolu’ya bakıldığında hemen hemen her yerde olduğu tespit edilen kireçtaşı, Hititler tarafından çok kullanılmıştır. (Darga, 1985: 66). Bunun yanı sıra bazalt, kum taşı, andezit gibi farklı taşların da yapı malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir (Darga, 1985: 66-71). Alaca Höyük’teki yapılarda kullanılan taşların bir kısmının Kalınkaya’dan getirildiği ve yakın çevreden temin edildiği anlaşılmaktadır. Taşların çıkarılmasında oluk açma yöntemi kullanılmıştır (Arık, 1937: 21).

Alaca Höyük’teki yapılar ele alındığında farklı cins taşların yapılarda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin: Sfenkslerde andezit taşı tercih eden Hititlerin, kentin diğer yapılarında da nadiren bu taşı kullandığı görülmektedir. Yapıların genelinde yerel mermer (kireç taşı) ve bazalt, nadiren de kum taşı kullanılmıştır.

3.2.2. Kerpiç ve Ahşap

Mimaride kerpiç kullanımı, genellikle su ve kilin bulunduğu bölgelerde tercih edilmiştir. Kum, taşçık, saman kırıntısı ve küçük çakıl taşlarının katkı maddesi olarak kullanılmasının yanı sıra sadece kilden yapılan kerpiç yapılar da görülmektedir. Katkı maddelerinin kullanılma sebebi ise; yapının dayanıklılığını arttırmaktır. Tarih öncesi dönemlerden günümüz köy evlerine kadar olan süreçte kerpiç kullanım şekli farklı değildir. Tahta kalıplara dökülerek şekil verilen kerpiç, kurutulduktan sonra yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Dayanıklılığı az olan kerpicingin hava olayları etkisiyle

çabuk bozulduğu görülmektedir. Anadolu’da Hititlerden kalma bir kerpiç yapı günümüze kadar ulaşmamıştır (Darga, 1985: 107-108).

Hititçe “*purut*” sözcüğü kil, toprak anlamına gelmektedir. “*Purutti*” sözcüğü ise surların kerpiç kısımları için kullanılmıştır. Hitit Dönemi yapılarında kerpiçlerin boyutunda bir bütünlük görülmemektedir (Darga, 1985: 107). Hitit mimarları kerpiçlerin boyutunu temellerin boyutuna uygun olarak yapmıştır. Kerpiçlerin uzunlukları: 37 – 68 cm, genişliği: 30 - 50 cm, kalınlığı ise 10-13 cm arasında değişen boyutlardadır. Bu farklılıkların sebebi ise; taşıma kolaylığı, çatlama ve kırılmaların önüne geçilmesini sağlamaktır (Darga, 1985: 110).

Alaca Höyük’teki yapılarda, ahşap ve kerpiç kullanımına baktığımızda günümüze sağlam ve korunmuş olarak gelen kalıntı bulunmamaktadır. Kerpiç ve ahşap izleri genelde yangın tabakalarında tespit edilebilmiştir.

3.3. MİMARİ ÖĞELER VE YAPIM TEKNİKLERİ

3.3.1. Taş Duvar Yapımı

Hititlerin kullandığı yapı malzemelerinden biri olan taş, mimaride yoğun olarak kullanılmıştır. Bloklar halinde ocaktan çıkarılan taşların, işlendikten sonra duvar yapımında kullanıldığı bilinmektedir (Darga, 1985: 90). Alt ve üst yüzeyleri işlenmiş olan taş blokların yüzeyleri, altındaki veya üstündeki bloğa geniş bir yüzeyle oturmaktadır. Önden bakıldığında görünen yan yüzeyleri işlenmiş olan taş duvarlarda görülmektedir. Taş blokların dik yan yüzleri duvarın sadece önyüzünde birbirine değerken, gerisinde kalan kısım küçük taşlarla doldurulmuştur. Yan yana yerleştirilmiş olan taşların “dışlerle” birbirine bağlanması taşın kaymasını ve baskıları engellemektedir. Taşların dış yüzeyinin genelde yastık biçiminde bombeli olarak yapılması temas ettiği kısımların görünmemesini sağlar ve görselliğini artırır (Seeher, 2019: 155). Taşların üst üste ve yan yana dizilmesi sonucu taş duvar yapılmıştır.

3.3.2. Duvar Örgü Tekniği

Duvar örgüsünün biçimlendirilmesinde dış görünüş, kullanım amacı, dini inançları gibi etkenler bulunmaktadır (Naumann, 2007: 68). Yapının örgü tekniğindeki

çeşitliliğinde; sağlamlık, malzeme temini ve yapının işlevi gibi çeşitli faktörler etkili olmuştur. Bu duvar örgü teknikleri:

Kırıktaş Duvar: Yalın bir düzende üst üste dizilmiş taşların oluşturduğu örgü biçimidir. Bu duvar tipi yontulmamış kırık taşlardan oluşmaktadır. Küçük boyutlu taşların gevşek bir duvar örgüsü oluşturmasıdır. MÖ II. Binyıl ile birlikte bu duvar tekniğinde gelişme görülmektedir. Kullanılan taşların boyutları büyümüştür. Bununla birlikte duvar dokusu daha sıkı hale getirilmiştir. Duvardaki delik ve çıkıntılar azaltılmıştır. İki yüzü düzleştirilmiş taşların örülmesiyle oluşturulan ve (Çift kabuklu duvar örgü sistemi) duvarların arası toprak ve küçük taşlarla doldurulmuş olan tekniktir (Naumann, 2007: 68-70). Bu tip duvar örgü sistemi Alaca Höyük'te görülmez.

Düzenli Yontma Taş Duvar: Kırıktaş duvar tekniğinin gelişmiş hali olan bu teknikte, duvar dokusu daha sıkı hale getirilmiştir. Yapıda kullanılan taşların boyutları büyümüş ve işlenme oranları artmıştır (Naumann, 2007: 71). Bu tip duvar örgü sistemi Alaca Höyük B (Mabed ?) Yapısı'nda görülmektedir (Res. 7).

Kiklopik Duvar: Değişik boyutlarda ve biçimlerde olan taşların, bir alttaki taşın biçimine benzetilerek çok köşeli örülmesiyle yapılan duvar örgü tekniğidir. Birbirine kenetlenmesi zor olan bu duvar yapım tekniği zordur ve emek gerektirir. Alaca Höyük'te bu duvar tekniğinin örneği Sfenksli Kapı surunun şehre bakan iç kısmında yer alır (Res. 8).

Ortostat Duvar: Kelime anlamı "Alt Duvar" ya da "Duvar Kaplaması" anlamlarına gelmektedir (Naumann, 2007: 79). Dikdörtgen taş blokların genelde tek sıra halinde muntazam biçimde örülmesiyle oluşur. Bu duvar yapısının arka kısımda ocak taşlarından örülmüş duvar bulunmaktadır. Ocak taşlarından örülmüş olan duvarın dış yüzü ortostat duvarla kaplanmaktadır (Naumann, 2007: 77-85) (Res. 9).

Ortostat duvarların dış yüzeylerinde rölyeflerin olduğu örnekler bulunmaktadır. Bunun en güzel örneği ise, Alaca Höyük Sfenksli Kapı sur yapısının sağ ve sol kanadında yer alan ortostatlardır. Bunun benzerleri Boğazköy'de I ve V no'lu tapınaklarda da görülmektedir.

Kerpiç Duvar: Kerpiç blokların ahşap hatıllarla desteklendiği duvar örgü sistemidir. Sadece kerpiçten yapılmış duvar örnekler de mevcuttur (Naumann, 2007: 92-94) (Çiz. 1).

3.3.3. Çatı ve Damlar

Anadolu’da görülen yapıların çatısı genellikle düz dam şeklinde yapılmıştır. Düz dam şeklinde çatı geleneği MÖ II. Binyılın sonuna kadar devam etmiştir. I. Binyıl ile birlikte (Frig Çağı’ndan itibaren) semerdam çatıların varlığı bilinmektedir (Darga, 1985: 123).

Hitit mimarlığında çatıların “*karadam*” düz toprak dam şeklinde yapıldığına dair en belirgin ve kesin kanıt ise krali metinlerdir. Hitit mimarlığında çatıların oluşumunda kalaslar birbirine sık aralıklarla yerleştirilmiş üzerine organik malzeme (Kavak dalları, ağaç kabuğu, çalı çırpı) konulmuştur. Bu organik malzemenin üzeri 10 – 30 cm kalınlığında bir toprak tabakasıyla örtülmüştür. Hava olayları nedeniyle toprağın çatlamaması ve yağmur suyunun sızmaması için üzerine karataş kırığı tabakası örtülmesiyle oluşur (Darga, 1985: 123).

Alaca Höyük, Hitit İmparatorluk Dönemi yapılarından Mabel-Saray (?) Yapısı ve diğer konut yapılarının çatılarının karadam şeklinde olduğu düşünülmektedir (Koşay ve Akok, 1966: Lev. 80-88). Yapının M. Akok tarafından rekonstrüksiyonu yapılmıştır (Çiz. 2).

3.3.4. Taş Kemer

Hitit mimarisinde; şehir kapıları, su kanalları ve potern yapıları taş kemer tekniğinin görüldüğü yapı türlerinin en önemli olanlarıdır.

Taş kemer yapısının görüldüğü şehir kapılarının, birkaç monolit taştan oluşan, sivri kemer biçiminde tasarlanmış olduğu bilinmektedir (Darga, 1985: 104). Ancak kapı kemerlerinin büyük bir çoğunluğu korunmuş olsa da tamamı ele geçmemiştir. Şehir kapılarında taş kemer kısmı en iyi korunmuş olanlarından biri Boğazköy Kral Kapısı’dır. Alaca Höyük Sfenksli Kapı yapısının taş kemer kısmı günümüze ulaşmasa da taş kemerli yapılar arasındadır.

Dönemin taş kemerli yapı grupları incelendiğinde en iyi korunmuş olan yapı grubunu ise poternler oluşturmaktadır. Potern; büyük blok taşların bindirme tekniğinde, sahte kemer biçiminde örülmüş yer altı geçitleri anlamına gelmektedir (Darga, 1985: 28).

Poternlerin en eskisi Alişar Höyük' te bulunmuştur (Naumann, 2007: 311). Bunun yanı sıra Alaca Höyük, ve Boğazköy'de potern yapısının olduğu yerleşimlendendir.

Su kanallarının yapımında farklı tekniklerin kullanıldığı bilinmektedir. Bunlardan kemerli olarak tasarlanmış olan su kanallarının (Çiz. 3), poternler ile aynı teknikte ve biçimde yapıldığı, tek farklarının ise boyutları olduğu görülmektedir (Darga, 1985: 104).

3.3.5. Taş Direk ve Tabanlar

Hititler yapılarının üstünü çatı ve damlarla kapatmıştır. Çatı ve damların ayakta durmasını sağlamak amacıyla ağaç veya taş direk kullanmışlardır. Ağaç direklerin zemine oturması için de taş tabanları tercih etmişlerdir. Dikdörtgen taş direkler duvar içinde veya duvar ayağı olarak kullanılmıştır (Darga, 1985: 96). Taş direkler dikdörtgen formda yapılmış olup, bloklar halindeki kesme taşların üst üste konulmasıyla veya duvar gibi örülmesiyle meydana getirilmiştir. Alaca Höyük Mabel-Saray (?) Yapısı'nın, doğu kanadındaki revaklı yapıda taş direkler kullanılmıştır (Koşay ve Akok, 1966: 9, Lev. 78-81).

3.3.6. Kapılar

Hitit Dönemi diğer kentlerinde olduğu gibi Alaca Höyük'te de iki çeşit kapı yapısı görülmektedir. Bunlar:

Anıtsal Kapı Yapıları: Sur ile çevrelenmiş olan kentlerin giriş ve çıkışlarını sağlayan kent kapısı olarak yapılmıştır. Hitit Dönemi anıtsal kapılarının öncüsü olan Alişar Höyük Güney Kapısı, Hitit yapı ustalarının dayanak noktası olmuştur (Naumann, 2007: 286). Şehirlerin büyüklüğüne göre anıtsal kapıların sayısında değişiklik görülmektedir. Kent surunun en zayıf noktası olarak düşünülen anıtsal kapı yapıları, sur yapısına göre daha da güçlendirilmiştir. Sur yapısının iki kulesi arasında üstü kapalı bir kapı odası, dış yönde bir avlu ve dış ile iç yöndeki kapı geçitlerinde çift kapı kanatlarından oluşmaktadır (Darga, 1985: 130).

Hititçe KÀ.GAL büyük kapı anlamına gelen yapıların, kapı kanatlarının ahşaptan yapıldığı yazılı belgelerden bilinmektedir. Yazıtlarda GİŞİG kapı kanadını ifade

etmektedir. GIŠ tahta belirteci ile birlikte kullanılması, kapı kanatlarının tahtadan yapılmış olduğunu kanıtlar (Darga, 1985: 131).

Şehir giriş ve çıkışlarını kontrol altına almak ve kentin güvenliğini sağlamak amacıyla anıtsal kapıların kilitlendiği ve kilitlemek için sürgüler kullanıldığı yazılı belgelerden bilinmektedir (Naumann, 2007: 175-177). Kapının zorla açılmasını önlemek amacıyla, kapı kanatları içte büyük hatıllarla desteklenmektedir. Bunun en güzel örneği ise Boğazköy Aslanlı Kapı sur yapısındadır. Burada 11x14 cm ölçülerinde hatıl delikleri bulunmuştur (Darga, 1985: 136; Naumann, 2007: 177; Puschstein, 1912: 72). Alaca Höyük'te bulunan anıtsal kapı yapısı örneği ise, Sfenksli Kapı'dır.

Diğer Kapı Yapılar: Anıtsal kapı yapılarına göre daha küçük boyutlarda yapılan bu kapıların kapı sövelerinin taştan yapıldığı bilinmektedir. Çift ve tek kanatlı olarak iki farklı tip kapı kanadı kullanılmıştır. Bu kapıların eşiklerinde bazen ahşap bazen de blok halinde taş tercih edilmiştir. Anıtsal kapı yapılarında görülen kitleme yöntemi bu kapılarda da kullanılmıştır (Naumann, 2007: 170-172). Bu tip kapı yapıları Alaca Höyük'te Mabed-Saray (?) Yapısı'nda görülmektedir. Bu yapıya ait orta avluya girişi sağlayan kapı yapısı bulunmaktadır (Koşay ve Akok, 1966: 13) (Res. 10).

3.3.7. Pencereler

Hitit öncesi dönemin pencerelerinde sadece birkaç örnek görmekteyiz. Bunlardan biri Kültepe'de yer alan konutlarda tespit edilmiştir (Özgüç ve Özgüç, 1949: 15). Hitit Döneminde nadir olarak görülen pencere yapılarının özelliklerini genelde yazılı belgelerden öğrenmekteyiz. Hitit yazılı belgelerinde ^{GIŠ}*lutta/i* kelimesi pencere olarak kullanılmıştır. GIŠ- tahta determinatifi ile gösterilmesinden dolayı bu yapı biriminin tahta/ahşap olduğu düşünülmektedir. Ritüellerin geçtiği yazılı kaynaklarda pencere, *AŠRI^{HI.A}* adıyla geçen, kutsal yerlerden biridir (Darga, 1985: 138). Kutsal alanlarda bulunan pencerelerin önünde libasyon yapıldığını yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Örneğin; Aşçıların başı, sırayı tamamlar, ocağa bir kez, kalkanın önüne bir kez, pencereye bir kez, sürgü tahtasına bir kez, pencerelerin yanına bir kez sıvı (kurban) akıtılır (libasyon yapar) (Darga, 1985: 141). Bu metinden de anlaşıldığı üzere pencerelerin libasyon amaçlı kullanıldığı bilinmektedir. Boğazköy I no'lu tapınakta yapılan kazılar sonucunda, buradaki pencerelerin yere çok yakın olarak yapıldığı görülmektedir. Tabandan 13–100

cm yüksekliğinde olan pencerelerin 35 x 80 cm ölçülere sahip olduğu görülmektedir (Darga, 1985: 139). Tapınaklarda birçok pencerenin bulunduğu, yapı dışına açıldıkları ve pencere önlerinin kült amaçlı kullanıldığı bilinmektedir (Naumann, 2007: 44,180; Bittel, vd, 1969: 6b). Hitit Dönemi sivil mimarisine ait yapıların pencereleri hakkında hiçbir bilgi yoktur. Alaca Höyük Hitit Dönemi yapılarında pencere yapısı tespit edilememiştir.

3.3.8. Sokaklar

Hititler, sokak yapımında toprak ve taşı yapı malzemesi olarak kullanmıştır. Kentlerde stabilize ve taş döşeli olarak farklı tip sokaklar ayrı ayrı bazen de birlikte kullanılmıştır (Seeher, 2019: 146). Sokakların özelliklerine bakıldığında; eğimli alanlardaki sokaklar kavisli, düz alanlardakiler ise düz olarak yapılmıştır. Ancak bu sokakların uzunlukları ve genişlikleri hakkında bir ölçü bulunmamaktadır. Sokaklar, yerleşmenin sıklığına, serbestliğine ve şehrin ulaşım yapısına göre düzenlenmişlerdir. Birbirini dik açıyla kesen sokakların var olduğu da bilinmektedir. Çıkmaz sokak şeklinde yapılmış olanları da mevcuttur (Koşay ve Akok, 1966: 8-9).

Alaca Höyük'te bulunan sokaklar ise Sfenksli Kapı'dan girildiğinde bulunan meydanın tabanının kumlu ve çakıllı bir toprakla kaplı olduğu görülmektedir. Yayvan taşların yere örülmesiyle oluşturulmuş kaldırım döşemeleri Mabel-Saray (?) Yapısı'nın avlusunda tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yapıların arasında taş döşemeli sokaklar da bulunmuştur. Sokak döşemelerinde sal taşı (yayvan ve yassı taşlar) tercih eden Hititler, bazı sokakların yapımında ise stabilize (sıkıştırılmış toprak) sokakları kullanmıştır. Birbirini dik açıyla kesen sokakların da var olduğu Boğazköy'den bilinmektedir (Koşay ve Akok, 1966: 8-9, Lev. 78; Naumann, 2007: 234).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ALACA HÖYÜK HİTİT İMPARATORLUK DÖNEMİ YAPILARI

4.1. SAVUNMA YAPILARI

4.1.1. Yukarı Şehir Sur Yapısı

Bu yapının günümüzde çok küçük bir kısmı ayakta kalmıştır. Kenti çevreleyen bu savunma duvarı, 250 m çapında ve daireye yakın bir formdadır. Kent kapıları olan, Poternli Kapı ve Sfenksli Kapı yapıları bu sur yapısının bir parçasıdır. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu yapı, tahkimatı daha yüksek bir alana alabilmek amacıyla, şehrin yüksek kısımları tesviye edilmiş, alçak kısımlarda ise toprak ile doldurulmuş setler oluşturulmuştur (Koşay ve Akok, 1966: 10). Kentin surları eğimli duvarların desteklediği, geniş toprak setler üzerine inşa edilmiş olmalıdır (Koşay, 1941: 3; Koşay, 1951: 10). Kiklopik duvar örgü sisteminin bu yapıda uygulandığı görülmektedir (Çiz. 4-5). Bu duvar örgü sistemi Boğazköy'de de mevcuttur (Koşay ve Akok, 1966: 10; Koşay, 1951: 10). Yapının üst kısımlarının kerpiçten yapıldığı düşünülmektedir (Koşay, 1941: 3).

Kentte yapılan kazı çalışmaları neticesinde sur yapısına ait çok az bir kısmın korunarak günümüze ulaştığı görülmüştür. Sur sistemine ait izler doğrultusunda sandık biçiminde yapılmış surun varlığı tespit edilmiştir (Koşay ve Akok, 1966: 10-12). Bu surun genişliği 10 m'dir.

Sfenksli Kapı surunun batı kanadı daha iyi olarak korunmuştur. Bu kulede dikdörtgen planlı birçok bölüm bulunmaktadır. Cephe duvarına paralel olan bölümlerin en büyüğü 2.60 x 7 m'dir. Diğerleri ise 1.5 x 5.5 m ile 1 x 5 m ölçülerinde değişiklik göstermektedir. Bu alanda yapılan kazı çalışmalarında odaların girişleri bulunamamıştır (Macridy, 1908: 6) (Çiz. 6).

Sfenksli Kapının sağ ve sol kanadında kabartmalı ortostatlar bulunmaktadır. Bu yapının taşları daha sonraki süreçte inşaat malzemesi olarak kullanılmak amacıyla yerinden alınmış ve farklı amaçlarla kullanılmıştır.

4.1.2. Aşağı Şehir Sur Yapısı

Höyük Köyü, arkeolojik alanın üzerinde olduğu için, 1935-1948 yılları arasında köy istimlak edilerek höyüğün doğusuna taşınmıştır. Aşağı Şehir olarak isimlendirilen kısım istimlak edilmediği için bu alanda kazı çalışmaları yapılamamıştır. Bu alanların

şahıs arazisi olması ve tarla olarak kullanılması sonucu Aşağı Şehir sur duvarlarının bir kısmı köylüler tarafından tarla sınırlarına taşınmış ve yerinde korunamamıştır. Bu alanda Aşağı Şehir surunun bazı kısımları yerinde korunmuş olarak tespit edilmiştir (Res. 11). Bu yapı kalıntılarının çizimleri topografik harita üzerinde bakıldığında bir yay çizdiği ve Aslanlı Kapı ile birleştiği anlaşılmıştır (Çiz. 7). Bu yapı kalıntıları E (6) alanında yer alır. Yapıda kullanılan taşlar 1.20x0.80 m boyutlarındadır. Andezit cinsi taşlar bu yapıda tercih edilmiştir. Burada yapılacak kazılar sonucunda bu yapının yanı sıra Aşağı Şehir yapılarının da açığa çıkarılma olasılığı yüksektir.

4.1.3. İstinat Duvarları (I. ve II. İstinat Duvarı)

Alaca Höyükte yer alan istinat duvarları kentin doğusunda J (3) – (4) – (5) alanlarında yer almaktadır. Bu zamana kadar açığa çıkarılan iki istinat duvarından birincisi eski dönem kazılarında ikincisi ise yeni dönem kazılarında açığa çıkarılmıştır. Bu istinat duvarlarının, 3. yapı katına ait tahıl depoları üzerine inşa edildiği anlaşılmıştır ve toprak setti tutan şev duvarı olduğu düşünülmektedir. Bu duvarlar höyüğün topografyasına uygun olarak kuzey–güney istikametinde uzanmaktadır (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 154).

II. İstinat Duvarı 2017 yılı kazı çalışmaları sonucunda 110 m'ye ulaşmıştır. I. İstinat Duvarı ise 73 m uzunluktadır (Çiz. 8-9). Setlerin duvarlarında kullanılan taşların uzunlukları 80-20 cm arasında, yükseklikleri ise 40-50 cm arasında değişmektedir. Üst üste 7 sıra taş dizisinden meydana gelmiştir. Duvar yüksekliği 2,5 m'dir (Çınaroğlu, 2007: 196). Duvarın dış yüzeyi, düzensiz taş dizileri ile örülmüştür (Çınaroğlu ve Genç, 2003: 511). Bu tür duvarlara Boğazköy tahkimatında da rastlamak mümkündür (Koşay, 1951: 10).

I. İstinat Duvarı'nın güney ucunun, Sfenksli Kapı'nın suruna kadar uzandığı düşünülse de (Koşay ve Akok, 1966: Lev. 78) iki çevre duvarının da güney uçlarının, (başlangıç noktaları) tahribat nedeniyle nereye bağlı oldukları ve nerede son buldukları hakkında bir bulgu yoktur (Res. 12-13).

Çevre duvarının taşlarında yerel mermer olarak da bilinen kireçtaşı, nadiren de andezit kullanılmıştır. Birbirine paralel olarak uzan iki çevre duvarı arasındaki mesafe 21 m'dir.

Bu iki istinat duvarı arasındaki fark ise: I. İstinat Duvarı'nda tek sıra taşın arka kısımları farklı aralıklarda iri bloklarla desteklenmiştir. II. İstinat Duvarı ise, tam bir duvar şeklinde olup duvarın dış yüzeyindeki taşlar toplamadır ve düzensiz bir şekilde toprağa dayanacak şekilde örülmüştür (Çiz. 10, Res. 14).

II. İstinat Duvarı'na ilişkin Alaca Höyük 1940–48 yıllarına ait raporda belirtilen ve yayında lev. I'de sağ üst köşede görülen tamamlamadaki kuleli sur yapısı, sandık biçiminde bir kale olmayıp yukarıda da belirtildiği gibi II. İstinat Duvarı'nın bir parçası olduğu yeni kazılar sonucunda anlaşılmıştır (Koşay ve Akok, 1966: 11-12, Lev. I, 2a; Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 156).

Tahıl depoları işlevlerini yitirdikten sonra II. İstinat Duvarı'nın, tahıl depoları üzerine inşa edildiği ve bu yapıları tahrip ettiği anlaşılmıştır (Çınaroğlu ve Genç, 2002: 429 vd.) (Çiz. 11, Res. 15). Bu nedenle Hitit imparatorluk Dönemi'ne tarihlendirmek mümkün olacaktır. Ayrıca II. İstinat Duvarı yapısının temel seviyesinde, Hitit İmparatorluk Dönemi keramiklerinin bulunması yapının bu dönemine ait olabileceği kanıtlamıştır.

Her iki çevre duvarı, bir savunma duvarı olarak düşünülebilir. Gerek teknik açıdan gerekse boyut açısından, çevre duvarlarını sur yapısı olarak yorumlamak mümkün değildir. Gerçek yükseklikleri de saptanamamış olan iki çevre duvarını bir tür “temenos” duvarı gibi düşünmek doğru olacaktır (Çınaroğlu, 2007: 196).

4.2. KENT KAPILARI

4.2.1. Sfenksli Kapı

Alaca Höyük yapılarının en görkemlisi olan Sfenksli Kapı, höyüğün güney doğusunda J (6)¹ alanında yer almaktadır. Kapı, burç kısımları hariç 10 m genişliğinde olup yapının temellerinde kalker ve bazalt cinsi taşlar kullanılmıştır. Büyük blok taşların yapının temellerinde kullanıldığı görülmektedir (Çiz. 12-13). Temel duvarlarının dış kısımlarında bazalt iç kısımlarında ise genelde kalker cinsi taşlar tercih edilmiştir. Bu kapı yapısının planı; iki kapı ve bir holden meydana gelmektedir. Şehrin dışına bakan kapının genişliği (iki sfenks arası mesafe) 3.40 m'dir. Kapı yapısının düzgün bloklardan oluşan

¹ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: LIV-LX/58-64 plankarelerinde yer alır.

iki tane eşik taşı mevcuttur. Şehrin iç kısmına bakan kapılar ise 3.30 m mesafededir. Bu iki kapı arasındaki holün tabanı taş döşemeli olup 5.5 x 6.5 m ölçülerindedir (Macridi, 1908: 9)

4.2.1.1. Sfenksli Kapı Tasvirli Yapıları

Sfenksli Kapı surunun iki kanadında da şehrin dışına bakan yüzünde tasvirli ortostatlar bulunmaktadır (Çiz. 14-16, Res. 16) Kalınkaya taşocağından getirilen andezit cinsi taşların üzerine bu kabartmalar işlenmiştir (Arık, 1937a: 21). Kapı girişinin sağında ve solunda yer alan ortostatların kapıya yakınlaştıkça boyutlarının da küçüldüğü görülmektedir. Bu durum sonucunda girişin rampalı olduğu anlaşılmıştır. Kapının alt kısmındaki taşların kiklopik düzende taşlarla örüldüğü görülmektedir. Ortostatların üst kısımlarının düzgün bir yüzey oluşturmaması kerpiç duvarların örülmesine uygun değildir. Bu durum ikinci sıra ortostat taş dizisinin olduğunu kanıtlayan bir durumdur (Koşay ve Akok, 1966: 10).

Kapının giriş kısmındaki iki söve bloğun şehir dışına bakan yüzlerinde protom şeklinde iki sfenks tasviri bulunmaktadır. Sfenkslerin yan yüzlerinde de kabartmalar yer almaktadır. Holden sonra yer alan ikinci kapının söve taşlarının şehre bakan yüzlerinde de tamamlanmamış sfenks protomları bulunmaktadır. Üst kısımları fazla tahrip olmuş olan Sfenksli Kapı sövelerinin kemer teşkil edecek şekilde kapandığı düşünülmektedir (Koşay ve Akok, 1966: 10).

Sfenksler:

Hitit metinlerinde adı geçen *auiti/awiti* kelimesi, sfenksle ilişkilendirilmeye çalışılan (Brandenstein, 1943: 4-33; Ertem, 1965: 260-265; Alp, 1987: 13-14) tek kelimedir. Ancak bu kelimenin aslan olabileceği ile ilgili önerilerde vardır (Güterbock, 1943: 290; Friedrich, 1952: 39; Jacob Rost, 1961: 175; Tischler, 1977: 99). “Bo 2383 Vs. I 7-27” bu metine göre *auiti/awiti*’nin karışık bir varlık olduğu ileri sürülür (Ertem, 1965: 260).

Hitit İmparatorluk Dönemi’nin Anadolu sanatına getirdiği en önemli yeniliklerden biri, sfenks figürünün anıtsal heykeltıraşlık eserleri olarak tasvir edilmesidir. Sfenks şeklindeki büyük taş yontular, Boğazköy ve Alaca Höyük şehir

kapılarının her iki yanına da yerleştirilmiştir. Sfenkslere kötülüklerden koruyucu nitelikte simgesel bir anlamda yüklenmiştir (Canby, 1975: 240; Darga, 1979: 160-163; Darga, 1992: 119, 130; Naumann, 2007: 295).

Kenti çevreleyen sur yapısının güneyinde yer alan bu kapıda bulunan sfenks heykellerinden dolayı bu kapı Sfenksli Kapı olarak bilinmektedir. Bu kapının kente giriş ve çıkışında, insan başlı aslan gövdeli, andezit blok üzerine işlenmiş heykeller bulunmaktadır (Baltacıoğlu, 2014: 75). Kapının sağında ve solunda bulunan bu sfenks heykellerin birbirine simetrik ve protom olarak yapıldığı görülmektedir (Mellink, 1974: 204).

Kentin iç yüzüne doğru dönük biçimde ve taslak halinde olan sfenksler yarım bırakılmış ve şehrin kuzeyine bakacak şekilde yerleştirilmiştir (Baltacıoğlu, 2014: 76) (Res. 17-18). Sfenkslerin arasındaki mesafe 3.00 m'dir. Batıda olanın yüksekliği 1.40 m genişliği 0.67 m'dir. Göğüs ve baş kısmının bir kısmı tahrip olan sfenksin pençe (ayak) kısmın yapılacağı yerde bir kademe oluşturulmuştur. Doğu sfenks ise 1.65 m yüksekliğe ve 0.90 m genişliğe sahiptir. Batıda olan sfenkse göre daha iyi korunmuştur. Göğüs kısmı 45 cm, ayakları ise 8 cm dışarı çıkıntı yapacak biçimde işlenmiştir.

Kent surunun dış yüzeyinde olan sfenkslerin güneye baktığı görülmektedir. Bu kapı sfenksleri arasındaki mesafe 3.40 m'dir². Batıda olan sfenks: 2.15 m yüksekliğinde, 0.73 m genişliğindedir. Bu cephedeki sfenkslerden doğuda olanı ise 2.40 m yüksekliğinde ve 0.80 m genişliğindedir (Baltacıoğlu, 2014: 76) (Res. 19-20).

Muhtemelen kumaştan yapılan başlıklar iki yanda ve kulakların arkasından geçerek göğüs üzerinde dışa dönük olarak sarmal biçimde sonlandırılmıştır. Bu sarmalları araştırmacılar saç veya örtü olarak yorumlamıştır (Koşay ve Akok, 1966: 10; Darga, 1992: 131). Saçlar başlığın ve iri betimlenmiş kulakların arkasından dar bir şerit halinde çıkmaktadır (Baltacıoğlu, 1993: 56). Saçlar göğüs üzerinde sivrilerek bitirilmiştir. Doğu sfenksi etli ve yuvarlak yüzlü yapılmasına rağmen batı sfenksi kemikli ve uzun yüz hatlarına sahiptir. Sfenkslerin kaşlarının yapılmadığı görülmektedir. Dudaklar kapalı ve küçük olarak yapılmıştır. Sfenkslerde gülümsemenin olmaması yapımının tamamlanmadığına bağlanmaktadır. Göğüs kısımlarında oluşturulan 45 cm'lik bombe göğse belirginlik kazandırmıştır. Bacak kısımları batı sfenkste yumuşak bir geçiş

² Bu mesafenin yayınlarda farklılıklar göstermesinin nedeni, sfenksin ayağa kaldırılması esnasında özgün yerinden kaydırılmış olmasından kaynaklıdır (Baltacıoğlu, 2014: 78).

yaparken doğu sfenkste geçiş daha sert yapılmıştır. Birbirinden 20-25 cm ayrı duran bacakların, kısa ve kalın olduğu görülmektedir. Bacaklardan pençe kısmına geçişte iki paralel çizgi kullanılmıştır. Doğu sfenkste parmak detayları işlenmemiş olmasına rağmen batı sfenkste parmak detaylarına yer verilmiştir (Baltacıoğlu, 2014: 76-78).

Doğu sfenkstin yan yüzünde yer alan çift başlı kartalın pençelerinde iki tavşan bulunmaktadır (Chariton, 2011: 4). Bunun üzerinde ise ayakta duran uzun elbiseli tanrıça figürü tasvir edilmiştir. Bu figür şehre dönük olarak betimlenmiştir (Alexander, 1986: 191). Ancak bu figürün alt kısmı ve ayakları korunabilmiştir.

Bu sfenksler kendine özgün bir yapıda olsa da Boğazköy ve Mısır'da yapılmış olan sfenkslerle benzerliklerinin olduğu görülmektedir.

4.2.1.2. Sfenksli Kapı Girişine Ait Tasvirli Yapıları

Sfenksli Kapı'nın iki kanadında yer alan kabartmalardan batı kuledeki kabartmaların doğu kuledeki kabartmalara oranla daha iyi korunmuş olduğu görülmektedir (Mellink, 1970: 24). Bu kabartmalar alçak kabartma tekniğinde olup andezit bloklar üzerine yapılmıştır (Baltacıoğlu, 2006: 25). Kabartmaların hepsi aynı teknikte yapılmış olup önce sınırlar çizilmiş, sınır çizgileri boyunca 3-4 cm genişliğinde bir kanal oyulmuştur (Wooley, 1955: 241). Figürün kabartma ile olan ilişkisi kesildikten sonra taslak üzerinden ayrıntılar işlenmiştir. Figürlerde yer alan detay farklılıkları nedeniyle kalıp kullanılmadan tek tek taş bloğa işlendiği anlaşılmıştır (Baltacıoğlu, 2003: 61-62). Kabartmaların boyalı olduğu düşünülmektedir (Neve, 1994: 213-226).

MEŞEDİ Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı rampalı girişinin yan duvarlarında yer alan bu kabartma 1.62x1.24 m ölçülerindedir. Bloğun sol kısmında birbirine bakan iki erkek figürü yer almaktadır. Bu figürlerden birinin elinde asa bulunmaktadır. Bu bloğun üst kısmındaki hasar nedeniyle figürlerin baş kısımları kısmen belirsizdir (Res. 21).

Bloğun sağ tarafı da diğer tarafta olduğu gibi birbirine bakan iki figürden oluşur. Bu iki erkek figürün biri ön diğeri ise arka planda durmaktadır. Öne doğru uzatmış olduğu

iki eliyle, uzun bir sopayı (asayı) ortasından tutturulmuş yarım ay biçimindeki bir aleti/silahı kavramış olarak betimlenmiştir.

Bu asanın tören baltası veya halkalı bir asa (Mellink, 1970: 21), iki gözlü sap delikli balta (Darga, 1992: 139) veya bir mızrak olabileceği düşünülmektedir (Baltacıoğlu, 1995a: 3).

Hitit yazılı belgelerinden bildiğimiz çok sayıda önemli resmi unvan vardır. Görevlilere ait bu unvanları kutsal ve askeri bir öneme sahip olabilir. Yazılı belgelerde MEŞEDI genel olarak “nöbetçi» veya »koruma / koruma« olarak çevrilir. Ancak, MEŞEDI işlevine ek olarak koruma dışında başka birçok görev içinde kullanılmıştır. GAL MEŞEDI’de, “üst düzey koruma” olarak çevrilebilir, Hitit Devleti içinde en etkili görevlilerden biridir. GAL MEŞEDI’nin kilit bir pozisyona sahip olduğu görünmektedir. Krallık içinde, kraliyet çiftinden ve tahtın varisinden sonra en önemli konuma sahiptir (Alparslan, 2017: 287).

Bu unvanı taşıyan kişiler, bilindiği kadarıyla her zaman prenstir, GAL MEŞEDI’nin sembolü mızraktır (Alparslan, 2017: 298). Hitit metinlerinde geçen “Saray Muhafızları” (GAL MEŞEDİ) ve “Mızrak Adamların” (GAL LÚ^{GIŞ} SUKUR) mızrak taşıdıkları ve baş görevliyi temsil ettiği düşünülmektedir (Güterbock ve Hout 1991: 13). Bu kabartmadaki asa ise yazılı kaynaklar doğrultusunda MEŞEDİ’lerin taşıdıkları mızrakların ortasında bulunan eklentilerin ise Baş MEŞEDİ oldukları (saray muhafızlarının başı) öngörülmektedir (Baltacıoğlu, 1996a: 98).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bloğun sol kısmında bulunan iki figürün de kısa kollu gömlek ve dizlere kadar uzanan bir etek giydiği görülmektedir (Baltacıoğlu, 1995a: 1). Diğer kabartmalarda olduğu gibi burada da eteğin önde yırtmacının ve belinde ise bir kemerin olacağı düşünülebilir (Bittel, 1976: 218-219). Bu tip kemerli elbiseler Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndan bilinmekte olup Hitit İmparatorluk Dönemi’nde de görülmektedir (Emre ve Çınaroğlu, 1993: 687). Sol taraftaki figürün başının büyük bir bölümü, vücudunun sağ yarısı ve sağ bacağına büyük bir bölümü tahrip olmuştur. Figürün baş ve ayakları profilden, gövdesi ise cepheden tasvir edilmiştir. Baş kısmında sadece burnu işlenmiş olan figürün tahribat nedeniyle kulağının yapıldığına dair hiçbir iz bulunmamaktadır. Figürün boyun kısmının olmaması nedeniyle alt çenenin omuzlarla birleştiği görülmektedir. Sağ

elin korunmuş olan kısmından da anlaşıldığı üzere yumruk yapılmış bir biçimde bel seviyesinde tuttuğu anlaşılmaktadır. Asayı tutan sol elin tasvir edilmesi gereken parmaklarının gösterilmediği dikkat çekmektedir. Bu durum figürün asayı sol eliyle tutuyormuş gibi bir görüntüyle yanılgıya sebebiyet vermektedir. Figürün ayakları bloğun işlenmemiş yüzeyi ile aynı seviyede bırakılmış ve sınırları belirtilmemiştir. Sol tarafta yer alan iki figürden diğerinin başı ve ayakları profilden, gövde ise cepheden gösterilmiştir. Kulağında küpesi olan bu figür küçük çene, burun ve alt çenesini omuzlara bağlayan kısa boyuna sahiptir. Başın arka kısmında uçları yukarı bakan üç kıvrımlı saçları bulunmaktadır. Sağ eliyle asayı kavrayan bu figürün parmakları gösterildiği hatta başparmağın daha iri yapıldığı görülmektedir. Diğer figürde olduğu gibi sol el bel seviyesinde yumruk yapılmış bir şekilde durmaktadır (Baltacıoğlu, 1995a: 1-2).

Bloğun sağ tarafında yer alan sahnedeki figürlerden sağda yer alan figür, sol kol ile bir tarafa toplanan ve boyundan dizlerin altına kadar inen, kısa kollu geniş ve bol bir manto giymiş şekilde tasvir edilmiştir. Derin yivle mantonun önden açık olduğu belirtilmiştir. Mantonun içine giydiği ikinci bir elbisenin kuyruğu ise arkadan ayaklara kadar uzanmaktadır. Başında bulunan başlığın sınırları belirgin olarak yapılmıştır. Yüzünde gözü, burnu ve kulağında halka biçiminde küpe belirtilmiş olmasına rağmen dudakların yapılmadığı görülmektedir.

Libasyon Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

2.13x0.85 m ölçülerinde olan bloğun kabartmalı olan yüzü toprağa dönük olarak tespit edilmiştir. Bu kabartmanın Ramsay, Chantre ve Macridy'nin yayınlarında farklı yerlerde olduğu planlardan anlaşılmaktadır. Bloğun sağ tarafının yüksekliğinin fazla olmasına rağmen tahribat nedeniyle günümüzde sol tarafı daha yüksektir (Baltacıoğlu, 1995b: 1). Bu kabartmada tahtında oturan bir tanrıçaya tapınan kral ve kraliçe ile birlikte arkasında yer alan iki görevlinin eşlik ettiği görülmektedir. Kabartma günümüzde çok tahrip olduğu için Ramsay'ın yaptığı çizimler sahnedeki konuya açıklık getirmiştir (Ramsay, 1883: 100-135) (Res. 22).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Arkalığı olmayan bir tabure şeklindeki tahtta oturmuş olan tanrıça tasviri bulunmaktadır. Tanrıça figürü uzun bir etek giymektedir. Ayağında ise ucu kıvrık ayakkabıları vardır. Yukarıya kaldırdığı sağ elinde ise gaga ağızlı testi yer almaktadır. Sol elinde tuttuğu objenin ise ne olduğu anlaşılmamaktadır. Sağ elinde bulunan ucu kıvrık asanın litus olduğu ve bu kişinin büyük kral olduğu anlaşılmıştır. Kral figürünün elinde öne doğru uzattığı bir kap bulunmaktadır ve gagası aşağı doğru gelecek şekilde tuttuğu ve tanrıçanın ayaklarına doğru, yere libasyon yaptığı görülmektedir. Kral, dizlere kadar uzanan bir manto giymektedir. Bu mantonun önden açık olduğu anlaşılmaktadır (Baltacıoğlu, 1995b: 1 vd.).

Kralın arkasında ise kraliçe tasviri bulunmaktadır. Ancak kraliçenin baş kısmının tahrip olduğu görülmektedir. Kraliçenin üzerinde başlıklı, önden açık, ayak bileklerine kadar uzanan, boyundan bele kadar olan kısmı vücudu sararken belden aşağı kısmın ise daha geniş olduğu bir elbise giymiştir. Elbisenin belden aşağı olan kısmının plilerle süslü olduğu görülmektedir (Alexander, 1989: 151). Sağ elini parmak uçları yüzüne doğru bakacak biçiminde yukarıya kaldırmıştır. Sol elinde ise yuvarlak bir obje taşımaktadır (Darga, 1992: 143).

Kraliçenin arkasında yer alan görevlilerin ise ayağında ucu kıvrık ayakkabılar giydiği, üzerlerinde ise dizlere kadar uzanan mantonun olduğu görülmektedir. Baş kısımları tahribat nedeniyle seçilmemektedir. Kısmen korunmuş olan kollarından anlaşılacağı üzere ileriye uzatılmış olan kolun yukarıya kaldırıldığı anlaşılmaktadır (Baltacıoğlu, 1995b: 2-3).

Tahtında Oturan Fırtına Tanrısı ve Kral

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Hitit sanatında Fırtına Tanrısı'nın oturduğu pek görülmemiştir. Genellikle ayakta betimlenen tanrının oturur durumdaki tasvirinin tek örneği Alaca Höyük kabartmalarındaki bu figürdür.

Tanrının karşısında dua jestinde olan figür; uzun giysili, mantolu, kalot başlıklı bir erkek figürüdür. Profilden tasvir edilen figürün elbisesinin altından üçgen kuyruk sarkmaktadır. Uzun giysiler içinde tahtında oturan tanrı sol elinde topuzlu silahını, sağ elinde ise kupa tutmaktadır. Tanrının kolları Alaca Höyük'ün bir diğer sahnesi olan

boğaya tapınım sahnesinde bulunan kraliçenin ki gibidir. Tanrının kolları kraliçe gibi; sağ el dua pozisyonunda, sol elini gövdesini çapraz kesecek biçimde sağ kolunun altından geçirerek tasvir edilmiştir. Kraliçenin dua pozisyonundaki eli gibi kalkık olan tanrının elinde küçük, yuvarlık bir kap vardır (Res. 23) (Baltacıoğlu, 2006: 27).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Tanrının gözü tahrip olmuş durumdadır. Ancak ona tapan figürün kalın bir kaş altında cepheden tasvir edilmiş badem gözü korunmuştur. Dört çift boynuzlu, konik tanrısal başlık takmış olan tanrı sakallıdır. Başlığının altından sarkan uzun saçı beline kadar uzanır ve bir spiral şeklinde biter. İri kulağı küpeli tasvir edilmiştir (Baltacıoğlu, 2006: 27).

Altı Kült Görevlisi Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

2.00 m uzunluğunda ve 0.85 m yüksekliğinde olan bu blok üzerinde sağ tarafa yönelmiş altı erkek tasvirinin yer aldığı görülmektedir. Macridi'nin burada kazı çalışmalarına başladığı sürece kadar olan zamanda kente gelen gezginler bu kabartmanın Sfenksli Kapı'nın sol tarafında olduğunu belirtmişler, ancak kabartmanın detaylarına yer vermemişlerdir (Lennep, 1870: 131; Perrot, 1872: 116). Macridi ise bu kabartmalı bloğun yerinin değişmiş olduğunu ve asıl yerinin sağ tarafta olacağını belirtmiştir (Macridi, 1908: 10). Macridi'nin bu görüşünü diğer bilim insanları da desteklemiştir (Garstang, 1910: 247; Garstang, 1929: 127).

Bu bloğun daha sonraki süreçte hasara uğraması sonucu figürlerin omuzlarının üst kısmında tahrip olmuştur. Gövdelerin ve baş kısımların profilden yapıldığı görülmektedir. Bu kabartma da figürlerin hepsinin sol ayağı önde sağ ayağı ise arkada tasvir edilmiştir. İki elin de yumruk yapıldığı, sol elin yukarı kaldırılarak ileriye uzatıldığı, sağ elin ise bel seviyesinde tutulduğu görülmektedir (Res. 24).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bu figürlerin geniş kemerli, önden yırtmacı bulunan etekleri bulunmaktadır ve bu eteklerin boyu diz hizasında son bulmaktadır. Figürlerin bir kısmında elbiselerin detayları tahribat nedeniyle görülmemektedir. Bu figürlerin bir düzen halinde olmadıkları

aralarındaki mesafenin aynı olmaması nedeniyle düşünülmektedir. 61-71 cm arasında değişen boylara sahip bu figürler törenlerde yer alan görevlileri temsil etmiş olabilir (Baltacıoğlu, 1995c: 1-8).

Sfenksli Kapı Sağ (Doğu) Kanadındaki Tasvirli Yapıları

Tanrıça ve Tapınanlar Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'ya ait girişin doğu köşesinin güneye bakan kısmında yer alan kabartma bir niş içerisinde, tabure üzerinde oturan tanrıça tasviri bulunmaktadır. Bu kraliçeye doğru yönelmiş olan figürlerin bulunduğu üç kabartma blok yer almaktadır. Bunlardan birinci sırada olan blokta üç insan figürü diğer iki blokta ise ikişer insan figürü yer alır. Ancak bu kabartmalarda batıdan doğuya tahribatın arttığı görülmektedir. Kraliçe figürü ve birinci sırada yer alan kabartmalardan anlaşıldığı üzere bir niş içinde veya kapalı bir yerde oturan tanrıçaya doğru ilerlemekte olan tapınanlar tasvir edilmiştir (Res. 25) (Mellink, 1970: 24).

Tapınanların olduğu birinci bloktan da anlaşıldığı üzere bu kişilerin üzerinde kısa bir mantonun olduğu görülmektedir. Bloğun sol tarafında yer alan birinci figürün sol elinde diagonal biçimde duran bir asa bulunmaktadır. Sağ elini ise ileriye uzatmış ve kolunu yukarıya kaldırmış olduğu görülmektedir. Ancak bu sadece birinci figürde yer almaktadır. Diğer figürlerde ise tahribat nedeniyle duruşlar anlaşılammamaktadır (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 92). Bu figürlerin duruşunun birinci figürden dolayı aynı şekilde olduğu düşünülmektedir.

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Niş içerisinde yer alan tanrıça figürünün vücudunu saran ve ayaklara kadar uzanan bir elbise giydiği görülmektedir. Sol elinde ucu kıvrık bir asa vardır. Sağ eli ise yukarı kaldırılmış halde ve yüzüne paralel durmaktadır. Yüzün bulunduğu kısımda tahribat görülmektedir. Ancak kafasında bir başlık olduğu düşünülmektedir.

Sfenksli Kapı Sol (Batı) Kanadındaki Tasvirli Yapıları

Aslan Protomları

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı batı kulesinin doğu köşesinde yer alır. Aslan protomu boğa figürünün üzerinde bulunmaktadır. Aslanın önden ve yandan görünüşü tasvir edilmiştir. Ön cephede aslanın portresi tasvir edilmiştir. Aslanın kafasının hemen altında ise ayaklarının olduğu görülmektedir.

Bu heykelin yan yüzüne baktığımızda ayakta duran aslanın ön ayağı ileriye doğru atılmış bir şekilde işlenmiştir. Alçak kabartma tekniğinde yapılmış olan bu yapı Boğazköy'de bulunan Aslanlı Tekne ile benzerlik göstermektedir (Opfermann, 1985: Res. 2). (Res. 26).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Aslana önden bakıldığında, kulakların dik olarak yapıldığı, gözlerinin ise oyularak çukurlaştırıldığı görülmektedir. İri geniş bir buruna sahip olan aslanın bıyık detayları da işlenmiştir. Aslanın kafasının hemen altında ayakları betimlenmiştir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 91). Sağ ayağı tahrip olan aslanın sol ayağı günümüze korunmuş olarak gelmiştir. Çizgiler ile ayak parmakları belirtilmiştir. Ayaklarının altında ise sol tarafta üç yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır. Sağ tarafta ise figüratif bezeme bulunmaktadır. Bloğun kenarı boydan boya oyularak, hem aslanın boyun kısmı oluşturulmuş hem de bloğun kenarları belirgin hale getirilmiştir (Baltacıoğlu, 1995d: 286).

Yan yüzüne baktığımızda ayakta duran ön ayağı ileriye doğru atılmış aslanın arka ayaklarının detayları çizgiler halinde betimlenmiştir. Kuyruğu ise ayakların yere bastığı noktada dairesel bir kıvrım oluşturmaktadır. Kuyruğun bitiş kısmında, kuyrukta bir genişleme söz konusudur.

Kralın Tanrıya Sunum Sahnesi

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Bu sahnede büyük bir kaide üzerinde yer alan ve fırtına tanrısının simgesi olan boğa figürünün bulunmaktadır. Boğa figürünün önünde bir sunak, sunağın sol tarafında sağa yönelmiş bir erkek ve kadın figürü bulunmaktadır. Önde yer alan erkek figürünün elinde bulunan ucu kıvrık asadan dolayı bu figürün kral olduğu düşünülmektedir. Erkek figürünün arkasında ise bir kadın figürü yer almaktadır.

Alaca Höyük kabartmalı ortostatlarındaki üslubu karşılaştırabilecek en yakın örnek Fraktin kaya anıtındaki Pudu-Hepa, Tanrı Teşup ve III. Hattuşili tasvirleridir. Alaca Höyük kabartmalarındaki kraliçe figürü ve kabartmalardaki benzer tasvir özellikleri anıtlarla yakın paralellik göstermektedir (Bittel, 1976: Res. 214-216) (Res. 27).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Boğa figürünün kısa dikey uzanan boynuzların arasında tüyleri belirginleştirilmiştir. Gözü belirtilmemiş olan boğanın küçük bir ağız bulunmaktadır. Boğa figürünün arka kısmının yapılmadığı göze çarpmaktadır. Boğanın gövde kısmında dairesel iki motif ve bir çiçek motifi tasvir edilmiştir. Figürün cinsel organının da yapıldığı görülmektedir. Boğa figürünün hemen önünde bir sunak bulunmaktadır.

Sunağın sol tarafında ise sağa bakan profilden tasvir edilmiş olan bir figür bulunmaktadır. Figürün üzerinde ayaklara kadar uzanan bir mantosu vardır. Sağ kolunu yukarıda ileriye uzatmış ve eli yumruk biçiminde olup baş parmağı açık olarak yapılmıştır. Başında dairesel bir başlığın olduğu görülmektedir. Gözü betimlenmemiş olan bu figürün kulağında halka biçiminde küpe vardır. Bel hizasından aşağı doğru sarkan ve figürün arkasında dairesel kıvrımı olan asa bulunmaktadır (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 78). Bu asa sadece krallar tarafından kullanıldığı bilinen krallık asası olan “lituus” tasviridir (Canby, 2002: 179; Alp, 1999: 14).

Kral figürünün hemen arkasında ise sağa bakan bir kadın figürü yer almaktadır. Bu figürün yüz kısmı hasar görmüştür. Kulağın yanı sıra kemerli burun ve küçük ağız betimlenmiştir. Figürün üzerinde ise uzun bir elbise yer almaktadır. Elbisenin kat kat olduğu görülmektedir. Ayağında ise ucu kıvrık ayakkabı yer almaktadır. Bu figürün sol elinin yere paralel olarak uzandığı ve dirsekten sonraki kısmın yukarıya dik olarak uzandığı görülmektedir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 78).

Kurbanlıkların Görevliler Tarafından Götürülmesi

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında yer alan bu kabartma alt sırada olup 3. sırada yer almaktadır. Sağ tarafa yönelmiş olan bir figürün arkasında aynı yönde iki tanesi ön planda diğer iki tanesi ise arka planda olmak üzere toplamda dört küçükbaş hayvanın olduğu

görülmektedir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 80). Bu küçükbaş hayvanların üç tanesinin koç, bir tanesinin keçi olduğu görülmektedir (Res. 28).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bu bloğun sağ üst köşesindeki tahribat nedeniyle figürün yüzü anlaşılammaktadır. Üzerinde kısa kollu bir gömlek ve dizlere kadar uzanan önden yırtmaçlı etek giydiği görülmektedir. Figür profilden tasvir edilmiştir. Bu figürün ayaklarında ise ucu kıvrık ayakkabı bulunmaktadır. Figürdeki kişi sağ elini arkaya doğru atmış ve keçinin boynuzundan tutar biçimde yapılmıştır. Stilize olarak göz ve ağız betimlenmiştir. Sağ arka ayağının ise bir kısmı tahrip olmuştur. Arka planda yer alan diğer koçların ise bir tek boynuzları tasvir edilmiştir. Göz, ağız ve kuyrukları belirtilmemiştir.

Aşçılar Kabartması (Din adamları Tasviri)

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında yer alan bu kabartma alt sıradaki kabartmalardan 4. sırada yer almaktadır. Bu kabartmayı bilim dünyasına ilk kez Lennep tanıtmıştır (Lennep, 1870: 131). Blok 1.68x1.30 m ölçülerindedir. Kabartmanın üst kısmının tahrip olduğu görülmektedir. Yönleri sağa doğru olan bu üç figürün sol ayakları öne adım atar gibi tasvir edilmiş erkek figürlerinden oluşur.

Hitit İmparatorluk Dönemi heykeltıraşlık eserlerinin özelliklerini yansıtan bu kabartmadaki figürler tıknaz gövdeli ve az hareketli olup, başları öne çıkık ve kısa boyunludurlar. Kabartmada yer alan figürlerin tanımlanmasında bilim insanları tarafından üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi: Bu kabartmadaki figürlerin rahip oldukları yönündedir (Lennep, 1870: 137; Perrot ve Chipiez, 1890: 164). İkinci görüş ise: Birinci figürün elinde tuttuğu objenin bıçak olabileceği, bu kişilerin de "kurban sunucuları" olduğu yönündedir (Macridy, 1908: 14). Üçüncü görüş olarak ise: Birinci figürün aşçı veya mızrak adam olabileceği ileri sürülmektedir (Darga, 1992: 144) (Res. 29).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bu üç figür de bir ucu sağ kollarının üzerinden sarkan ve diz altına kadar inen manto giymiş olarak tasvir edilmiştir. Figürlerin uçları kıvrık Hitit ayakkabıları giydiği

görülmektedir. İkinci figürün kulağında bir halka küpe bulunmaktadır. Birinci ve ikinci figürün kollarında bileziklerin olduğu göze çarpmaktadır (Darga, 1992: 145). Birinci sıradaki figür sağ elini yumruk biçiminde yukarı kaldırmış, sol elinde ise kavisli bir bıçak tutmuş şekilde tasvir edilmiştir. Sağ el dış tarafta olması gerekirken burada iç tarafta yapılmıştır. Sol elinde tuttuğu kavisli bıçağın bir kısmının önceki bloğa yapıldığı görülmektedir. İkinci figürün boyun ve çene kısmındaki tahribata rağmen kulağında küpe olduğu anlaşılmaktadır. Tahrip olmuş ellerine rağmen tuttuğu objenin ucu dışarıya doğru kıvrılmış olan kısmı korunmuştur. Son figür ise ellerini yumruk biçimde yukarıya kaldırmış olarak tasvir edilmiş olup ellerinde herhangi bir obje bulunmamaktadır (Baltacıoğlu, 2003: 60 vd.).

Akrobatlar Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında yer alan bu kabartma alt sıradaki kabartmalardan 5. sırada yer almaktadır. 1.27x1.09 m ölçülerinde olan bu blok üzerinde üç kişi tasvir edilmiştir. Bloğun sağ tarafında 20 basamaklı merdiven üzerinde bir figür bulunmaktadır. Bu figür merdivene tutunmadan elli hava bir şekilde tasvir edilmiştir.

Bu figürün etnik kökenine bakıldığında Hitit özellikleri göstermediği, Hatti kökenli olabileceği veya herhangi bir topluma ait olabileceği düşünülmektedir (Ünal, 1994: 211). Merdivendeki figür için üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi: Bu figürün cambaz/hokkabaz olduğu önerilmiştir (Perrot, 1872: 362; Macridy, 1908: 14). İkinci görüş ise; bu kişinin duvarcı ustası olduğu yönündedir (Lenep, 1870: 137). Hatta bu figürün çivi çaktığı veya keskiye vurduğu öne sürülmüştür (Garstang, 1929: 136). Üçüncü görüş ise; kılıç yutan kişinin akrobatik gösteriler yapan bir kişi olduğu, merdiven üzerindeki figürün damda gerçekleştireceği kült etkinliği için çatıya çıkarken tasvir edildiği düşünülmektedir (Ünal, 1994: 213). Tasvirde merdivenin dayandığı hiçbir yapı belirtilmemiştir. Bu nedenle boşlukta duran bir merdiven olarak betimlendiği için bir cambaz /hokkabaz olması muhtemeldir (Res. 30).

Ortada bulunan figürün bir ayağı önde olan figür ellerini yumruk biçiminde yukarıya kaldırmış ve eller yan yana tasvir edilmiştir (Baltacıoğlu, 1998: 12). Bu figürün merdivendeki figürle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda figürün merdivendeki adamı yakalamak için hazırda beklediği görüşü öne sürülmüştür (Van

Loon, 1985: 14). Bir başka görüş ise bu figürün elleriyle dua jesti yaptığı yönündedir (Canby, 1989: 119). Farklı bir görüş ise; merdiven adamla aynı işi yaptığı ve bu figürün duvarcı ustası olduğu şeklindedir (Garstang, 1929: 136 vd.).

Üçüncü figür ise diğer figürlere arkasını dönmüş bir şekilde tasvir edilmiştir. Diğer figürlere oranla daha uzun olarak yapılmıştır. İki eliyle tuttuğu ve elindeki hançeri ağzına sokmuş olarak tasvir edilmiştir. Bu figür için iki farklı görüş ön görülmüştür. Bunlardan birinci görüş bu figürün elindeki objenin müzik aleti olması (Lennep, 1870: 137), ikinci görüş ise bu figürün elindeki objenin hançer olduğudur (Ünal, 1988: 1488 vd.).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Merdiven üzerindeki figürün, baş ve ayakları profilden, gövdesi cepheden tasvir edilmiştir. Erkek olan bu figürün kısa kollu bir gömlek, önden yırtmaçlı, kemeri olan dizlere kadar uzanmış bir etek giydiği görülmektedir. Figür kıvrık uçlu ayakkabı giymiş biçimde tasvir edilmiştir. Bu figürdeki kişinin başının üst kısmında görülen saçların ikiye ayrıldığı görülmektedir. Bu saçların bir kısmı alın üzerinden yukarıya doğru kıvrılmaktadır. Saçların diğer kısmı ise figürün ense hizasına kadar uzanmış bir şekilde arka tarafa yönlendirilmiştir. Gözü betimlenmemiş olan figürün kulağı küpesiz olarak tasvir edilmiştir. İri burunlu, dar alınlı, boyun kısmı yok denecek kadar kısa, ağzı ise belli belirsiz olarak ifade edilmiştir (Baltacıoğlu, 1998: 1). Merdiven üzerinde tasvir edilmiş olan figürün sol kolu hafifçe ileri uzatılmış, sağ kolu ise dik açı oluşturacak şekilde yukarı kaldırır biçimde betimlenmiştir. Sağ ayağı merdivenin yedinci, sol ayağı ise dokuzuncu basamak hizasında yer almaktadır (Baltacıoğlu, 1998: 4).

Ortada yer alan figür sağ tarafa yönelmiş bir şekilde betimlenmiştir. Belden aşağıda kalan kısmı cepheden, diğer kısımları ise profilden gösterilmiştir. Bu figürün başında bir takke bulunmaktadır. Takkenin kenarlarını belirleyen hat, alın üzerinden bir kıvrım oluşturmaktadır. Bu figürün kaşı ve gözü köşeli olarak betimlenmiştir. Kemersiz iri buruna sahip olan figür, kulağında küpe ve ayağında ucu kıvrık ayakkabılara sahiptir. Alın kısmı ise dar olarak yapılmıştır.

Üçüncü figürde, baş, gövdenin üst bölümü, bacaklar ve ayaklar profilden, belden aşağı kalan kısım ise cepheden gösterilmiştir. Figürün üzerinde bir gömlek ve önünde yırtmacı bulunan bir etek ile tasvir edilmiştir. Ortada yer alan figür ile aynı tip başlık

kullanılmıştır. Takkenin altından çıkan saçlar bele yakın bir noktada kıvrım yaparak son bulmuştur. Halka biçiminde küpesi olan bu figürün küçük girinti şeklinde ağzı bulunmaktadır. Gözleri betimlenmeyen bu figürün alın kısmı dar olarak yapılmıştır.

Figürün bileklerinde halka bilezikler bulunmaktadır. Kemer ayrıntılarına yer verilmemiş olan bu figürün elleri ters gösterilmiş olup sol el dış tarafta betimlenmiştir. Figürün baş parmakları ters tarafta gösterilmiştir. Sanatçı için burada anatomiden ziyade kompozisyon ön plandadır (Baltacıoğlu, 1998: 12).

Müzik Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında yer alan bu kabartma alt sıradaki kabartmalardan 6. sırada yer almaktadır. 1.42x1.08 m ölçülerindedir. Bu kabartmada yer alan iki erkek figürü sol tarafa yönelmiş olarak tasvir edilmiştir. Sağ tarafta yer alan figür sağ eliyle bir hayvanın ayaklarından tutmuş, sol eliyle ise desteklediği küçük bir hayvan taşımaktadır. Figürün elindeki nesne için bilim insanları farklı görüşler öne sürmüştür. Bu görüşler ise; müzik aleti olarak tanımlanmıştır (Lenep, 1870: 138 vd.; Macridy, 1908: 15; Garstang, 1929: 137) (Res. 31). Diğer görüşler ise; kurban edilecek bir hayvan, olasılıkla tavşan (Perrot ve Chipiez, 1890: 164), köpek (Macqueen, 1986: 145) ya da maymun veya eğitilmiş bir köpek olduğu yönündedir (Frankroft, 1970: 232).

Bloğun sol tarafındaki enstrümanın sap kısmında yer alan dikey çubuklar günümüzdeki perdelerin prototipini oluşturur. Anadolu'da tasvir edilen saz tasvirleri arasında ilk perdeli enstrüman olma özelliği gösterir (Baltacıoğlu, 1995e: 5). Enstrüman çalan figür, kabartmaların işleniş safhalarını aydınlatması açısından önem teşkil etmektedir (Res. 32-33).

Enstrümanın sap kısmında perdelere ait izler görülmektedir. Bu durum Eski Yakın Doğu'daki enstrümanlarda belirgin bir biçimde gözlemlenen bir durum değildir. Müzik çalan figürün sağ elinin başparmağı ve işaret parmağı arasında bir pena tutuyor olabilir. Sazın sap kısmının ortasından veya göğsünden çıkıp udünin kemerine bağlanan obje kayış olabilir. Bu çalgı stilistik açıdan Hitit özelliği göstermeyen bu müzik aleti göğsün biçimi ve sapındaki işaretler bakımından özgün bir yapıdadır. Ancak konsept bakımından özgün değildir. Akad Dönemi'nden, hatta biraz daha eskilerden iyi bilinen ve Eski Yakın Doğu'ya, Eski Mısır'a, Eski Yunanistan'a, Akdeniz kıyılarına, Anadolu'ya ve Zagros'un

ötesine yayılmış olan bir müzik aletidir. Bu müzik aletini Hatti kökenli olduğunu ön görmek yanlış olur (Dumbrill, 2015: 31-37).

Her durumda kültürel özgünlük olarak görülebilir. Çünkü Hitit kültürüne özgü olduğu kadar kültürel etkileşim de yansıtıyor olabilecek bir 'gam'a işaret etmektedir (Dumbrill, 2015: 37). Dolayısıyla, Müzikolojik bilimi açısından inceleyen uzmanların varmış olduğu sonuç; bu enstrümanın tipik, stilistik ve estetik açılardan Hitit kökenli olduğu ve belirli bir dereceye kadar Asur ile kültürel etkileşimine maruz kaldığı yönündedir (Dumbrill, 2015: 36).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bu sahnedeki figürlerden sağ tarafta yer alan figür başının sınırları belirgin olmasına rağmen yüz ayrıntıları aşınmadan dolayı seçilememektedir. Bu figürün üzerinde kısa kollu bir gömlek ve geniş kemerli, önden yırtmaçlı olan bir etek giymiştir. Eteğin dizlere kadar uzandığı alt kenarı ise bordürlü olarak tasvir edilmiştir. Gömlek yakası ve kemerin sınırları belirtilmiş olmasına rağmen ayrıntılara yer verilmemiştir. Ucu kıvrık ayakkabılara sahip olan bu figürün sağ ayak detayları işlenmediği için şekilsiz kalmıştır (Baltacıoğlu, 1995e: 1).

Bu kabartmada sol tarafta yer alan figürün başı ve sağ ayağının bir kısmı tahrip olmuştur. Ayrıntıların belirgin bir şekilde işlendiği bu kabartmada gövde cepheden, bacaklar ise profilden gösterilmiştir. Figürün kol kenarları belirtilmemiş bir gömlek, yırtmaçlı dizlere kadar uzanan etek giydiği görülmektedir. Elips biçiminde toka ile tutturulmuş bir kemer bulunmaktadır (Baltacıoğlu, 1995e: 5). Bu figür sol elle enstrümanı tutar, sağ elle mızrapla çalar. Uzunca sapa sahip olan enstrümanın sap kısmının bulunduğu uçta püsküller mevcuttur. Bu enstrüman dikdörtgen formda olup kenarları yuvarlatılmıştır. Sazın perdeleri sık aralıklarla yapılmıştır (Dinçol, 2003: 31). Saz, gövdenin altından çıkan bağ ile figürün kemerine tutturulmuştur. Bu saz çalan figürün elindeki çalgı gitarın öncüsü/atası olarak görülmektedir. Şekil bakımından gitara benzeyen bu enstrümanın üst kısmından sarkan püskülleri vardır (Sayın, 2016: 123). Gövdesi üzerinde karşılıklı yapılmış beşer adet ses deliği bulunmaktadır (Ünal, 2016: 190 vd.).

Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında alt sıradaki taş blokların en batısında (köşede) kalan kabartmadır. 1.47x 1.36 m ölçülerindeki blok *insitu* olarak tespit edilmiştir. Macridy'in burada yaptığı çalışmalar sırasında bu bloğun sağlam olduğu görülmektedir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 86). Ancak daha sonraki süreçte kırıldığı, üç parçaya bölüdüğü ve üst kısımdaki küçük bir parçasının kaybolduğu anlaşılmıştır. Sağ tarafa yönelmiş, sırtında silindirik bir çıkıntı bulunan bir boğanın gövdesinin ön bölümü tasvir edilmiştir. Sağ taraftaki küçük bir kısmı hariç toynakları işlenmemiştir. Boğa protom şeklinde tasvir edilmiş olup arka ayakları yapılmamıştır (Baltacıoğlu, 1995f: 1-3.).

Boğanın sırtında bulunan silindirik çıkıntı sandık (Lennep, 1870: 139), sunak (Perrot ve Chipiez, 1890: 163; Darga, 1992: 134), yük (Gastrang, 1929: 137 vd.) olmak üzere farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu kabartmanın protom olarak tekerlekler üzerinde bir boğa ritonunu tasvir ettiği ön görülmüştür (Res. 34) (Mellink, 1970: 16; Baltacıoğlu, 1995f: 4).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Boğanın başı ve gövdesi profilden, boynuzları cepheden, ön ayaklarının ise $\frac{3}{4}$ 'ü profilden tasvir edilmiştir. Bloğun kırık kısmına denk gelen boğanın sağ boynuzunda tahribat görülmektedir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 86). Ön ayakların iki tarafında birer dairesel şekle sahiptir. Boğanın sırtında bulunan silindirik çıkıntı boynuzların ortasından dışarıya çıktığı noktada son bulmaktadır (Baltacıoğlu, 1995f: 2).

Kralın Domuz Avı Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı'nın batı kanadında üst sıradaki taş blok kabartmalardan biridir. Bu kabartma 2.13x1.45 m ölçülerindedir. Yatay bir kabartma çizgiyle blok ikiye ayrılmıştır. Bu bloğun üst kısmında yaban avı sahnesi konu edilmiştir. Bu taş bloğun sağ tarafında, sol bacağı üzerine diz çökmüş olan figürün elinde yayını germiş bir avcı tasvir edilmiştir. Avcının karşısında yer alan domuzun ise saldırmaya hazır olduğu ve ayaklarının gergin olduğu ve domuzun yüz ayrıntılarına yer verilmiş olduğu görülmektedir (Res. 35).

Bloğun alt kısmında tahribatın fazla olduğu görülmektedir. Avcı figürün büyük bir kısmı deforme olmuştur. Buna rağmen diz çökmüş olan avcının bu sefer geyik avladığı görülmektedir. Avcıya arkası dönük olan geyik figürü bitki yerken tasvir edilmiştir. Bu geyik avlanmayı kolaylaştırmak ve diğer geyikleri çekmek amacıyla avcı tarafından bağlanmış olabileceği düşünülmektedir (Mellink, 1970: 19-20).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Bloğun üst kısmında, sağ tarafında bulunan avcının başında bulunan takke diğer kabartmalarla aynı özellikler göstermektedir. Yüz ayrıntıları belirgin olan figürün kulağında halka biçiminde küpe olduğu görülmektedir. Figürün ayağında kıvrık uçlu ayakkabı bulunmaktadır. Bu avcının üzerinde dizlerine kadar uzanan ve önde yırtmacı bulunan etek bulunurken üzerinde kısa kollu gömlek bulunmaktadır. Bu tip kıyafetler istisna olarak kemersiz biçimde tasvir edilmiştir. Figürün sol bileğinde iki bilezik bulunmaktadır. Figür çömeldiği için sağ bacağı eteğinden dışarı çıkmıştır. Sol elinde olan yay ve okun kirişini germiş ve atmaya hazır bir şekilde tasvir edilmiştir. Avcı yay ve oku sol elinde tutmasının yanı sıra avlanan hayvanın da sol tarafta olmasından dolayı sırtı seyirciye gözüktür biçimde betimlenmiştir (Baltacıoğlu, 1996b: 1).

Avcının karşısında bulunan domuzun gözleri daha iri olarak tasvir edilmiş olup kulakların işlenişi ve iri köpek dişlerinin korkutucu etkiye sahip oluşu göze çarpmaktadır (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 87). Ancak gövde kısmının aslan kadar ince ve uzun yapılmış olması hayvana sevimlilik kazandırmıştır. Boyun ve sırt tüyleri belirgin bir şekilde betimlenmiştir. Uzun kuyruğu yukarı kalkmış ve öne doğru kıvrılmış bir biçimde işlenmiştir (Baltacıoğlu, 1996b: 2).

Bloğun alt kısmında tahribatın fazla olduğu görülmektedir. Avcı figürün büyük bir kısmı deforme olmuştur. Buna rağmen diz çökmüş olan avcının bu sefer geyik avladığı görülmektedir. Avcıya arkası dönük olan geyik figürü bitki yerken tasvir edilmiştir. Geyikte geriye yatmış olan kulakların detay tüyleri bile çizgiler halinde betimlenmiştir. Cepheden gösterilmiş iri gözlere sahiptir. Kaşları köşeli ve yay biçiminde gösterilmiştir. Boyun kısmı diğerlerine oranla daha kalın olarak işlenmiştir. Bir ip ile çenenin altındaki halkaya bağlanmış olan ipin ucunun nereye bağlandığı görülmemektedir (Baltacıoğlu, 1996b: 2).

Kralın Geyik Avı Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı batı kanadındaki üst sırada yer alan kabartmalardan olan bu blok 2.17x1.71 m ölçülerindedir. Blok kabartma yatay bir hat ile ikiye bölünmüş her bölümde farklı kompozisyon işlenmiştir. Bloğun üst kısmının yapımı tamamlanmamıştır. Bloğun sağ tarafındaki taslağın ölü bir geyik olduğu düşünülmektedir. Macridy bu hayvanın üst kısmında yaban domuzu tasviri olduğunu belirtmiştir (Macridy, 1908: 1-29). Ancak tahribat nedeniyle yaban domuzuna ait hiçbir iz tespit edilememiştir (Baltacıoğlu, 1996b: 5).

Bu bloğun alt kısmında ise geyik tasvirleri yer almaktadır. Sağ tarafta bir bitki önünde sağ tarafa yönelmiş bir geyiğin arkasında aksi yöne kaçan daha küçük iki geyik ve arka planda sola yönelen başka bir geyik tasvir edilmiştir (Res. 36) (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 88).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Sağa yönelmiş olan geyiğin sol boynuzu altı uçludur. Sağ boynuzun ise tahribat nedeniyle uçlarının kaç tane olduğu bilinmemektedir. Kulaklarının içinin detayları çizgilerle betimlenmiştir. Kaş ve göz köşeli hatlara sahiptir. Alt çenenin dolgunluğu yatay birbirine paralel çizgilerle belirtilmiştir. Göğüs kabarıklığı dikey çizgilerle belirginleştirilmiştir. Gövde üzerinde diyagonal olarak ucu kıvrık asa ve asanın alt tarafında dairesel iki kabartma ve arka bacağı üzerinde üç yapraklı çiçek motifi bulunmaktadır. Sağ ön bacağın büyük bir kısmı eksik olmasına rağmen diğer ayakları tamdır. Bu geyiğin cinsel organı ve kuyruğunun betimlendiği görülmektedir (Baltacıoğlu, 1996b: 8 vd.).

Sol tarafta yer alan geyiklerden ön planda olanın üç çift boynuzu bulunmaktadır. Baş kısmı daha köşeli hatlara sahip olan bu geyiğin kulaklarının belirtilmesine rağmen gözü belirtilmemiştir (Huş, 1967: 62). Kıvrık ucu olan asa ve dairesel iki kabartmanın yapıldığı görülmektedir. Arka ayaklarında görülen tahribata rağmen kaçmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu geyiğin arka tarafında yer alan diğer geyiğin ise beş çift uçlu boynuzu bulunmaktadır. Başını geriye çevirmiş olan bu geyiğin yüz ayrıntıları tasvir edilmiştir (Darga, 1992: 149 vd.). Kuyruk kısmı ise tahribat nedeniyle görülmemektedir (Baltacıoğlu, 1996b: 9).

Geri planda yer alan geyik figürü sol tarafa doğru kaçar biçimde betimlenmiştir. Boynuzları olmayan bu geyiğin kulağı, gözü ve ağzı belirgin bir şekilde tasvir edilmiştir. Arka bacağı üzerinde yer alan üç yapraklı çiçek motifinin yanı sıra kuyruğu ve toynakları da yapılmıştır (Baltacıoğlu, 1996b: 9).

Aslan Avı Kabartması

Kabartmanın Genel Değerlendirmesi:

Sfenksli Kapı batı kule ortostatlarından. Bu sahnenin sağ tarafında bir insan figürü bulunmaktadır. Bu kişiye doğru yönelmiş olan bir aslan ve aslanın çevresinde yer alan biri ön planda diğeri ise arka planda yer alan köpek figürlerinden oluşan bir sahnedir (Res. 37).

Kabartmadaki Sahnenin Detay Özellikleri:

Kabartmanın sağında yer alan insan figürünün tahribatı nedeniyle ayak kısımları anlaşılabilir değildir. Üst kısmı korunmuş olan bu insan figürünün üzerinde kısa bir elbisenin (tunik ?) bulunduğu görülmektedir. Elinde bulunan silahı sağ eliyle arka kısımdan sol eliyle ise ön kısımdan tutmaktadır. Profilden yapılmış olan yüzün detayları pek belirgin değildir. Ancak kulağı belirgin olarak anlaşılmaktadır. Başında bulunan başlığın alın hizasında bittiği görülmektedir (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 90).

Aslan figürü arka iki ayağının üzerinde durmaktadır. Aslanın kuyruğu arka ayaklarının arasında uç kısmının kıvrım yapacak bir şekilde sonlandığı görülmektedir. Aslanın kafa kısmı cepheden yapılmıştır. Kulakları dik olan aslanın, gözlerinin yapıldığı hatta yüz tüylerinin dahi belirtildiği görülmektedir. Aslan ön patileri ile kişinin elinde bulunan ve aslanın üzerine uzatılmış olan silaha müdahalede bulunmaktadır (Yiğit, Özcan ve Kıymet: 2016: 90).

Köpek figürlerine baktığımızda ikisi de aslana sardırır bir şekilde betimlenmiştir. Boyun kısmında üç şerit şeklinde halkaları olan, ağızları açık ve dişleri belirtilmiş olan köpeklerin kulakları dik olarak yapılmıştır. Ön planda yer alan köpeğin kuyruğu dairesel bir sarmal oluşturarak yukarı kalkmış olarak tasvir edilmesine rağmen arka fonda yer alan köpeğin kuyruğunun ise kabartmanın tahrip olması nedeniyle nasıl olduğu anlaşılabilir değildir.

4.2.1.5. Kabartmalı Ortostatların Tarihlendirilmesi

Daha öncede ele alındığı gibi ortostatların üst üste iki sıradan olduğu düşünülmektedir. Ancak ikinci sıradaki ortostatlar alt sıradakilere göre daha büyük olarak yapılmışlardır. Bu ortostatların batı kulesindeki ikinci sıraya ait olduğu tespit edilmiştir (Güterbock, 1956: 54-56).

Sfenksli Kapı, Boğazköy kapılarına benzerliği nedeni ile MÖ 13 yy'a tarihlendirilmektedir. Kabartmalarda üslup bakımından farklar olması yapıları için çeşitli tarihlerin önerilmesine sebep olmuştur (Naumann, 2007: 296). H. Bossert, bu kabartmalı ortostatları MÖ 15. yy'a tarihlendirilmiştir. H.G. Güterbock ise Hitit İmparatorluk Çağı'nın sonuna tarihlenebileceğini öne sürmüştür. E. Akurgal, MÖ 13 yy'a tarihlenmesi gerektiğini vurgulamıştır (Akurgal, 1962: 99). M. Mellink ise Muvattali Çağı'na tarihlendirmiştir (Mellink, 1970: 18). K. Bittel, MÖ 15. yy'dan 14 yy'a geçişi en erken tarih, MÖ 13 yy'ı da en geç tarih olarak kabul etmiştir (Bittel, 1976: 201). Taracha, ikonografiden yola çıkarak bu eserlerin IV. Tuthaliya'nın saltanatı süresinde yapılmış olabileceğini öne sürmüştür (Taracha, 2011: 147). Baltacıoğlu ise; bu eserlerin 2. yapı katının başlarında yapılmış olduğunu düşünmektedir (Baltacıoğlu, 1996c: 282).

Kabartmalarda üslup bakımından farklar olması yapıları için çeşitli tarihlerin önerilmesine sebep olmuştur. Sfenkslerin tarihlendirmesi de araştırmacılar arasında tam bir birlik olmamakla birlikte MÖ 14-13 yy sonuna kadar 200 yıllık bir tarih aralığına yerleştirilmektedir. MÖ 14 yy'a tarihlenen araştırmacılar, Eski Hitit kabartmalı vazolarındaki gibi frizler şeklinde düzenlenmesi, bu kabartmalı vazolardaki figürlerdeki benzerliklerden dolayı daha eskiye tarihlenmeyi uygun görmüşlerdir (Mellink, 1970: 18; 38; Bittel, 1976: 201). Ancak Sfenksli Kapı'nın arkasındaki Mabel-Saray (?) Yapısı'nın ön avlusu olarak belirtilen alanda daha erken evrede 3a,b yapı katına ait mimarinin bulunması ve bu mimarinin Sfenksli Kapı'nın altına doğru gitmesi nedeniyle daha eski tarihlere çekilmesi doğru değildir. Ayrıca diğer bir görüş ise; Alaca Höyük kabartmalı ortostatlarındaki üslubu karşılaştırabilecek en yakın örnek Fraktin Kaya anıtındaki Pudu-Hepa, Tanrı Teşup ve III. Hattuşili tasvirleridir. Alaca Höyük ortostatları ile Fraktin Kaya anıtı yakın paralellik göstermektedir (Bittel, 1976: Res. 214-216). Tüm benzerliklerin ışığında bu kapının 2. yapı katının başlarında inşa edildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.

4.2.2. Poternli Kapı

Alaca Höyük anıtsal kapılarından biri olan Poternli Kapı, şehrin batısında, F (4)³ alanında yer almaktadır (Çiz. 17). Bu yapı Theodor Makridy tarafından keşfedilmiş ve potern olarak tanımlanmıştır (Makridy, 1908: 2).

Yapının planı ele alındığında; iki burç, iki kapı ve bir holden meydana gelen bu yapı teknik özellikleri bakımından Sfenksli Kapı'ya benzemektedir. Kapının temelleri iri bloklar halinde kalker cinsi taşlardan oluşmaktadır (Res. 38). Kapı üzerindeki temel duvarlarının bazalttan yapıldığı anlaşılmaktadır. Sandık tipi duvarların iç kısımları toprakla doldurulmuştur. Bu kısımda surun kalınlığı 10-11 m olduğu görülmektedir (Koşay ve Akok, 1966: 11-12).

Yapı bindirme tekniğinde yapılmış olup çevre duvarları büyük kalker bloklardan oluşur. Duvarlar yükseldikçe potern daralmakta ve büyük taşların meydana getirdiği bir kilit taş sırası ile tamamlanmaktadır (Çiz. 18). Yüksekliği 2 m olan Potern bir insanın rahatça geçebileceği tonoz şeklindedir. Zemin kısmı geniş ve yassı taşlardan meydana gelmiştir. Şehir dışına bakan kısmında tahribat görülmektedir (Res. 39). Eşikten 11 m içeriye kadar düz olarak devam eder ve sağa doğru 6 m hafifçe kıvrılmaktadır. 90° bir açı ile sağa dönerek 5,5 m daha devam etmektedir. Poternin aynı zamanda bir iki kola ayrıldığı, bu kolların daralıp küçülerek şehrin altına doğru devam ettiği anlaşılmaktadır (Koşay ve Akok, 1966: 11-12).

Bu yapının ilk kez Orta Hitit katında yapıldığı, ikinci yapı katında da (Hitit İmparatorluk Dönemi'nde) kullanıldığı anlaşılmıştır (Koşay ve Akok, 1966: 12). Daha sonra I. yapı katında, Frig Dönemi'nde poternin lağım olarak kullanıldığı bazı yerlerinin delinerek atık su kanallarının bağlanması anlaşılmaktadır (Koşay ve Akok, 1966: 10).

Günümüzde ise köylüler tarafından inşaatlarında kullanmak amacıyla Poternin girişindeki birçok taşın söküldüğü anlaşılmaktadır (Koşay, 1965a: 13).

³ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XX-XXII/45-52 plankarelerinde yer alır.

Alaca Höyük'te bulunan potern yapısı Alişar (Von der Osten, 1937: 7-8 Res. 25-33) ve Boğazköy'deki (Bittel, 1957: 25-38 Res. 28) potern yapılarıyla benzerlik göstermektedir.

4.2.3. Aslanlı Kapı

19 yy seyyahlarından Perrot, Chantre ve Macridy tarafından aslan heykelleri görülmüş ve eserlerine konu olmuştur (Perrot ve Chipiez, 1890: 173; Chantre, 1898: 9; Macridy, 1908: 25). 1935 yılında Remzi Oğuz Arık tarafından yapılan kazı çalışmaları sırasında açılan 6 sondaj alanından biri olan A sondajında bu yapı açığa çıkarılmıştır (Res. 40, Çiz. 19) (Arık, 1937a: 16 Şek. 20). Bu aslan heykelleri zaman içerisinde kısmen toprak altında kalmış ve 1994 yılında Çorum Müze Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çevre düzenlemesi ve temizlik çalışmaları sırasında açığa çıkarılmıştır (Baltacıoğlu, 1996c: 353 vd.). J (8) alanında yer alan bu yapı, Sfenksli Kapı'nın 96 m güneyinde yer alır (Res. 41, Çiz. 20). Aslan heykelleri, Kalınkaya Taşocağından getirilen andezit blok taşların işlenmesiyle oluşturulmuştur (Arık, 1937a: 21).

4.2.3.1. Aslanlı Kapı Tasvirli Yapıları/Eserleri

Doğu aslan heykel bloğu 2.90x2.07x0.89 m ölçülerindedir. Aslan heykeli; baş, gövde ve söve çukurları kademeli olarak yapılmıştır. Alın bölgesi ve çehresinin sınırları belirtilmiş, çene ve göz çukurları kısmen işlenmiştir. Kulakları tasvir edilmemiştir. Ağız ve bıyıkların yapılacağı bölüm kare biçiminde düzeltilerek bırakılmıştır. Baş ile pençelerin yapılacağı yer arasındaki kısım oyulmuş, pençeler gösterilmemiştir (Baltacıoğlu, 1996d: 357).

Batı aslan heykel bloğu 2.05x1.65x0.73 m ölçülerindedir. Aslanın baş kısmı 24 cm derinliğinde oyularak düzeltilmesiyle oluşturulan çıkıntı halindedir. Kabaca şekillendirilmiş baş ve gövde kısmında ayrıntılara yer verilmemiştir. Heykel bloğun arka tarafında yer alan söve çukuru bloktan 33 cm çıkıntı yaparak oluşturulmuştur (Baltacıoğlu, 1995d: 285 vd.). Söve çukurları nedeniyle bu aslan heykellerinin bir kapı yapısına ait oldukları düşünülmektedir.

Aslan heykelleri arasında 4.01 m mesafe bulunmakta olup doğu heykel bloğunun yerinden oynatıldığı ve aksının değiştirildiği anlaşılmaktadır.

Taslak halindeki bu aslan protomlarının stil ve yapım tekniği diğer Alaca Höyük heykeltıraşlık eserlerinden farksızdır (Baltacıoğlu, 1996d: 355). Aslan heykelleri 2. yapı katında (Hitit İmparatorluk Dönemi'nde) muhtemelen II. Muwatalli Dönemi'nde yapılmış olmalıdır (Baltacıoğlu, 1995d: 287).

Aslan heykel blokların işlevleri ve bir mimariye bağlı olup olmadıkları gelecekte yapılacak olan kazı çalışmaları sonucunda netlik kazanacaktır. Bunun yanı sıra sur sistemi ve Aşağı Şehir'in bilinmezliklerine de ışık tutacaktır.

4.3. DİNİ YAPILAR

4.3.1. Mabed-Saray (?) Yapısı

Alaca Höyük'te yapılan çalışmalar sonucunda Sfenksli Kapı'nın 25 m kuzeyinde bu mimarlık katıyla ilgili büyük bir yapı açığa çıkarılmıştır. Kentin en büyük yapı kompleksi olan ve Mabed-Saray (?) olarak bilinen yapı I (4), I (5), J (4), J (5)⁴ alanları içerisinde yer almaktadır. Sfenksli Kapıdan kente girildiğinde 950 m² lik bir meydan ile karşılaşmaktadır. Meydanın bittiği noktada başlayan bu yapı 3.600 m² lik bir alanı kaplamaktadır (Çiz. 21).

Kuzey – güney doğrultusunda olan bu yapı ortada yer alan avlunun etrafında farklı plan özellikleri gösteren 5 yapı grubundan oluşur. Avlunun doğusunda kalan odaların bulunduğu kısımda I. ve II. yapı grubunu, avlunun batısında ve kuzeyinde kalan odalar ise III. IV. ve V. yapı gruplarını oluşturmaktadır. I. yapı grubu 1-18 no'lu odalardan, II. yapı grubu 19-34 no'lu odalardan, III. yapı grubu 35-37 no'lu odalardan, IV. yapı grubu 38-47 no'lu odalardan ve V. yapı grubu 48-54 no'lu odalardan oluşur (Çiz. 22, Res. 42) (Koşay ve Akok, 1966: 12-13).

4.3.1.1. I. Grup Yapı

I. grup yapılar orta avlunun doğu kanadının kuzey kısmını kapsar. Bu gruba ait yapılar kareye yakın formdadır. I. ve II. grup yapılar ilk bakışta birbirine bağlı gibi

⁴ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XLVI-LX/32-54 plankarelerinde yer alır.

görünse de temel seviyelerinde duvar örgülerinde farklılıklar görülmektedir. Bu nedenle farklı yapılar olduğu düşünülerek ayrı değerlendirilmiştir. I. grup yapılar bitişik düzende ve iki yapıdan biri diğerine göre daha küçük olarak yapılmıştır. IA yapısı avluya bakan cephede pilasterli kısımdır. IB yapısı ise IA yapısının güneyinde II. grup yapının ise kuzeyinde (IA ile II. grup yapı arasında) yer alır. Yapının revak pilaster taşları ve revak direklerinin taş kaideleri özgün yerinde bulunmuştur (Baltacıoğlu, 2008: 25). I. grup yapılarda görülen pilaster taşlar değişik işlevlerde kullanılması nedeniyle birbirlerinden farklıdır. Revak direklerinin kaideleri 100x98x60 cm ölçülerinde kesme taş bloklardan oluşmaktadır. Yapı cephesi duvar içinde yer alan 7 direk kaidesi de 100x90x32 cm ölçülerinde olup kesme taş bloklardan meydana gelir. Pilasterlerin yer aldığı yapı bölümünün bir ucundan uzun ve dikdörtgen planlı bir hole girilmektedir (12 no'lu bölüm). Bu kısım aynı zamanda iki yapı grubunu (I ve II. yapı grubunu) birbirine bağlamaktadır (Koşay ve Akok, 1966: 12-13). Revak pilaster taşı olarak tanımlanan taşların aslında yapı temeli üzerinde değil de temellere bitişik olarak yapıldığı ve revak örtüsünü taşıyan direklerin, taş blok altlıkları olabileceği düşünülmektedir (Baltacıoğlu, 2008: 25).

4.3.1.2. II. Grup Yapı

II. grup yapılar orta avlunun doğusunda yer almaktadır. Bu odalardan 31 no'lu odanın güneybatı köşesinin üzerinde kısmen kapı odası olduğu düşünülen, 35 no'lu odanın doğu duvarının temelleri bulunmaktadır. Bu durumda II. grup yapıların III. grup yapılara oranla daha geç bir tarihte yapıldığı anlaşılmaktadır (31 no'lu odadan daha eskidir). Bu durumda 31 no'lu oda, tek başına yapılmış olamayacağı için II. grup yapıların kullanıma başlanması ile bu kapının kullanım dışı kaldığı ve girişin ön avludan sağlandığı düşünülmektedir. Bu durumda kapı yapısına ait odaların II. grup yapılara dâhil edilmesi gerekmektedir (Baltacıoğlu, 2008: 29). Bu grup yapının güneyinde (31 no'lu oda) 12x12 m ölçülerinde büyük bir oda bulunmaktadır. Bu büyüklükte bir oda avlu olabilir mi sorusunu düşündürmektedir. Ancak hemen yanında yer alan orta avlu bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Nitekim bu büyüklükte bir odanın üstünün kapalı olduğu düşünülürse de çok sayıda direk kullanılarak gerçekleştirilmiştir (Koşay, 1951: 10). Ancak bu direklerin mevcut olduğuna dair de hiçbir iz yoktur.

Bu grup yapının kuzeyinde bulunan temellerin ve IA yapısının güneyinde bulunan temellerinin ortak olması, yapının bir bütün olarak düşünülmesine sebep olmuştur. IA ve II. grup yapıların cephesinin aynı hizada olması da bu durumu desteklemektedir (Baltacıoğlu, 2008: 29).

4.3.1.3. III. Grup Yapı

Bu yapı grubu orta avluya girişi sağlayan iki geçitli kapı ve kapının yanında yer alan iki odadan meydana gelir. Bu grup yapılar 35-37 no'lu bölümlerden oluşur. İki geçitli olan kapıya ait söveleri kesme taştan yapılmıştır (Res. 43). Bu kapı yapısı orta avluya girişi sağlamaktadır. 80 m uzunluğa sahip avlunun tabanı yassı kum taşları ile döşenmiştir (Koşay ve Akok, 1966: 13).

4.3.1.4. IV. Grup Yapı

IV. grup mimari öğeler Mabed-Saray (?) Yapı kompleksine ait avlunun batısında yer alan iki yapıdan oluşur. 38-47 no'lu bölümleri kapsayan bu grup yapılar 4A ve 4B olarak iki evreli olarak değerlendirilmiştir (Koşay ve Akok, 1966: 13). IA yapı grubunda görülen pilasterler IVA yapı evresinde de görülmektedir. IVA yapısında da pilasterlerin temel genişliğinden fazla olması taşıyıcı işleve sahip olduğunu gösterir. IVB yapısı IVA yapısına bitişik yapılmasına rağmen temelleri ayrı yapılmıştır. Hatta IVA yapısına ait temel duvarlarının batısında kalan kısmın IVB yapısının temelleri altında kaldığı görülmektedir. Bu durumda IVB yapısının daha sonra yapıldığı anlaşılmaktadır. IVA yapısının ise kullanım dışı kaldığını göstermektedir (Baltacıoğlu, 2008: 29). Farklı boyutlara sahip olan odaların kare ya da dikdörtgen planlı olduğu görülmektedir (Koşay ve Akok, 1966: 12). Bu dönem yapılarının çoğunda olduğu gibi bu grup yapıda da Frig tahribatı görülmektedir (Koşay, 1941: 3).

4.3.1.5. V. Grup Yapı

Mabed-Saray (?) Yapısı'nın kuzeyinde yer alan kısım V. yapı grubu içerisinde değerlendirilmiştir. Bu grubu 50-54 no'lu bölümler oluşturur. Burada kesme taşlar arasında düzgün taban taşları bulunmuştur. Ayrıca taşların üzerinde kalın ahşap direklerin geçmesine yarayacak şekilde genişçe oyulmuş uzun taş bloklar da vardır. Bulunan taşlar

arasında 80 x 300 cm boyutlarında olanı da vardır. Bu taşlar arasında üstünde iki oyuğu olan, bir tarafı taban döşemesine uyacak şekilde bombeli yapılmış olanı da mevcuttur. Bu odada ayrıca büyük boyutlu bir taban taşı da açığa çıkarılmıştır (Koşay, 1941: 3).

IV. ve V. grup yapıları arasında dikdörtgen plana sahip iki odanın (oda no. 48-49) temel duvarlarının hem kuzeye hem de güneye doğru devam ettiği görülse de tahribat nedeniyle yapı grupları ile olan ilişkisi belirlenememiştir (Baltacıoğlu, 2008: 29).

4.3.1.6. Mabed-Saray (?) Yapım Aşamaları

Hafırları tarafından Hitit İmparatorluk Dönemi'ne (2. yapı katına) tarihlenen Mabed-Saray (?) Yapısı, höyüğün fiziki durumuna uygun bir biçimde kuzeye doğru kademeler oluşturacak şekilde inşa edilmiştir (Res. 44). Bu nedenle de orta avlu kuzeyden güneye doğru meyilli olarak yapılmıştır. Alanın topografik yapısı nedeniyle orta avlu etrafında yer alan yapılar simetrik olmadığı gibi, sağ ve sol grup yapıları arasında da simetri görülmemektedir. Mabed-Saray (?) planında uzun koridor, kareye yakın biçimde geniş salonlar gibi mekânlar ve çok küçük dar bölmeler dönemin ihtiyacına uygun olarak yapılmıştır (Çiz. 23).

Bu yapının yapı tekniğine bakıldığında temel ve bir kısım dış duvarlarının ön yüzleri düzenli, irice taşlarla örülmüş ve orta kısımları ufak kalker (helik) cinsinde taşlarla doldurulmuştur. Duvarın örgüsünde çamur harç kullanılmıştır. Burada kullanılan taşların büyük kısmı ocaklardan çıkarıldığı gibi kısmen de eski yapı enkazı kullanılmıştır (Çiz. 24). Kazı çalışmalarında taş örgülü duvarların üst seviyelerinin özel hizalarda düzenli bir şekilde ele geçmesi, bu duvar üstlerinin yine aynı kalınlıkta kerpiçle örülmüş olduğuna kanıttır. Bu yapının az sayıda kapı açıklığı mevcuttur (Llyod, 1956: 136-137).

Orta avlu ve yapının büyük salonlarından birinde yapılan sondajlarda yapının inşasına başlamadan önce bir kat çakıl ve bir kat toprakla doldurulmuş olduğu ve 4-5 m'lik bir dolgu tabakasının varlığı tespit edilmiştir (Koşay, 1965b: 162).

Bu yapının geniş bir ön avlusu vardır. Ön avludan, söveleri yontu taşlı iki kapılı, bir geçit ile kuzeye doğru 80 m'den fazla uzanan bir orta avluya girilir (Res. 45). Buranın tabanı kumtaşından yapılmış kapak taşlarıyla döşenmiştir. Avlunun doğusunu teşkil eden ve düzgün plan veren I. grup ve II. grup yapılar ile IV. grup yapılar yön itibariyle kuzeye doğru gittikçe birbirlerinden açılmaktadırlar. Orta avlunun da buna paralel olarak genişlediği görülmektedir (Koşay, 1951: 6).

Bu büyük yapıya ait olması muhtemel kanalın varlığı da göze çarpmaktadır⁵. II. mimarlık katında Sfenksli Kapı'nın önündeki meydandan oldukça geniş bir ön avlu ile ayrılan 18-20 m genişliğinde, 80 m'den fazla uzunlukta bir orta avlu etrafında muntazam geniş bir plan veren, iki tarafa kurulmuş gölgelikleriyle kendini gösteren bu yapının oldukça önemli bir işe tahsis edildiği anlaşılmaktadır. Şehrin ana girişinden itibaren dini anlamda yapılmış kabartma süsler, özel ikametgâhlara işaret edecek yapının burada bulunmaması yapının dini bir amaç için kullanılmış olması ihtimalini arttırmaktadır (Koşay, 1951: 11).

Mabed-Saray (?) Yapısı'nın Değerlendirmesi

Yapının fonksiyonunu kesin olarak belirtecek bir buluntu ele geçmemiş olması nedeniyle yapının işlevi hakkında çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Yapıyı ortaya çıkaran eski kazı başkanı Hamit Z. Koşay, şehrin ana girişinden başlayan ve dini konular içeren kabartmalı ortostatlar, Boğazköy mabedlerinde görülen benzer plan özellikleri ve özel evlere ait olduğunu gösteren herhangi bir belgenin bulunamaması sebebiyle yapının dini amaçlı kullanılmış olduğunu ileri sürmüştür (Koşay ve Akok, 1966: 12 vd.). Rudolf Naumann ise; Boğazköy Aşağıkale avlusuna benzerliği ile daha çok kuzey kısmında bir tapınak-saray ya da tapınma odası olan bir saray olarak yapıyı değerlendirmiştir (Naumann, 2007: 469). Ekrem Akurgal, Hitit şehirlerinde büyük yapıların tapınak amaçlı kullanıldığını saray yapılarının ise daha küçük yapıldığını söylemiştir (Akurgal, 1969: 272). Bahadır Alkım ise yapının bir mabed olduğunu savunmuştur (Alkım, 1969: 214). Tahsin Özgüç; Mabed-Saray (?) Yapısı'nın inşa tarzı ve plan bakımından diğer Hitit mabedlerinden farksız olduğunu ileri sürmüş ve yapının mabet olabileceğini savunmuştur (Özgüç, 1980: 308). Peter Neve, bu yapıyı Mabed-Saray (?) olarak tanımlamıştır (Neve, 1990: 31). Hatçe Baltacıoğlu ise; yapıyı saray olarak tanımlamaktadır. Sarayların iki tipte yapıldığı görülmektedir. Bunlar düzgün dörtgen planlı tek avlulu saraylar, diğeri ise yapı alanının kısıtlı olduğu yerlerde görülen yamuk planlı avluya sahip saraylardır. Alaca Höyük'te bulunan bu yapı saray özelliklileri taşıması nedeniyle bu görüşü savunmaktadır (Baltacıoğlu, 2008: 36). Dirk P. Mielke ise, saray görüşünü desteklemiştir (Mielke, 2011a: 1040 vd.).

⁵ Bu kanalların yapım teknikleri ve özellikleri kanallar bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır.

4.3.2. Adyton Yapısı

Höyüğün kuzeyinde yer alan bu yapı I (3)⁶ alanında yer almaktadır. 312 m² alan üzerine kurulmuş olan bu yapı 24x13 m ölçülerindedir. Yapının 5 odası tespit edilmiştir. Bu yapıya ait taşların arasında 80x300 cm boyutlarında olan üstünde iki oyuğu bulunan, bir tarafı taban döşemesine uygun olarak bombeli olanları mevcuttur. Bu odada 200x200x55 cm ölçülere sahip büyük boyutlu bir taban taşı açığa çıkarılmıştır (Koşay ve Akok, 1966: 13). Kare forma sahip odaları bulunan bu yapının inşa tekniği Mabed-Saray (?) Yapısı'na göre farklılık göstermektedir.

Adyton Yapısı'nın Değerlendirmesi

Şehrin kuzeyinde yer alan bu yapı da kullanılmış taşların Mabed-Saray (?) Yapısı'na oranla sur sisteminde kullanılan andezit taş bloklardan yapılmış olması bu yapıya güvenlik ve estetik açıdan ayrı bir önemin verildiği göstermektedir. Bu nedenle yer alan taşların daha büyük boyutlarda yapılması ve özel yapı tekniğinin kullanılması sebebiyle bu yapının bir adyton olabileceği düşünülmüştür (Koşay ve Akok, 1966: 8). Ancak Mabed-Saray (?) Yapısı için Rudolf Naumann'ın yapmış olduğu yorum, höyüğün kuzey kısmında bir tapınak-saray ya da tapınma odası olarak değerlendirdiği için bu yapının bağımsız bir tapınak/mabed yapısı olması görüşü de ağırlık kazanmaktadır (Naumann, 2007: 469). Mabed-Saray'ın (?) kuzeyinde bağımsız olarak yer alan Adyton Yapısı ve büyük yapılar grubu Mabed-Saray'ın (?) inşa tekniğinde farklılık göstermektedir. Daha güçlü yapılar inşa olması nedeniyle Mabed-Saray'dan (?) ayrı bağımsız yapılardır.

4.3.3. Küçük Mabed Yapısı

Kentin güneyinde H (6)⁷ alanında yer alan yapı Sfenksli Kapı'nın kuzeybatısında konumlanır. Topografik açıdan höyük üzerindeki en yüksek noktadaki yamaç üzerine inşa edilmiştir. Küçük Mabed olarak isimlendirilen bu yapının temeli diğer yapılarda

⁶ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XLVI-LII/32-38 plankarelerinde yer alır.

⁷ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XLIV-XLVI/58-64 plankarelerinde yer alır.

olduğu gibi zemini güçlendirmek için blokajla kaplı bir alan üzerine kurulmuştur. Yapının temel duvarlarında kalker cinsi taşlar tercih edilmiştir. Temel duvarlarının genişliği ise 80 cm'dir. Basit bir temel sırasından sonra ortostat özelliği gösteren kesme taşlar kullanılmıştır (Res. 46, Çiz. 25). Bu taşların köşelere rastlayan yerleri çıkıntılı olarak yapılmıştır (Koşay ve Akok, 1966: 13).

Bu mabed yapısı 330 m² bir alan üzerine kurulmuş olup 18 x 10 x 21 m ölçülerindedir (Çiz. 26-27). Yapının zemin kat seviyesi sokak seviyesinden 60 cm yüksekte olarak tasarlanmıştır (Res. 47). İyi korunmuş olan yapı net bir plan vermektedir. Kuzeyinde girişi olan yapı, dikdörtgen ya da kare formda biçimlendirilen 11 odadan oluşmaktadır (Koşay ve Akok, 1966: 13).

4.3.4. B (Mabed ?) Yapısı

Höyüğün kuzeydoğusunda yer alan bu yapı J (3) alanında konumlanır. B (Mabed ?) Yapısı olarak isimlendirilen bu yapı 12 odadan oluşmaktadır (Çiz. 28). Korunan ölçüleri 15 x 18 m olan yapı, 270 m² alanı kaplamaktadır. B (Mabed ?) Yapısı'nın 4 odası 2007 yılında, geri kalan kısmı ise 2013-2016 yıllarında açığa çıkarılmıştır (Res. 48)⁸.

B (Mabed ?) Yapısı'nın 1-2-3 no'lu odaları yapının güneyinde olup bu kısım da tahribat yoğun olduğunda odalar iyi korunmamıştır. 4-5-6 no'lu odaların dört duvarı da sağlam olarak tespit edilmiştir. 6 no'lu odanın kuzey duvarının küçük bir bölümü Frig kuyusu tarafından tahrip edilmiştir. Korunan duvarlar 1.20-1,40 cm kalınlıklarında olup oldukça güçlü temellere bulunmaktadır. İçerisindeki dolgu topraktan az sayıda amorf keramik ele geçmiştir. Bu odaların tabanları 2a evresi (geç evre) nedeniyle tahrip edilmiştir (Res. 49) (Çınaroğlu ve Çelik, 2014: 181-182).

Oda 7-8 yapının kuzeyinde bulunan odalardır. Yapı ilk yapıldığında kare şeklinde bir avluya sahip bu ortak duvarın bölmesiyle iki farklı dikdörtgen mekân elde edilmiştir. Sonradan bir ortak duvar ile oda 7 ve oda 8 ikiye bölünmüştür. Çünkü taş döşemeli taban ortak duvarın altına doğru ilerlemektedir. Oda 7, 4.10x7.80 m ölçülerinde olup dikdörtgen formdadır. Bu yapının içerisinde tespit edilen kuyu 42 taş döşemeyi tahrip etmiştir. Ancak bir kısmı korunmuş olup iri sal taşı şeklinden bir döşemeye sahiptir. Oda 8'in taş

⁸ B (Mabed ?) Yapısı'na ait bilgiler Kazı Başkanlığından alınmıştır.

döşemesinden farklıdır. Bu da bize bu yapının tek bir inşa aşamasında bitirilmediğini göstermektedir. Oda 7 ve 8'in ortak duvarı üzerinde iki adet andezitten işlenmiş (düzeltilmiş) taş bloklar tespit edilmiştir. Ayrıca yapı bir sonraki kültür kalıntıları tarafından tahrip edilmiştir. MÖ I. Bin kalıntıları Hitit İmparatorluk Çağı yapılarının üzerine oturtulmuştur. Oda 8, 7.80x2.40 m ölçülerinde olup odanın tabanı taş döşemelidir. Taş taban oda 7'ye göre daha küçük ve sıkışık düzendedir. Odanın içinde kuzeybatısında kuyu 36 tespit edilmiştir. Bu kuyu taş döşemeli tabanı tahrip etmiştir.

Oda 9-10 yapının en batısındaki odalardır. Bu odaların üzerinde küçük bir Frig yapısı tespit edilmiştir. Kare planlı taş döşemelidir. Taş döşeme oda 8'de de olduğu gibi sıkışık düzende ve taşlar düzensiz formdadır. Oda 9'un korunan ölçüleri 4.10x3.50 m'dir. Oda 10, 2.40x3.10 m ölçülerindedir. Odanın tabanı taş döşemelidir. Oda 11 ve 12'nin üç duvarı tespit edilmiştir. Bu yapının batı kanadındaki alan daha kazılmadığı için bu yapının devamı bu alanda yapılacak olan kazılar sonucunda netlik kazanacaktır.

Değerlendirme ve Tarihlendirme

B (Mabed ?) Yapısı'nın 7, 8, 9 ve 10 no'lu odalarının tabanı taş döşemelidir. Taş döşemenin olmadığı yerlerdeyse sıkıştırılmış kistli toprak takviye edilmiştir.

İnşaat tekniği olarak Hitit İmparatorluk Çağı yapılarında görülen benzer uygulama bu yapıda da saptanmıştır. Yapıda iki yüzü de muntazamca örülen duvarlar görülmektedir. Alaca Höyük'te daha önceki kazılarda açığa çıkartılan yapılardan bilinen bir sistem olan blokaj üstüne kurulan temeller bu yapıda da görülmektedir.

İyi korunmuş olan B (Mabed ?) Yapısı iki evrelidir. Yapı evrelerini ayrı ayrı değerlendirecek olursak 2a evresi yeni, 2b evresi eski evredir.

2a evresinde tam bir plan çıkarmak mümkün değildir (Çiz. 29). Bu durum yapının yenileme evresi olduğunu düşündürebilir. Avlu yapısı iptal edilmiş ve yapı ikiye bölünmüştür. Batıdaki odalarda Frig kalıntılarından dolayı evre tespit edilmiş ancak planı çıkarılamamıştır. 2b evresinde görülen kültürel özellik burada devam etmiştir. Geç Frig Çağı'nın hemen altından, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait oda 28, element 20, 23, duvar 29 ve B (Mabed ?) Yapısı'nın geç evresinin mimari kalıntıları, Kapı 1 ve tahkim duvarı (?) olarak yorumlanabilecek bir yapı kalıntısı tespit edilmiş ve bu yapıların tamamı bir yapının parçaları olabilme ihtimali yüksektir (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018: 40).

2b evresindeki yapının planına bakıldığında ortada kare planlı büyük bir avlu ve doğusunda, batısında ve kuzeyinde 3 ayrı küçük kare planlı odalar bulunmaktadır. Yapının güneyi tahrip olmuştur. Yapı tekniği olarak Hitit İmparatorluk Çağı yapılarında görülen benzer teknik burada görülmektedir. Yüzleri düzgün taşlarla örülen duvarın orta kısımları “helik” denilen yumruk büyüklüğündeki taşlarla doldurulmuştur (Çiz. 30). Duvarların kalınlıkları 60-80 cm ölçülerindedir (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018: 41).

Erken evreye ait odaların içerisi dolgu toprak ile doludur. Bu dolgu içerisinde Eski Hitit amorf malzemeleri ele geçmiştir. Bu yapının diğer İmparatorluk Dönemi yapıları gibi içleri boşaltılmıştır. Yapı içerisinde bulunan ritüel tablet parçası bulunması ve yapının içinde sunum kap parçalarının bulunması bu yapının mabed olma ihtimalini arttırmaktadır.

B (Mabed ?) Yapısı içerisinde yoğun *in-situ* buluntuya rastlanılmamıştır. Alaca Höyük’te ve Boğazköy’de Hitit İmparatorluk Dönemi sonlarında bölgede sistemli bir terk edilmiş görüldüğü için yapıların içlerinin boşaltıldığı bilinmektedir. Bu nedenle mekânların içerisinde fazla buluntu ele geçmemiştir.

B (Mabed ?) Yapısı arkeolojik veriler ışığı içinde Tünel (?) Yapısı ile aynı dönemde inşa edilmiştir. Tünel (?) Yapısı iptal edildiğinde B (Mabed ?) Yapısı da tadilat görmüştür⁹. 2b evresinde B (Mabed ?) Yapısı içerisinde İmparatorluk Çağı’nın erken evresine tarihlenecek MÖ 15-14 yy ait keramik ve riton parçaları ele geçmiştir (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018: 41).

B (Mabed ?) Yapısı’nın içerisinde, 2a ve 2b evrelerinde ele geçen keramik buluntular birbiri devamı niteliğindedir. Devetüyü rengindeki keramikler tipik Hitit İmparatorluk Dönemi özellikleri taşımaktadır. Ancak 2b evresinde kırmızı parlak astarlı, boğa heykelcik parçaları da bulunmuştur. Boğazköy, Kuşaklı ve Kayalıpınar’da böyle heykelcikler MÖ 14-13 yy ait tabakalarda çıkarılmıştır. Bu buluntular nedeniyle B (Mabed ?) Yapısı Hitit imparatorluk Çağı’nın başlangıcına tarihlendirilebilir. B (Mabed ?) Yapısı’nın 2a evresi içinde ele geçen keramikler tipolojik açıdan değerlendirildiğinde, keramiklerin tamamı Boğazköy’deki mabetlerde ele geçen servis kabı niteliğinde (tek

⁹ İşlev açısından bir değişikliğe gidildiği hakkında elimizde çok net veri bulunmaktadır.

kulplu testiler, derin ve sığ çanak-çömlekler, tepsilerden) çanak-çömleklere benzerlik göstermektedir (Res. 50).

B yapısı içerisinde *in-situ* bir buluntu ele geçmemiştir. Boğazköy’de olduğu gibi Alaca Höyük’de Hitit İmparatorluk Dönemi’nde sistemli bir şekilde bölge terk edildiği için mekânların içerisinde çok fazla buluntu ele geçmemiştir. Bu yapıya ait oda 5 içerisinde bir riton parçası (Res. 51) ve tablet parçası (Res. 52) ele geçmiştir.

Hitit İmparatorluk yapısının 2a evresinden (geç evresinde) 6 no’lu odanın içerisinde bir tablet fragmanı bulunmuştur. Söz konusu tabletin bir bayram metnine ait olduğu ve ductus göz önünde bulundurulduğunda MÖ 13. yy’a tarihlendirilebileceği saptanmıştır (Dinçol, 2017: 225-226; Doğan Alparslan, Alparslan ve Pelvanoğlu: 2018: 264).

4.3.5. Tünel (?) Yapısı

Hitit kaynaklarında KASKAL.KUR olarak geçen ve MÖ 13. yy’da var olduğu bilinen bu sistem, yerin altındaki *geçiş, yol “tünel”* olarak tanımlanmaktadır. KASKAL Hititçe de zaten “yol” anlamına gelmektedir (Darga, 1985: 84). Bu yapının da ölümler ülkesine geçişi sağladığı düşünülmektedir. Terim Sümerce’de kaskal-bar “yabancı yol”, kaskal nu-za gaba-kur-ra-ka “dağın eteğindeki bilinmeyen yol”, kaskal nu-gi4-gi4 “dönüşü olmayan yol” ya da kaskal-kur-ra(k) “ölümler ülkesine giden yol” şeklinde geçmektedir (Taracha, 2009: 160).

B (Mabed ?) Yapısı’nın doğusunda 120 m uzunluğunda II. İstinat Duvarı höyüğün doğu yönünü çepeçevre sarmıştır. J (3) 13 no’lu açmada, istinat duvarının bir bölümünde, 110 cm’lik ölçülerinde bir boşluk ve bu boşlukta iki basamağı korunmuş bir merdiven? açığa çıkarılmıştır. Boşluğun iki tarafında kapı bloklarından kuzeydeki korunmuş, güneydeki blok tahrip olmuştur. Höyüğün kuzey doğu eteklerinde, doğu-batı istikametinde inşa edilmiş tonoz biçimli yapı, kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir (Çiz. 31). Yapının 15 m’lik kısmının üst örgüsü tahrip olmuştur. J (3) 14 no’lu açmanın sınırının bulunduğu alanda höyüğün doğu eteklerinde keskin bir inişle birlikte tünel yapısının üst örgüsü tespit edilmiştir (Res. 53).¹⁰

¹⁰ Bu yapı ile ilgili bilgiler Kazı Başkanlığından alınmıştır.

Yapının kuzeyinde ve batısında sarımsı renkte kistli bir dolgu malzeme vardır. Bu dolgu yapı inşasında kullanılan bir yığıntı malzemedir. Yapının tahrip olan kısmında, dar bir alanda yangın tabakası tespit edilmiştir. Yapının yan duvarlarının temelleri dik üst kısımları tahrip olsa da tonoz şeklinde ve 3 sıra korunmuş taş sırası olarak ele geçmiştir. Yapının açık ve geniş olan batı kısmının giriş olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Höyüğün doğu eteklerine doğru yapının devam ettiği anlaşılmaktadır. Tünel'in 23 m'lik kısmı kazılmıştır. Doğu-batı uzantısında 2 ile 4 m genişliğinde ve 6.30 m derinliğindedir. En derin yerde 8 sıra taş dizisi tonoz yapı oluşturacak şekilde üst üste sıralanmıştır (Çiz. 32) (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018: 41).

Tünelin içerisinde 3 farklı dolgu seviyesi tespit edilmiştir (Çiz. 33). 1 no'lu dolgu, yanık bir toprak yapısına sahip olup bu seviyede ele geçen keramiklerde de yanık izleri görülmektedir. Bu dolgunun içerisinde yoğun keramik ve hayvan kemikleri bulunmuştur. 2 no'lu dolgu da yanık izleri kaybolmaktadır. Ancak aynı tür keramik yoğunluğunda değişiklik görülmemektedir. Bu dolgularda çok yoğun bir keramik grubu ele geçmiştir. 2 no'lu dolgu bitiminde dört insan iskeleti bulunmuştur (Çiz. 34, Res. 54). 3 iskelet yetişkin bireylere, 1 iskelet ise bir bebeğe aittir. 3 no'lu dolgu kistli bir topraktır. Doğu yönünde eğimle tüneli takip eden bu dolgu, yapının inşası sırasında kullanılan malzemedir (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018: 41).

Höyüğün doğu eteğinin en eğimli yerinde doğu istikametinde 7 basamak tespit edilmiştir. Merdivenlerde kaymalar vardır ve çok sağlam olarak ele geçmemiştir. Oldukça dik konumdadır. Bir kişinin geçebileceği boyutlarda bir alan oluşturulmuştur. Basamaklar bir duvar örgüsü ile son bulmuştur. Yapı içinde temizlik çalışması sonucunda duvarın sol alt bölümünden ikinci bir giriş açığa çıkarılmıştır. Yapının ikinci bölümü yine tonoz yapıdır daha derin bir koddadır. 8 basamak daha tespit edilmiştir. Bu mekânın içi tamamen orta boyutta yığma taş ile doldurulmuştur ve iptal edilmiştir.

Bu yapının arkası kistli bir toprak ve düzensiz yığma taşlarla doldurulmuştur. Duvarın güneyinde görülen yapı malzemeleri daha gelişi güzel, farklı cins taşların örülmesi ile oluşturulmuş ancak, duvarın kuzey yönündeki devamında ise daha düzenli ve tek tip taş cinsi ile Hitit yapı tarzına yakın olarak inşa edilmiştir.

Hitit İmparatorluk Çağı'na ait II. İstinat Duvarı kendi dönemi içerisinde kistli bir dolgu ile iptal edilerek yeni ve daha zayıf özellikte bir duvar ile tahkim duvarı olabilecek bir yapı oluşturmuş ve şehirde yeni bir düzenlemeye gidildiğini göstermektedir.

Yapının duvarlarının (güney ve kuzey) yan yüzlerinde ve doğusunda sarımsı renkte kistli bir dolgu malzeme tespit edilmiştir. Bu malzeme tahrip olan kısımlarda mevcut değildir. Kistli dolgu yapı inşasında kullanılan bir yığıntı malzeme olması muhtemeldir. Ancak Bu kistli malzemeyi tünelin doğu istikametinde höyüğün eteklerindeki seviye inme çalışmalarını kaldırıldığında moloz yığma taşlarla karşılaşmıştır. Bulunduğu alanda keskin bir inişle birlikte tonoz yapının üst örgüsü tespit edilmiştir.

Bu mekânın içi tamamen orta boyutta yığma taş ile doldurulmuştur (Res. 55). Tünelin kuzey duvar örgüsünde az da olsa bir bozulma görülmektedir. Bu yeni mekânın içinde küçük eser niteliğinde hiçbir buluntu yoktur. Sadece taş dolgu ile kapatılmıştır.

Yapının ilk bölümü daha geniştir. Birden fazla kişinin girebileceği genişlikteyken ikinci bölümde tek kişilik bir mekân oluşturulmuştur. İlk bölümün taşların boyutları oldukça büyüktür. 2. bölümde taş boyutları daha küçüktür.

Değerlendirme & Tarihlendirme

Tonoz biçimli tünel yapısının işlevi, çok kesin olmamakla birlikte B (Mabed ?) Yapısı ile bağlantılı kült içerikli bir yapı olması muhtemeldir. Hitit İmparatorluk Dönemi mimarisi içinde değerlendirildiğinde en yakın benzerlik gösteren yapı Oymaağaç'da bulunmuştur (Czichon, 2013: 298–309).

Tünel, kronolojik olarak ele geçen keramik buluntular sonucunda II kültür katı 2. yapı katının yani Hitit İmparatorluk Çağı'nın erken evrelerine tarihlenmektedir.

Yazılı kaynaklarda Hititlerin törenlerde mekanları/mimariyi ne şekilde kullandıkları hakkında çok fazla bilginin olmaması ve Hititlerde yazılı kaynaklardan bildiğimiz yeraltı tanrıları ile ilgili inanışı ve atakültü ile ilgili bilgiler şimdiye kadar arkeolojik buluntularla tam anlamıyla tespit edilememiş olması Alaca Höyük'te bulunan bu yapı grubunun bu tür bir inanış törenlerini gerçekleştirdikleri mekân olması ihtimali üzerinde durmamıza yol açmıştır.

Yapının batısında açığa çıkartılan, B (Mabed ?) Yapısı ile birlikte değerlendirildiğinde kültüsel bir mekân olarak değerlendirilmesi mümkündür.

B (Mabed ?) Yapısı ve Tünel (?) Yapısı içerinden ele geçen keramikler birbirlerini tamamlar niteliktedir. Kırmızı astarlı, parlak perdahlı keramik buluntular ele geçmiştir.

Çok sayıda bulunan kapların genelini sunum ve servis niteliğinde olan kaplar oluşturmaktadır. Sığ çanaklar, tabaklar, tepsiler, yuvarlak ağızlı testiler yoğun olarak görülmektedir (Res. 56-58). Ele geçen keramikler Hitit İmparatorluk Dönemi'nin erken evresine MÖ 14-13 yy tarihlenmektedir.

Bu yapı içerisinde gümüşten boğa boynuzu, iğne ve çivi (Res. 59), tunçtan iğne, kartal başı (Res. 60) bulunmuştur.

4.3.6. Büyük Yapılar

Hitit İmparatorluk Dönemi'nde Mabet-Saray (?) Yapısı'nın yanı sıra büyük ölçüde resmi yapıların var olduğunu kanıtlayan izler bulunmuştur. H (4)¹¹ alanında yer alan birinci yapı 600 m² lik bir blokaj üzerine kurulmuştur. H (3)¹² alanında yer alan ikinci yapı ise 900 m² lik bir blokaj üzerine kurulmuştur (Koşay, 1952: 366; Koşay, 1965a: 13).

Birinci yapıya ait blokajın temeli 6 m den fazladır. Bu blokajın iç kısımları dış kısımlarına göre daha az kalınlığa sahiptir. Bu blokajın temelinde bir sıra büyük boyutlu taş yan yana konulmuş, araları çamur harçla doldurulmuştur. Daha sonra küçük boyutlardaki taşlar yine çamur harç kullanılarak üç veya dört sıra yapılmıştır. Yapı üzerine küçük boyutlu taşların konulmasıyla yapının temelleri yükseltilmiştir (Koşay, 1952: 366).

İki blokaj yapısı çevresinde bulunan büyük andezit bloklar bu yapıların bir parçası olabilir. Bu iki yapıda da tahribatın çok fazla olduğu görülmektedir. Yapılara ait sadece birkaç taş günümüze ulaşmıştır (Koşay, 1951: 366; Koşay, 1965a: 13).

Hitit İmparatorluk Dönemi yapılarının içlerinin boş olduğu ve kentin dönemin sonuna doğru boşaltıldığı dikkate alındığında bu yapıların, yapımının yarım kalmış olma ihtimali düşünülebilir.

Yapıların yapılış amacı tespit edilememiştir. Ancak yapıların büyüklüğünü ve sağlamlığını dikkate aldığımızda bu iki yapının saray ya da mabet olma ihtimali yüksektir. Lokalizasyon çalışmaları neticesinde Alaca Höyük'ün Arinna olma ihtimali de

¹¹ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XL-XLII/42-45 plankarelerinde yer alır.

¹² Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XXXV-XLV/58-64 plankarelerinde yer alır.

göz önünde bulundurulduğunda bu kentin dini bir kent olduğu düşünülürse bu yapıların mabet olma ihtimalini daha da güçlendirmektedir.

4.3.7. Poternli Kapı Yanındaki Yapı

F (4)¹³ alanında yer alan bu yapı höyüğün batısında Poternli Kapı'nın ise doğusunda yer almaktadır. Yapının ortasında bulunan avlunun etrafını çevreleyen odalardan oluşmaktadır. Odaları dikdörtgen planlı olan bu yapı 255 m² alan üzerine inşa edilmiştir. Yapının temellerinde kalker cinsi taşlar kullanılmıştır. Temel genişliği 50 cm'dir. Odaların tabanında sıkıştırılmış toprak kullanılmıştır. Yapının üst katına çıkmayı sağlayan merdiven yeri olduğu düşünülen uzun ve dikdörtgen planlı bir kısım bulunmuştur. Avlunun doğu kısmında bir fırın yapısı bulunmuştur (Koşay ve Akok, 1973: 1-2).

1963-1967 yılları arasındaki kazı çalışmaları sırasında bu yapı açığa çıkarılmıştır. Hafirleri tarafından Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen yapının işlevi ve çıkan buluntuları hakkında bir bilgi bulunmaması nedeniyle sadece yapının planı üzerinden değerlendirilebilmek mümkündür.

4.4. KONUT YAPILARI

Alaca Höyük'te bulunmuş olan konut yapıları kentin güneyinde, H (4), H (5), I (5), I (6) alanlarında yer almaktadır¹⁴. Konut yapıları küçük mabet yapısının doğusunda Hatti prens/prenses mezarlarının bulunduğu alan ve çevresinde yer almaktadır. Bu zamana kadar yapılan kazılar sonucunda toplam 8 tane konut yapısının olduğu tespit edilmiştir¹⁵. Kentte konut yapılarının az sayıda olduğu görülmektedir.

Dikdörtgen şeklindeki bölümlerin meydana getirdiği çok odalı ve avlulu plan tipi görülmektedir. İki yüzü düzgün taşlar ile örülmüş, orta kısımları helik denilen küçük

¹³ Eski dönem kazılarındaki planlarda bu yapı: XXII-XXVI/48-50 plankarelerinde yer alır.

¹⁴ Yapılar anlatılırken karışıklık yaşanmaması için 1,2,3,.. olarak numaralandırılmıştır.

¹⁵ Konut yapılarının genel topografik plandaki görünümü ile detay çizimleri arasında farklılık tespit edilmiştir. Ancak bu yapıların detay planları dikkate alınmıştır. (Koşay ve Akok, 1966: Lev. 87).

taşlarla doldurulmuştur. Yapılarda düzensiz ve basit işçilik söz konusudur. Konut yapıların temellerinde kireç taşı kullanılmıştır. Temellerinin genişliği 60-70 cm olup duvarlarının ise kerpiçten yapıldığı anlaşılmıştır. Konut yapılarının duvarlarının dik açı yaparak kesiştiği görülmektedir. Yapıların köşelerinde bulunan odalar dikdörtgen formda olup iç odaları ise kareye yakın dörtgen biçimdedir. Oda tabanlarının büyük bir kısmı sıkıştırılmış topraktan oluşmaktadır. Koridor ve aralık gibi bazı bölmelerin kaldırım şeklinde taşlarla döşeli olduğu görülmektedir. Bu yapılar arasındaki sokakların sıkıştırılmış topraktan yapıldığı ve bazı kısımlarının ise taş döşemelerle kaplı olduğu görülmektedir (Koşay ve Akok, 1966: 14).

Konutlar çoğunlukla bitişik düzende yapılmıştır. Daha önceki yapı katlarında (3. ve 4. yapı katlarında) görülen ortak duvar kullanımı yerine her evin kendine ait duvarlarının olduğu görülmektedir. Bu durum çift duvarların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Konut yapılarına bakıldığında odaların sayısı 2 ile 12 arasında değişmektedir. Konutlar 54 - 325 m² arasında değişen boyutlara sahiptir.

En büyük konut yapısı 1 no'lu konut yapısıdır (Çiz. 35). En küçük olan ise 3 no'lu konut yapısıdır (Çiz. 36). Birçok konut yapısında küçük ölçüde olsa da evlerin yanlarına avlu yapılmıştır (Çiz. 37) (Koşay ve Akok, 1966: 14). 5 no'lu konut yapısının kuzeyinde bir avlu görülmektedir. Bu avlu 88 m² ölçülerindedir. Bu avluların yanı sıra diğer konutlarda da iç avluların olabilme ihtimali vardır. Ancak bilgilerin yetersiz olması nedeniyle bu durum belirsizdir. Konut yapılarının bir kısmı ise birbirine bitişik düzende yapılmıştır.

Yapıların içerisinden çıkan buluntular, ocak ve kiler kısımları, yapıların özel mesken olarak nitelendirilmesinde etkili olmuştur. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu yapılardan anlaşıldığı üzere görülen belli başlı bir konut tipinin olmadığı, arazi şartları ve imkânlar doğrultusunda değişkenlik gösterdiği görülmektedir (Tab. 2).

Konut yapılarının hepsi 1948 yılına kadar yapılan kazı çalışmalarında bulunmuştur. I. Dönem kazı çalışmalarında mimari yapılar ve buluntu konteksi ayrı değerlendirilmiştir. Bu nedenle yapılardan çıkan malzemelerin konumu ve nereden çıktığı bilinmemektedir. Bu durum yapıların yeniden değerlendirilmesini imkânsız kılmaktadır.

4.5. SU YAPILARI

4.5.1. Temiz Su Yapıları

Hititler kaynak sularını (temiz suları) kente ulaştırmak amacıyla pişmiş topraktan yapılan borular kullanmışlardır. Pişmiş topraktan yapılmış bu boruların uzunlukları 0.60-0.96 m arasında değişmektedir. Boruların çapları ise 20-22 cm den 11-15 cm'ye küçülen boyutlardadır. Bu borular ya konik biçimlidirler ya da bir ucu geniş olarak yapılmış konik borulardan meydana gelmiştir (Naumann, 2007: 199-200). Eğimli olarak döşenmiş olan boruların birbirine geçirilmesiyle oluşturulan kanallar vasıtasıyla, su kaynağından götürülmek istenilen yere taşınma işlemi gerçekleştirilmiştir (Çiz. 38).

Pişmiş toprak borunun geniş tarafında oval biçimli, yaklaşık 10-15 cm genişliğinde bir açıklık bulunur. İç içe geçen borular bu açıklığı kısmen kapatır ya da yassı taşlarla örtülmüştür. Bu delikler temizleme delikleri olarak yorumlanmaktadır. Pişmiş toprak borularda yer alan deliklerin arasında mesafe düzensiz olarak yapılmıştır. Bu konik su borularının birleşim noktalarında bir yalıtım aracı kullanılmamıştır (Naumann, 2007: 199-200).

Alaca Höyük'te bu tip kanallar (borular) bulunmuş olmasına rağmen bu pişmiş toprak künklerin temiz su mu yoksa atık su taşımak amaçlı mı kullanıldığı bilinmemektedir. Bunun en belirgin nedeni ise sadece birkaç konik borunun günümüze ulaşmasıdır. Bu yapı biriminin en güzel örnekleri ise Boğazköy'de görülmektedir.

4.5.2. Atık Su Yapıları

Hitit Dönemi atık su kanallarına baktığımızda 4 farklı tipte yapıldıkları görülmektedir. Bunlar:

Tip I: İki tarafı da tek yüzlü duvar halinde yapılmış, üstleri yassı kapak taşı veya basit taşlarla örülmüştür (Darga, 1985: 163).

Tip II: Özel olarak yapılmış, üzerleri delikli, kesik koni biçiminde pişmiş topraktan künklerle yapılmıştır. Bu künklerin üzerindeki delikler kapak görevi gören taşlarla kapalı olarak bulunmuşlardır. Künklerin delikleri geniş kısımlarında yer alır (Çiz. 39) (Darga, 1985: 162).

Tip III: Tabanı yassı sal taşlarından örülmüş, bindirme tekniğinde yapılmış ve en üst noktada kilit taşı ile iki duvarın birleştiği örgü sistemidir. Bu örgü sistemi potern yapılarında da kullanılmıştır (Çiz. 40) (Naumann, 2007: 208).

Tip IV: 0.50 cm genişliğinde, kaldırım döşemeli ve bindirme tonozla örülü bir lağımın başlangıcını oluşturan, 2 m derinliğinde oval bir çukurdan oluşur (Naumann, 2007: 206).

Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi atık su yapılarına baktığımızda, I. tip kanallar, Mabel-Saray (?) Yapısı'na ait olan avlunun kuzeyinden başlayıp güneye doğru eğimli olarak bu yapının kapı eşiklerinin altından dışarıya çıkan bir kanal yapısıdır (Res. 61). Diğer bir kanal ise I. İstinat Duvarı'nın dibinden başlayan ve ön avlu olarak tanımlanan alan istikametinde eğimli olarak yapılmıştır. Ön Avlu sularını dışarıya çıkaran kanallar ise II. tipte yapılmıştır. Bütün kanalların ön avluda ana kanala bağlandığı tespit edilmiştir. Ana kanalın ise I. tipte yapıldığı bilinmektedir. Ana kanal ise Sfenksli Kapı altından şehir dışına çıkan bir alt yapı sistemidir (Res. 62) (Koşay ve Akok, 1966: 9-14; Naumann, 2007: 208-209; Darga, 1985: 161-163).

Alaca Höyük'te 2. yapı katına ait iki tip kanal bulunmaktadır. Bunlar: Alaca Höyük'te 4. yapı katında görülen I. tip kanal Hitit Çağı sonuna kadar görülmektedir. Bu tekniğe 3. yapı katı ile beraber II. tip kanallar da eklenmiştir. II. tip kanallar geç yapı katlarında (2. yapı katında) daha fazla kullanılmıştır. Her iki kanal tipi Boğazköy'de görülürken Maşat Höyük'te sadece I. tip görülmektedir. IV. tip kanal yapısı ise Alaca Höyük'te görülmemektedir (Koşay ve Akok, 1966: 9-14; Naumann, 2007: 208-209; Darga, 1985: 161-163).

4.6. ALACA HÖYÜK KENT DIŞI YAPILAŞMASI

4.6.1. Aşağı Şehir Olgusu Üzerine Değerlendirme

Kentin batısından başlayan ve kavis yapacak şekilde güneye, Aslanlı Kapı'ya kadar ulaşan kısmın Aşağı Şehir olduğu düşünülmektedir.

Alaca Höyük kent yapılarına bakıldığında Boğazköy ile her alanda olduğu gibi Aşağı Şehir alanında da benzer özellikler göstereceği hiç şüphesizdir. Ancak bu benzerlikler topografya ve arazi şartları nedeniyle değişiklik göstermektedir.

Boğazköy Aşağı Şehir yapılarına baktığımızda saray görevlilerine ait konutlar ve mabet yapılarının var olduğu göze çarpmaktadır. Halkın genellikle köylerde ve çiftliklerde yaşadığı, tarım ile uğraştığı bilinmektedir (Schachner, 2019: 88). Alaca Höyük kenti Aşağı Şehir’nde de bu durumun benzeri olması muhtemeldir. Burada kent görevlilerine ait özel mülklerin olması kuvvetli bir ihtimaldir. Boğazköy Aşağı Şehir’nde mabet yapılarının da bulunduğu göz önünde bulduğunda mabet yapısının da olabilme ihtimalini akıllara getirmektedir.

Alaca Höyük, Aşağı Şehir’nde yer alan toprakların istimlak edilmemiş olması nedeniyle bu alanda yapılacak çalışmalara Bakanlık izin vermediği için her alanda büyük ölçüde benzerlik gösteren Boğazköy Aşağı Şehir’de yapılan çalışmalar dikkate alarak yorumlamak mümkün olmuştur. Ancak Aşağı Şehir’in yapılaşması burada yapılacak kazılar neticesinde netlik kazanacak ve Hitit araştırmalarına ışık tutacaktır.

4.6.2. Hititlerde Su Yapılarının Genel Değerlendirmesi

İnsanlık tarihi boyunca önemli yeri olan su, hayatın kaynağı olarak görülmüştür. Tarih boyunca yaşayan medeniyetler su kıyılarında ya da su kaynaklarına yakın bölgelerde iskân etmişlerdir. Tarih öncesi çağlarda insanlar su kaynaklarına yakın mağaraları barınak olarak seçmişler ve buraları toplanma ve avlanma mekânları olarak tercih etmişlerdir. Tarih boyunca çeşitli bölgelerde kuraklık felaketinin yaşandığını, buna bağlı olarak kıtlığın ortaya çıkmasıyla birlikte ayaklanmaların, göçlerin ve ölümlerin meydana geldiğini söyleyebiliriz. İnsan hayatının her noktasında su vardır ve insan hayatının şekillenmesinde etkin olan bir faktördür. Birçok uygarlıkta su bereket ile özdeş tutulmuştur. Yaşam kaynağı olan su Hititler açısından ihtiyaç olmasının yanı sıra kültürel önem de teşkil etmektedir. Hitit dünyasında dinsel alanın hemen hemen her yerinde suyun olduğu görülmektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 57).

Hititlerin, geçmiştaki Anadolu kültürleri ve Mezopotamya kültürlerinden etkilendikleri gözlemlenmiştir. Hititlerin su ritüellerinde ise Hurri etkisi görülmektedir. Yazılı kaynaklarda suyla ilgili ritüel metinlerde sıklıkla Hurrice kelimelerin geçtiği görülmektedir. Örneğin İtkalzi Ritueli¹⁶ metninde Hurrice dua edildiği görülmektedir

¹⁶ İtkalzi Ritueli hakkında detaylı bilgi için bkz. KUB 29 8 VS.II (Haas, vd., 1984: 90-94).

(Murat, 2012: 127). Dönemin su ritüellerinde bedenen ve ruhen arınmaya önem verilmiştir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 60).

Su yapıları günlük gereksinimler ve iklim şartlarının yanı sıra dini inanç yapılarının inşa edilmesinde de etken olmuştur. Baraj, havuz, anıt gibi birçok yapı, farklı plan ve özelliklere sahip su yapıları inşa edilmiştir. Bu su sistemleri Anadolu coğrafyasının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Doğada zaman zaman ortaya çıkan ve yönetilmesi gereken meteorolojik-hidrolojik bir sorun olarak görülen kuraklık, bugün sıklığı, şiddeti ve sonuçları insan eliyle artırılan bir ekolojik felakete dönüşmüştür. Kuraklık ve su kıtlığı insanlık tarihinin en önemli meselesi olmuştur. Bu durum toplulukların göç etmesine ve uygarlıkların çökmesine yol açmıştır.

Hitit metinlerine dayanarak topluluğun ne tür doğa olayları ile karşılaştıklarını anlamak mümkündür. Buna göre yağmur, sel baskını, yer kayması, kuraklık, don, deprem gibi felaketlerle karşılaştıkları bellidir. Hititlerin inşa ettiği barajların yapılmasındaki asıl sebep iklim ve doğa olayları olmuştur (Çelik, 2008: 87).

Hititlerin, su ve yaşam ile ilgili içgüdüsel olarak doğru adımlar attıkları görülmektedir. Hititler suyun enerjisinin farkında olup, baraj yapıları inşa etmişler; su kaynaklarını termodinamiğin ikinci yasası olan ekserjiye uygun olarak değerlendirmeye çalışmışlardır. Hititlerin su yapılarını günümüz teknik bilgileri ile karşılaştırdığımızda iklimsel değişim sonucunda oluşan kuraklığın olumsuz etkilerini azaltmak, kuraklık olmadan önceki dönemlerde alınacak tedbirler ve kuraklığın yaşandığı dönemlerde doğru planlamalar yaparak kuraklığın etkisini en aza indirdikleri görülmektedir. Bu nedenle, kuraklıktan önceki dönemde alınmış tedbirlerin ve kuraklık yaşanırken atılacak adımların ayrı ayrı planlandığı görülmüştür. Hitit Dönemi'nde yaşanan su kıtlığı nedeniyle kaynaklanan olumsuz etkileri azaltmak için su toplama tesisleri inşa edilmiştir (Apaydın, vd., 2019: 3-4).

Hititler Dönemi'nde sulamanın belirli bir sistem içerisinde gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Şüphesiz ki bu konuda bir Hitit su idaresinden bahsedilebilir. Çünkü su sisteminin düzenli bir şekilde işleyebilmesi için belli kurallara ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Suya ihtiyaç duyulan bölgelere ideal şekilde su temin edebilmek için baraj ve göletlerden düzenli bir şekilde su alımı yapılmış olmalıydı. MÖ 13. yüzyıla tarihlenen bu yapılar Hititler Dönemi'nde gelişmiş bir uygarlığın kanıtı olarak gözlenmektedir.

Yaşadıkları bölge ve iklim şartlarında suyun önemini kavrayan Hititler bu sebeple su toplamaya yönelik barajlar, kutsal havuzlar yapmışlardır. Barajlar inşa eden Hitit yapı ustalarının bu bilgilerinin kaynağı bilinmemektedir. Söz konusu baraj inşa tekniği Hititlerin bir buluşu olması mümkündür. Suyu hem dinsel hem de yaşamsal olarak nitelendiren bu uygarlık suyun önemini çok iyi kavramış ve bulunduğu coğrafi koşulları yaşanabilir hale getirmiştir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 60).

4.6.3. Coğrafi ve Hidroloji Açısından Bölgenin Değerlendirmesi

Anadolu jeopolitik konumu itibarıyla Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan geçiş alanı özelliği göstermektedir. Anadolu'nun bu geçiş özelliği gösteren yapısının iklimde de etkili olduğu görülmektedir. Kızılırmak kavşını içeren Hitit çekirdek bölgesi de İç Anadolu step iklimi ile Karadeniz Bölgesi iklimi arasında geçiş bölgesi etkisindedir. Genellikle yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve yağışlıdır. Burada incelenen alan, belirgin karasal özellikleri olan İç Anadolu'nun tipik iklim bölgesidir. Yarı kurak bir yayla iklimidir. En yağışlı mevsimi ilkbahar, en kurak mevsim yaz aylarıdır. Günlük sıcaklık farkları fazla olduğu bölgede en sıcak ay temmuz ayı, en soğuk ay ise ocak ayıdır. İç Anadolu'nun coğrafi durumu, kuzey ve güney kesiminin dağlarla çevrili olması bol yağış almasını önlemektedir. İlkbahar mevsiminde ise konvektif yağışlar meydana gelir ve kısa sürede bol yağış bırakır (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 59).

Alaca Höyük için yağış rasadı yapan istasyonlara ait özet bilgiler içinde yıllık ortalama yağış 388,98 mm'dir. İç Anadolu yaylaları için yıllık ortalama olan 300-500 mm yağış, normal bir durumdur. Buna karşılık, kıyı sırtlarının dağlık bölgelerinde 2000 mm'ye kadar toplam yıl ortasında yağış kaydedilmiştir. İç kısımda yağışlar önemli ölçüde düşüş gösterir. Toplam yağışın üçte ikisi kış ve ilkbahar aylarında görülür. Kışın, yağış genellikle kar şeklinde görülmektedir. Öte yandan, az miktarda yaz yağışları ise sağanak şeklinde yağmurlardır. Basit bir ifadeyle, yağışlar yatay olarak dar hava kütlelerinin sıcak, koşullandırılmış yükselişlerine dayanırlar. Bu nedenle zaman içinde ve bölgesel olarak farklılık gösterirler. Çok sık peyzajın oluşumuna önemli katkı yapan şiddetli yağmur olayları vardır. Anadolu'nun merkezinde şiddetli yağışlar toplam yağışların daha büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu da kıyı bölgelere göre daha düşük yağışa rağmen erozyonun artmasına neden olmaktadır (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 58).

Tüm bu iklimsel özelliklere sahip olan bölgede hüküm sürmüş önemli uygarlıklardan biri olan Hititler, MÖ 2000 dolaylarında Anadolu'da yaşam alanları kurmaya başlamışlardır. Hititlerin, tarım ve hayvancılığa dayanan ekonomileriyle gelişmiş bir siyasi yapıları vardır. Siyasal iktidarın dinsel unsurlar üzerine kurulan bir düzeni temsil eden Hititler, kentlerini ve tapınaklarını sadece yaşamsal açıdan gerekli olduğu için değil, aynı zamanda dini açıdan da önem arz eden su kaynaklarının yakınlarına kurmuşlardır. Çünkü su, yaşamın olduğu kadar arınmanın da ilk şartıdır. Anadolu'da önemli bir konuma sahip olan Hitit Uygarlığı'nın inşa etmeyi başardığı baraj, su toplama havuzu ve su anıtları gibi su yapıları Hititlerin yaşadıkları şartlar içinde bilim, teknoloji ve mühendislik alanlarında hangi düzeyde olduklarını göstermektedir (Apaydın, vd., 2019: 3-4).

4.6.4. Yazılı Belgelerde Su ve Su Yapıları

Hitit yazılı belgelerinde su kullanımıyla ilgili çok az sayıda yazılı belge ele geçmesine rağmen Hititlerin su yapılarına ve su sistemlerine önem verdikleri anlaşılmaktadır. Yazılı belgelere göre; göletlerin pisliklerden korunması, su kanallarının yılda en az bir kere temizlenmesi gerekmektedir. Su tesislerinin zarara sokulması durumunda ceza verilirdi. Örneğin: “...eğer bir kişi bir meyve bahçesinin sulama sistemini bozarsa ya da bir boru çalarsa ceza verilmekteydi...” (Hüser, 2007: 222). Burada Hititler için işleyen bir su sisteminin önemi vurgulanmaktadır.

IV. Tuthalia Dönemi'nde yaşanan kuraklığın ertesi yılında ülke genelinde barajlar yapıldığı yazılı belgelerden bilinmektedir (Ünal, 1999: 149). Bunlardan yeri bilenenler Karakuyu, Köylütolu, Eflatunpınar, Yalburt Yaylasındaki kutsal havuzlar ve Alaca Höyük Gölpınar Barajı'dır (Ünal, 1999: 185). Bu baraj yapıları günümüzde gölet ölçülerindedir.

III. Hattuşili Dönemi'nde yaşanan kuraklığa gösterilen kanıt ise, Hattuşili'nin eşi Pudu-Hepa'nın, II. Ramses'e yazdığı bir mektuptur. Bu mektupta: “*Kardeşime aşağıdaki konuyla ilgili olarak yazıyorum. Kızıma çeyiz olarak köleler, sığır ve koyun mu verecekmişim? Benim ülkemde arpa bile yok...*” (Beckman, 1996: 127) yazmaktadır. Dolayısıyla en güçlü su yapıları IV. Tuthaliya Dönemi'ne tarihlenmiş olmakla beraber yoğun bir

kuraklığın III. Hattuşili Dönemi'nde de yaşanmaya başlandığını bize göstermektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 63).

Hitit yasalarında su kaynaklarını korumaya yönelik hükümlerin yer aldığı görülmektedir. Dönemin yazılı belgelerinde su idaresiyle ilgili bilgilerin çok sınırlı olduğu bilinmektedir. Hitit kanunları ya da memur genelgeleri su idaresi hakkında bilgi vermektedir. Bu belgelere göre göletlerin pisliklerden korunması su kanallarının yılda en az bir kez temizlenmesi gerekmektedir. Bu tesislerin zarara sokulması durumunda ceza verilirdi. Bu da işleyen bir su sisteminin Hitit Devleti için ne derece önem taşıdığını gösteren bir kanıttır (Çelik, 2008: 90).

Büyük felaketlere sebep olan kuraklık, çivi yazılı belgelerde çokça geçmektedir. Metinlerde geçen bir başka doğal afet ise aşırı yağışların neden olduğu sel baskınlarıdır. Doğal afetlerin yanı sıra sulu tarım ve nehir sularının kontrol altına alınma isteği Hititlerin baraj yapımında etkili olmuştur. Baraj yapılarında yer alan yazıtların, barajlara ve kutsal havuzlara konmasındaki nedeni ise kralın gücünü simgelerken, diğer taraftan, tanrıların onayı ve şahitliğinde bu barajın yapıldığını göstermek olabilir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 65).

4.6.5. Gölpınar Hitit Barajı

Gölpınar Hitit Barajı'nın 1935 yılından beri varlığı bilinmektedir (Arık, 1937a: 10-12). Çorum İli Alaca İlçesinin 15 km kuzeybatısında Boğazköy'ün yaklaşık 25 km kuzeyinde Alaca Höyük arkeolojik alanının kuş uçuşu yaklaşık 500 m güneydoğusunda düz bir arazi üzerinde yer alır (Res. 63) (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 168).

Gölpınar Barajı'nın rezervuar kısmı zaman içerisinde sediman malzemeye dolmuştur (Res. 64) (Apaydın, vd., 2019: 7). Alaca Höyük Kazı ekibi tarafından 2002 yılında burada kazı çalışmaları başlamıştır. DSİ'den tahsil edilen araçlar vasıtasıyla gövdesindeki akıntı toprak temizlenmiştir. Gövdesi temizlenen barajın andezit ve konglomera kayaçların içine oyularak yapıldığı, taş dolgu set ve diğer üç tarafın taş duvar ile çevrelediği tespit edilmiştir (Çınaroğlu ve Genç, 2003: 281-282).

Barajın gövde kısmının derinliğinin en fazla olduğu yer 2.5 m'yi bulmaktadır. Gövde kısmı yaklaşık 100 x 110 m ölçülerindedir. Bu haliyle 25.000 m³ su tutma kapasitesi vardır. Barajın su temini yağmurlar ve en önemlisi rezervuar alanı içerisinde

yer alan birçok kaynaktan oluşur. Barajın ana kaynağı rezervuar alanının güneybatı köşesindedir (Çiz. 41). Yer altı suları ile beslenen barajın debisinde yaz ve kış aylarında değişiklik görülmemektedir. Hitit Dönemi'nde barajın su tutma kapasitesinin çok daha fazla olduğu, taş dolgu setin yüksekliğinden anlaşılmaktadır (Çelik, 2008: 89).

DSİ'nin sudan aldığı numune sonuçlarına göre baraj suyu II. sınıf az kirlenmiş su gurubuna girdiği anlaşılmıştır. Bu su, arıtma işleminin ardından içme suyu olarak kullanılabilir niteliktedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 154).

Barajın taş dolgu setinin yüzeyden yüksekliği yaklaşık 2 m'dir. Bendin taşları yumruk büyüklüğündedir. Alt kısımdaki taşlar daha büyük ve geçirgenliği önlemek amaçlı killi toprak harç amaçlı kullanılmıştır (Res. 65). Taş set doğu-batı istikametinde, genişliği 15 m, uzunluğu ise 130 m'dir (Çiz. 42-43). Taş setin her iki yanında (kuzey-güney köşelerinde) savaklar mevcuttur (Res. 66-67). Savaklar arasında 1 m seviye farkı vardır. Bu durum barajın su dolun kapasitesiyle ilgilidir. Savaktan gelen su taş dolgu setin üzerindeki kanallar yoluyla, dinlenme havuzuna akmış olmalıdır (Res. 68-69). Burada dinlenen su, batı tarafındaki set duvar üzerinden arkadaki kanala doğru süzülerek akmaktadır. Taş setin ortasında bir dinlendirme ya da depolama havuzu tespit edilmiştir. Bu havuzun genişliği 8 m'dir ve tabanı kille kaplanmıştır. Taş setin batı duvarında ve dinlendirme havuzu içinde yer yer kum izleri tespit edilmiştir. Barajı inceleyen DSİ teknik elemanları bu durumun suyu filtrelemek amaçlı olacağını ifade etmiştir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 170-173).

Bendin batı istikametinde, suyun aktığı yönde ortadaki havuzun kenarında üç adet sunak şeklinde heykel ya da kitabe kaidesi bulunmuştur. Dışa doğru hafif meyilli olan kaidelerden; birincisi kum taşı, ikincisi kireç taşı üçüncü kaide ise, andezitten yapılmıştır. Üç kaidenin de üstünde dışa doğru 20 cm yüksekliğinde çıkıntı mevcuttur (Res. 70). Bu durum üzerindeki heykelin ya da kitabenin kaymasını engellemek amaçlı olmalıdır. Alaca Höyük sfenks heykellerinin de kaideler üstünde durduğu bilinmektedir. Bu kaidelerin bir benzeri ise Eflatunpınar'da bulunmuştur (Özenir, 1997: 135-157). Kaidelerin bulunduğu batı duvarı, dışarı doğru eğimli olarak yapılmıştır. Duvarın dışarı bakan eğimli kısmı, çakıl taşlarıyla döşelidir. Taş dolgu setin çekirdek kısmı havuzun suyuyla dolduğu zaman, batı duvarından çakıl taşlarıyla döşeli taraftan geçerken tortusunu bırakarak en dıştaki kanala akmaktadır. Bu su da içme amaçlı kullanılmış olabilir. Böylece Hititlerin su yapısı

yaparken, heykel ya da yazıtlarla süsledikleri ve sulama amaçlarının yanında içme maksadıyla da temiz su temin ettikleri düşünülebilir (Çelik, 2008: 89).

Taş dolgu set üzerinde yapılan temizlik çalışmaları sırasında, ortası kırmızı taşlı 24 ayar altından granülasyon (damlatma tekniği) bezemeli bir kurs bulunmuştur (Res. 71). 1.5 cm çapındaki kursun üzerine 20 adet “U” motifi vardır. Her bir “U” motifi, toplu iğne ucu büyüklüğünde 20 noktacıktan meydana gelmiştir (Çiz. 44) (Çınaroğlu ve Genç, 2003: 281).

Barajın yığıntı topraklarının temizlenmesi sırasında bir stel kaidesi ve hiyeroglifli yazıta ait taş parçası bulunmuştur (Res. 72, Çiz. 45-46). Filologlar tarafından incelenen yazıtın Hepat’la ilgili olduğu anlaşılmıştır (Dinçol ve Dinçol, 2008: 171).

Burada yapılan kazılar sonucunda Gölpınar Barajı şimdilik ele geçen buluntular doğrultusunda Alaca Höyük ve çevresine su toplama amaçlı olmalıdır. Bulunan heykel ve stel parçası buranın kültürel bir işlevi olabileceğini düşündürmektedir (Çelik, 2008: 89).

Baraj alanındaki kazılarda bulunan, hiyeroglif yazıta ait bir parçada “Hepat” ve “Hapatu” adının okunması, barajın tanrıça Hepat’a atfen yapıldığını göstermektedir. Tanrıça Hepat’ın, III. Hattuşili’nin eşi Pudu Hepa’nın baş tanrıçası olmasından dolayı, barajın yapım tarihi konusunda bizi düşündürmektedir. IV. Tuthalia’nın baş tanrısı Şarrumma olduğu ve kuraklık sonrası barajlar yaptığı bilinmektedir. Bu da Alaca Höyük Gölpınar Hitit Barajı’nın IV. Tuthalia’dan önce, III. Hattuşili Dönemi’nde yapılmış olduğunu düşündürmektedir. Bu durum kanıtlanırsa III. Hattuşili Dönemi’nde yapıldığını söylemek mümkündür. Yeterli bilgi olmadığı için kesinliği mümkün değildir (Çelik, 2008: 90-91).

Kuşaklı’da bulunan Kuzey-batı Barajı için Müller-Karpe: “*Anadolu ve Anadolu dışında bu barajlardan daha eskiye tarihlenebilecek benzeri bir tesise rastlanmadı.*” yönünde bilgi vermiştir. Bu iki barajın ortak noktası inşa teknikleri bakımından çekirdek kısımlarının kil takviyesiyle su geçirmeyen bir yapıda olmalarıdır (Müller-Karpe, 2007: 223).

Gölpınar Hitit Barajı’nın yapısal olarak en yakın benzerleri Karakuyu¹⁷ ve Köylütolu barajlarıdır. Bu üç barajın ortak özellikleri; insan eliyle yapılmış taş dolgu set duvarı bulunmaktadır. Havuz kısımları doğal yolla oluşan yerlerdir. Gölpınar Barajı’nı

¹⁷ Karakuyu barajı hakkında detaylı bilgi için bkz. (Emre, 1993: 1-42).

diğerlerinden ayıran en büyük fark ise Karakuyu ve Köylütolu barajları ırmaklar ile beslenirken Gölpınar Barajı yer altı sularıyla beslenmektedir (Çelik, 2008: 89).

Hitit yapı ustalarının ve mimarlarının bu tekniklerinin kaynağı bilinmemektedir. Ancak daha önceki dönemlere bakıldığında Assur ülkesinde bu yapıların bir örneği bulunmamakla beraber Hititlere ait bir buluş olma ihtimali mümkündür (Çelik, 2008: 89).

Barajın rezervuar kısmındaki akıntı toprağın temizlenmesi ve savak kısımlarının açığa çıkarılması ile eski işlevine kavuşmuş ve suyun düzenli bir şekilde akışı sağlanmıştır. Burada yapılan kazı çalışmaları sonucunda Hitit Dönemi'nde olduğu gibi Alaca Höyük Köyü'nde yaşayan halk bu baraj sayesinde sulu tarım yapabilmektedir. İşlevi hala devam eden bu baraj bir ilki teşkil etmektedir (Çınaroğlu ve Çelik, 2005: 2).

Barajın güneyinde Roma Dönemi yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Taş setin batı yönünde ise Hitit Dönemi yapılarının var olduğu tespit edilmiştir.

Dünyada işlevini sürdüren en eski baraj olan bilinen Gölpınar Hitit Barajı çevresinde DSİ Genel Müdürlüğü tarafından bir rekreasyon ve arkeopark projesi baraj çevresine, sit alanı dışına yapım çalışmaları devam etmektedir.

Yapının su kaynağı doğudan gelen yeraltı su kaynakları ile beslenmektedir. Hidrolojik modellemesinden de görüleceği üzere yer altında kaynağın kapladığı alanı ve kaynak akım yönünü ifade eder. Kaynak suyu yönelimli bir şekilde akar.

Yeraltı suyu hala aktiftir. Flow Accumulation (su akım birikimi - güncel drenaj) analizi Drain Direction (drenaj yönleri) analizi yapıldığında bu kaynak suyunun akım yönlerini de tespit etmek mümkün olmuştur.

Hala aktif olan yer altı dranejları batıya doğru eğimle burada görülen noktada bir çatlaktan yer üstüne çıkar ve bu çıkış noktası düden olarak isimlendirilir.

Burada yapılan kazılar neticesinde Hititler su kaynaklarını ve nehirleri kutsal bir mekân olarak görmüşler ve birçok ritüellerini bu mekânlarda gerçekleştirmişlerdir. Hititlerin bazı yazılı vesikalarında KASKAL.KUR ifadesi geçmektedir. Hititler, bu kelimeyi kutsal olarak kabul ettikleri düdenler için kullanmışlardır. Hitit Barajı'nın kaynak suyu görevini gören bu düden/ yeraltı suyunun bir diğer amacının da Hititlerde su kültü inancının var olabileceğini bize göstermektedir. Bu bilgilerden hareketle, bu alanda ele geçen bir kitabe parçasında DİNGİR.HEPAT yazısının geçmesi ve Eflatunpınar benzeri 3 adet kaidenin taş dolgu setti üzerinde tespit edilmesi bu yapının su kültü ile ilgili bağlantısının olabileceğini göstermektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ALACA HÖYÜK KENT PLANI

5.1. HİTİT YAZILI BELGELERİNDE KENT OLGUSU

Kent; belli bir dönemde belirli koşulları sağlayan sosyal kültürel, iktisadi, dini, mimari yönüyle var olan bir yaşam alanı olup bu alanda yaşayan insanların genellikle ticaret, yönetim ile ilgilendikleri ve tarımsal faaliyetlerin yapılmadığı yerleşim alanı olarak belirtilmiştir (<http://www.tdk.gov.tr>).

Hitit metinlerinden anlaşıldığı üzere çok sayıda kentin olduğu bilinmektedir (Mielke, 2011b: 154). Sümerce Uru (şehir) determinatifini kullanan Hititlerin, köyler için de aynı kelimeyi kullanmaları nedeniyle yazılı belgelerinde köy ve kent ayrımı ayırt edilememektedir (Atıla, 2018: 703). Anadolu'daki mimari yapıların planlarına baktığımızda teknik ve tipolojik gelişimin hiçbir şekilde basitten karmaşığa doğrusal bir süreç olmadığı görülmektedir (Schachner, 2006: 152).

5.2. HİTİTLERDE ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞI

Hititli yöneticiler kentlerini seçerken genelde höyükleri tercih etmişlerdir. Höyük dışı yerleşim neredeyse istisna bir durumdur. Hititler kendilerinden önceki kültürlerin sosyal-ekonomik ve teknolojik ilerlemelerini kullanarak gelişmişlerdir. Bu nedenle Hitit şehirlerini genelde kültürel bir devamlılık olan höyükler üzerinde görmek doğal bir sürecin sonucudur.

Hitit çekirdek bölgesinde kentlerin, 4 hektar alandan 180 hektar alan arasında boyutlara sahip oldukları görülmektedir. En küçük kentin Oymağaç, en büyük kentin ise büyük bir farkla Boğazköy olduğu görülmektedir.

Farklı boyutlara sahip olan kentlerin arasında düzen ve yapı fonksiyonları açısından bir ayrım görülmemektedir (Mielke, 2011b: 187). Alaca Höyük'ün 5 hektar alan ile küçük boyutlu yerleşimlerden biri olduğu göze çarpmaktadır. En büyük yerleşim 180 hektar alan ile Boğazköy'dür (Mielke, 2011a: 1034; Mielke, 2012: 74). Höyük yerleşimlerinin en büyük olanı ise (20 hektar) Kayalıpınar yerleşimidir. Höyük yerleşimi olmayan kentler daha geniş alanlara yayılmıştır. Arazi kullanım alanı daha geniş olduğu için yapılarını konumlandırmada her hangi bir kısıtlamaya gidilmemiştir. Ancak Hitit

İmparatorluk Çağı kent yapılarının höyük yerleşimlerinde yukarı şehir alanı ile sınırlı kalınması dikkat çekici bir durumdur.

Saray yapılarının aynı zamanda bir yönetim alanı olması nedeniyle bu kentler idari kent, tapınakların olduğu kentler ise dini kent olarak tanımlanmıştır. Alaca Höyük, Kuşaklı ve Oymaağaç kutsal kent özelliği gösterirken Maşat Höyük idari kent özelliği, Boğazköy ve Kayalıpınar yerleşimi ise hem idari hem de kutsal kent özelliği göstermektedir.

Hitit İmparatorluğunda, idari/siyasi kentler yanında dini kentler de vardı. Ancak bu kentlerde, genellikle tapınaklar idari/siyasi merkez olarak algılanır ve tüm idari ve ekonomik işler buradan yürütülürdü. Dini kentler, ekonomik işleyişlerini çevredeki geniş arazileri ekip biçerek sağlardı. Bu kentlerde, nüfusun çoğunluğunu köylü ve tapınak görevlileri oluşturmaktaydı. Dini kentlerin birçoğu şahhan ve luzzi olarak adlandırılmış ve vergilerden de muaf tutulmuştu. Arinna, Nerik ve Zippalanda gibi kentlerin Eski Hitit Dönemine tarihlenen metinlerde bu vergilerden muaf oldukları bilinmektedir (Darga, 1985: 17).

Ancak Hititlerin teokratik¹ bir yapıya sahip oldukları düşünülecek olursa dini özelliklerin idari/siyasi yapılanmanın temelini teşkil ettiği için dini, idari, siyasi ve ekonomik mekanizmaların birlikte görülmesi kaçınılmazdır. Sonuç olarak Hitit kentleri için idari ya da dini kent terimlerini net bir şekilde kullanmak güçtür.

Hititlerin, kentlerini kurarken yapılarını fonksiyonel açıdan belirli bir düzen içerisinde kurdukları ve coğrafi imkânlar doğrultusunda kentlerini şekillendirdikleri görülmektedir. Bu nedenle Hitit kentlerinin oluşumunda çevresel şartlara bağlı olduğu için standart bir düzenin olmadığı kesindir (Mielke, 2011b: 184). Ayrıca kent planlamasında doğal çevre faktörünün (Schachner, 2017a: 37) etkili olmasının yanı sıra idari ve dini etkenlerin de var olduğu görülmektedir (Schachner, 2017a: 37; Mielke, 2011b: 187). Boğazköy’de Hititli yapı ustaları doğal çevre koşullarını en iyi şekilde kullanmışlardır. Ana kaya üzerine kurdukları yapılarında mevcut ana kayayı duvar olarak kullanarak mimariyi güçlendirmede ve yapı malzemesinde doğal çevreyi kullanmada ileri aşamadadırlar. Ancak Alaca Höyük gibi höyük yerleşimlerinde mimaride kullanılacak malzemenin hammadde kaynakları çevrede aranmış ve uzaklardan getirilerek yapılar inşa

¹ Siyasi iktidarın tanrının temsilcileri olduklarına inanılan din adamlarının elinde bulunduğu toplumsal siyasi düzen.

edilmiş ya da eski yapıların taşları devşirme olarak kullanılmıştır. Ayrıca höyüklerde Hitit kentlerinin düzenlenmesinde tesviye yapılarak yeni temel alanları oluşturulmuştur.

Höyük yerleşimlerinde Hititlerin yeni ve güçlü şehirler kurmalarındaki amaç kendilerinden önceki uygarlıkların sosyo-kültürel ve dini olgularını devam ettirmektir. Alaca Höyük, Hatti Çağı'ndan itibaren dini açıdan özellikli bir şehir olması Hitit Çağı'nda da aynı dini önemin devam etmesi bunun için önemli bir örnektir (Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 90).

MÖ 16 yy ile birlikte Hititler geleneksel höyük yerleşimlerinden vazgeçip o döneme kadar kullanılmamış alanları (Ör. Kuşaklı) yerleşim olarak tercih etmişlerdir (Schachner, 2012: 34). Yeni kurulan yerleşimlerin önceden belirlenen yerleşim planlarına göre kurulduğu düşünülmektedir (Schachner, 2017b: 35). Kentler çevre koşulları ve imkânların ustalıklı değerlendirilmesi sonucunda kurulmuştur (Umurtak, 2006: 221). Kentsel planlamada tapınaklar, saraylar ve konutların yanı sıra caddeler, meydanlar, su kanalları, göletler ve depolama tesisleri yapı unsuru olarak dikkate alınmış olmalıdır (Mielke, 2011b: 159). Yeni kurulan yerleşimlerin özelliklerine baktığımızda diğer yapıların yanı sıra büyük tahıl depoları ve su yapılarını da kullanmışlardır (Schachner, 2010: 667). Kent planlamasının en iyi örneği Boğazköy Yukarı Şehir'de bulunan tapınak bölgesidir (Schachner, 2013: 116).

Kentlerin en önemli yapı öğelerinden biri de saraylardır. Vergilerin arttırılmasından sorumlu olan ve bölgesel ekonomik dağıtım merkezi işlevine sahiptir (Mielke, 2011b: 159). İnce duvarlı küçük ölçekli binalar genelde konut olarak değerlendirirken, daha kalın duvarlı büyük binalar resmi/idari veya dini yapılar olarak düşünülür (Mielke, 2011b: 159). İlk defa Hititler tarafından iskân görmüş (Örneğin Kuşaklı) olan kentlerde su yapılarının olduğu görülmektedir. Boğazköy'de bulunan su havuzlarının diğer bir işlevi ise kentin su ihtiyacını karşılamak olmalıdır (Schoop, 2006: 36; Schachner ve Wittenberg, 2013: 10). Farklı bölgelerde benzer yapıların görülmesinde ise ticaret etkili olmuştur (Schachner, 2008: 16).

Sonuç olarak; Hitit şehircilik anlayışı, coğrafyanın izin verdiği ölçüde fonksiyonel ve mimari tarz açısından yapıları belirlemiş ve bu kriterlere göre inşa edilmiştir. İklim ve coğrafi etmenler mimariyi oluşturmada en önemli unsurdur. Mimari elemanlar iklimin ve coğrafyanın sunduğu hammadde kaynakları ile sınırlıdır. İnsanoğlunun mimari açıdan değiştiremediği en etkin unsur mimari şekil ve yapı elemanları olmuştur. Bu nedenle Orta

Anadolu ikliminin ve hammadde kaynaklarının sunduğu taş ve kerpiçten yapılmış düz damlı yapılar en eski uygarlıklardan günümüze kadar devam etmiş bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Hititli yapı ustaları da aynı mimari tarzı benimsemiş ve yapılarını bu anlayış ile inşa etmiştir. Hititli mühendisler şehirlerin korunması için savunma sistemleri inşa etmişler ve bu sur yapılarının içerisinde idari, dini yapıları işlevleri ön planda tutularak farklı alanlarda gruplandırmışlardır. Bir düzen içinde yapılar birbirleri ile bağlantılı olacak şekilde alt yapı sistemleri, sokak ve caddeler düşünülerek inşa edilmiştir.

5.3. CBS UYGULAMASIYLA ALACA HÖYÜK COĞRAFI KONUMU

CBS'nin temel özelliklerinden olan arazi analizlerinden bazıları bizlere; arkeolojik yerleşme alanlarının buldukları coğrafya üzerinde diğer alanlardan farklılıklarını ortaya koyabilecek birtakım verilere ulaşmamıza ve o yerleşmenin neden tercih edildiğine dair bilgiler sunmaktadır². Bu nedenle Alaca Höyük'ün kesintisiz kültürel iskân görmesindeki coğrafi faktörlerini anlayabilmek için öncelikli olarak Alaca Höyük ve çevresinin konumsal olarak CBS ve uzaktan algılama yöntemleri ile çalışması yapılmıştır³.

Hitit Dönemi tabakalarını daha iyi inceleyebilmek için mimari kalıntıların tanımlanmasında arkeolojik çalışmalarının yanı sıra arazi özellikleri genel olarak bulunduğumuz günün şartları ile önem kaydedilecek kadar farklılık göstermediği kabul edilerek, Alaca Höyük ve çevresinin, CBS ve Uzaktan Algılama Teknikleriyle Pleo-

² Alaca Höyük CBS çalışmaları Kazı Başkanlığı tarafından Jeoloji Mühendisi Aysun Göçmez'e yaptırılmıştır. Bu çalışma doğrultusunda Alaca Höyük ve çevresinin hidroloji, bakı, eğim ve görünürlük haritaları oluşturulmuştur. CBS çalışmaları ile ilgili bilgiler Kazı Başkanlığından edinilmiştir.

³ Çalışma alanının Sayısal Yükseklik Model'ini oluşturabilmek için Harita Genel Komutanlığı (HGK) tarafından üretilmiş 1964 - 1967 yılları arası tarihli toplam 6 adet 1/25 000 ölçekli sırasıyla H33-a4, H33-a3, H33-b4, H33-d1, H33-d2, H33-c1 no'lu Alaca Höyük ve Hitit Barajı Ören Yerlerini de içeren topoğrafya haritaları kullanılmıştır. Bu haritalar öncelikli olarak Açık Kaynak Kodlu CBS Programı olan QGIS (Quantum GIS) de ED 50 UTM Datum 36 N coğrafi referansı içerisinde rektifiye (modifiye) edilmiştir. Rektifiye edilen 6 adet 1/25 000'lik pafta yan yana gelmiş ve bu 6 pafta altlık olarak kullanılarak sayısallaştırma işlemine başlanmıştır. 6 adet 1/25 000 ölçekli paftalar üzerinden çizgi vektör katmanı oluşturulmak şartı ile 10' ar metre aralıklarla eşyükselti eğrileri çizilmiştir.

landuse (geçmişe yönelik arazi kullanımı) çalışması yapılarak bölgenin jeomorfolojik özellikleri ve hidrografik özellikleri ile bir kültürel birikimi yansıtan arazi kullanım özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır (Çınaroğlu, Çalışkan Akgül ve Çelik: 2018:42).

Arkeolojik dönemlere ait fiziki ve kültürel yaşam çevresi tamamen coğrafi imkânların kontrolünde şekillenmiştir. Doğal ortam ve bitki örtüsüne bağlı olarak toplayıcılık ve avcılık yapmışlar ve yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Barınmak için jeomorfolojinin yarattığı imkânları kullanmışlar, alet ve silahlar için de doğal ortamda elde ettikleri malzemelerden faydalanmışlardır.

Üretimler ise sosyal ve kültürel gelişimin ve değişimin bir göstergesi olarak, doğal kaynakları ustaca kullanmanın sonuçları olarak görülebilir. Bu sebeple; Paleolitik dönemin toplayıcı-avcı yaşamından, yerleşik düzene geçiş ile tarım ve çanak-çömlek ile karakterize edilen Neolitik ve sonrasında Kalkolitik, Tunç, Demir Çağları'nın yaşam çevrelerini konu alan araştırmalarda coğrafi şartların etkisi büyüktür (Turoğlu, 2006: 2).

Toplulukların refah düzeyleri, İktidardaki hâkimiyet süreleri ve güçleri onların yaşadıkları sahanın eğim, bakı, görülebilirlik gibi jeomorfolojik özellikleri, ayrıca toprak çeşitliliği, yüzey suları, yeraltı suları, madenler ve kayaçlar/hammadde gibi diğer coğrafi özelliklerini ne kadar etkili-sağlıklı, ustalıkla ve yaygın olarak kullandıkları ile doğrudan orantılı olmuştur.

Paleo-landuse kavramını, insanın araziden faydalanmaya başladığı tarihten günümüze kadar geçen zaman aralığında, o saha için güncel olmayan araziden faydalanma türü ve özellikleri olarak kabul etmek mümkündür. Coğrafi şartların belirlenmesi, o dönemin araziden faydalanma özelliklerini ortaya koyma amaçlı temel veri kaynağını oluşturacaktır. Araştırma yapılan dönem günümüze yaklaştıkça coğrafi koşulların günümüz özellikleri ile benzeşme olasılığının artması anlamını taşımaktadır (Turoğlu, 2006: 3).

Bu yapılan analiz çalışmalarından öncelikli olarak Alaca Höyük'ün konumsal özellikleri anlaşılmasına çalışılmış ve tespit edilen yerleşim özellikleri eğer iskân tercihi için özellik arz ediyor ise bu tür şartlar diğer alanlarda da aranmaya çalışılmalıdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde bir yerleşimin iskâna açılabilmesi için bazı şartlar gereklidir. Paleo-landuse analizinde, arazi potansiyeli ile arkeolojik bulguların ilişkilendirilmesinin sağlıklı sonuçlara ulaşmada temel yaklaşım tarzı olacağı düşünülerek, arazi potansiyelini belirleyici olan fiziki coğrafya parametreleri olarak jeomorfolojik özellikler (SYM, eğim,

bakı, görülebilirlik, vb. analizler ile sahadaki jeomorfolojik anomaliler) tespit edilmiştir. Bunlar:

- Hidrografik özellikler (Güncel drenaj sistemi, su akış ve birikim yönleri, kanal ve gölet gibi eski ve güncel su yapıları vd.) çalışılmıştır.

Bu bağlamda Alaca Höyük ve çevresinde CBS ortamında yapılabilmüş analizlerden bazıları; alanın jeomorfolojik özellikleri olan SYM, eğim, bakı, vb. analizler ile sahadaki jeomorfolojik anomaliler saptanmıştır. Alaca Höyük yerleşim alanını kullanan kültürlerin yerleşim yeri içinde yaptıkları yer seçiminin yorumlanmasında ve çalışma alanı içerisinde yer alan diğer yerleşim yerleri ile karşılaştırmaları yapılarak görülebilirlik ve gölgeleme analizleri ile değerlendirilmiştir.

- Kabartma Analizleri (Har. 6-8)
- Bakı (Yamaç Yönelimi) Analizleri (Har. 9)

Güneşlenme süresi ve şiddeti, nem ve rüzgâr gibi tarım ve yerleşme için önemli faktörlerin değerlendirilmesi için sahanın “Bakı Analizi” çıkarılmıştır. Yer şekillerinin sahip olduğu farklı ısınma olayı olarak tanımlanan bakı, şehirlerin kuruluş ve gelişimini etkilenmektedir. Bakı, güneş ışınlarının geliş açısını etkileyerek yakıt tasarrufu sağlamakta, daha az kirlilik ortaya çıkarmakta ve güneş enerjisinden uzun süre faydalanma imkânı sunmaktadır. Ayrıca Kuzey Yarımkürede cisimlerin gölge boyları kuzey yönlerde düz araziye göre daha uzun, güney yönlere göre de daha kısadır. Bu nedenle yerleşme yeri seçiminde kuzey yönler, düz ve güney yönlere göre daha az tercih edilmektedir.

- Viewshed (Görünüm) Analizleri (Har. 10)

CBS uygulamaları ile gerçekleştirilen bir diğer jeomorfolojik çalışma ise görülebilirlik analizidir. Hititlerin, Alaca Höyük Mabel-Saray (?) için yaptıkları yer seçiminin yorumlanmasında görülebilirlik ve gölgeleme analizleri özel bir öneme sahiptir.

- Eğim Analizleri (Har. 11)

Farklı arazi kullanım türleri için anlam ifade edecek eğim değerleri dikkate alınarak 5 sınıf üzerinden sahanın eğim analizi yapılarak, bu eğim değerlerinin kapladıkları alanlar çıkarılmıştır. Eğim değerleri tarım alanları, yerleşme ve baraj ve su kanalı gibi su yapılarının yer seçimleri için çok önemli jeomorfolojik veri türü olarak değerlendirmede kullanılmıştır.

Bahsedilen arazi analizlerinin yapılabilmesi için çalışılan bölgeye ait sayısal yükseklik modeli (SYM) önceden oluşturulmuştur. Sayısal Yükseklik Modeli, bir arazi yüzeyini 3B- 3 boyutlu (x, y ve z değerleri) olarak tanımlayan ve araziye ait yükseklik verilerinden elde edilmiş bir sayısal modeldir. Sayısal Yükseklik Modelleri eski dönemlerde araziden elde edilmiş sayısal kontur eşyüksekti (z değeri) haritalarının enterpolasyon yöntemleriyle birleştirilmesiyle elde edilmiştir.

Yerleşim alanlarının tercihinde en önemli nedenlerinden biri olan su kaynaklarına yakınlık, araştırmanın temel konusunu teşkil etmiştir. Bu nedenle uzaktan algılama metoduyla güncel devamlılığı olan akarsu yatakları dışında aktif ve kurumuş yeraltı su kaynakları da tespit edilerek dönemi içindeki bölgenin su kapasitesi anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu nedenle bu çalışma için Açık Kaynak Kodlu CBS Programı olan Quantum GIS ile oluşturulmuş SYM (Sayısal Yükseklik Modeli) yine Açık Kaynak Kodlu CBS ve Uzaktan Algılama Programı olan Grass GIS ile Havza Analizleri yapılmıştır.

Yapılan analizler sırasıyla;

- 1- Flow Accumulation (su akım birikimi- güncel drenaj) analizi (Har. 12)
- 2- Drain Direction (drenaj yönleri) analizi (Har. 13)
- 3- Stream Segments (akarsu parçaları) analizidir (Har. 14).

Alaca Höyük arkeolojik sahası, içinde bulunduğu havza alanı olarak ele alınarak, güncel drenaj özellikleri haritalanmış, doğal su akış yönleri ve su akım birikme özellikleri analiz edilmiştir.

Böylece, araştırma sahasının potansiyel su akımını ortaya koyan akarsu ağı belirlenmiştir. Bu belirleme, baraj ve göletlerin beslenmesi ile ilgili olarak öncelikli olarak Hitit dönemi akarsu akım potansiyeli hakkında bilgi sahibi olabilmek amacı ile yapılmıştır. Bu yapılan havza analizleri ile su kaynaklarının tespit edilmiş olması mevcut araştırmalarda öncelikli noktaları belirleyecektir.

Değerlendirme

Alaca Höyük arkeolojik sahası, Hitit dönemi arazi kullanımı özelliklerinin belirlenmesinde yukarıda analizi yapılan coğrafi parametreler birlikte ArcGIS 9.1, “Spatial Analyst” uzantısı “Reclassify” modülü kullanılarak değerlendirilmiştir. Analiz,

“Spatial Analyst” uzantısı, “Raster calculator” modülü kullanılmıştır. Böylece, Coğrafi verilere bağlı paleo-landuse modeli oluşturulmuştur.

Yapılan analizler sonunda;

- Hititlerin saray ya da mabed için seçtikleri bölgenin; güvenlik, savunma, kontrol ve ulaşım için, ayrıca güneşlenme ve rüzgâr gibi koşullar bakımından, analiz sonuçlarına göre en isabetli tercih olduğu görülmüştür.

- Önceki arkeolojik çalışmalarla tanımlanan su rezarvarları ve su kanalları gibi Hitit su yapılarının yer seçimlerinde su kaynakları, eğim, tarım alanları, ulaşım koşulları ile Aşağı Şehir ve akropol gibi nüfuslandırılmış alanlara olan konumları bakımından en uygun lokasyonlar kullanılmıştır.

- Suyun, % 0.1-0.2 lik eğim kullanılarak, baraj ve göletlere kanallar ile taşınması o dönem için çok önemli bir başarıdır.

- Sahanın doğal drenaj ve akım potansiyelini su yapıların amaç, lokasyon seçimi ve kapasite belirlemede çok iyi kullanmışlardır.

- Su depolama sistemlerini, su potansiyelini yılın tümüne yayarak kullanabilecekleri bir yaklaşımla geliştirmişlerdir.

- Yerleşim alanlarını Hititler tarım alanları dışına kurmuşlardır.

- Analiz verilerine göre; Hititlerin bu refah seviyesine ulaşmalarında yasadıkları sahanın fiziki coğrafya özelliklerini bilinçli bir şekilde kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

5.4. ALACA HÖYÜK ŞEHİR PLANI HAKKINDA GENEL DEĞERLENDİRME

CBS analiz sonuçlarına göre; Hititler Dönemi'nde Alaca Höyük, güvenlik ve savunma açısından görünürlük kriterleri bakımında güvenli bir noktada yer almaktadır. Şehrin çevre ile bağlantısının kontrolü ve ulaşımı açısından uygun bir alandadır. Ayrıca güneşlenme ve rüzgâr gibi koşullar bakımından, analiz sonuçlarına göre en isabetli tercih olduğu görülmektedir. Ayrıca toplumların yerleşim alanlarını tercih etmedeki en önemli etkenin tatlı su kaynakları olduğu düşünülecek olursa Alaca Höyük'ün bulunduğu havza alanı güncel ve güncel olmayan drenaj özellikleri haritalanmış, doğal su akış yönleri ve su akım birikme özellikleri analizi sonucunda Alaca Höyük kentinin yer üstü ve yer altı

su kaynakları bakımında zengin bir noktada (kendine yetebilecek kaynaklara sahip olduğu) yer aldığı görülmüştür.

Alaca Höyük, coğrafi anlamda toplumlulukların yerleşme kurlmaları için uygun kriterlere sahiptir. Bu nedenle kronolojik olarak MÖ 4000 yıllarından günümüze kadar kesintisiz olarak iskân edilmiştir. Tüm bu olumlu coğrafi şartlar Hitit uygarlığı tarafından da görülmüş ve alanın hem coğrafi hem de dini özellikleri göz önünü alınarak Hititler için özellikli bir dini kent olarak ayrıcalık görmüştür.

Alaca Höyük küçük boyutlu Hitit İmparatorluk kentlerinden biridir. Kenti çevreleyen surun 10 m genişliğe sahip olmasının yanı sıra istinat duvarları ile desteklenmesi bu kentin korunaklı bir yapıya sahip olduğunu gösterir.

CBS analiz çalışmalarında eğim analizi yapılmıştır. Bu eğim değerlerinin kapladıkları alanlar çıkarılmıştır. Eğim değerleri tarım alanları, yerleşme ve baraj ve su kanalı gibi su yapılarının yer seçimleri için çok önemli jeomorfolojik veri türü olarak değerlendirmiştir. Bu analiz sonucunda yerleşme alanının eğim haritasında, Hitit Dönemi'nde alan güneyden kuzey doğru bir eğimle yükselmektedir. Jeolojik formasyonda, Höyüğün kuzey batısındaki ana kaya ile doğal bir bağlantısının olduğu görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde bir yol açılarak bu jeolojik oluşum koparılmıştır (Atakay Gündoğdu, 2009: 100). Bu nedenle kuzeydeki bu ana kaya güneye doğru bir eğimle inmekte ve Sfenksli Kapı'nın bulunduğu noktada son bulmaktadır.

Bugüne kadar yapılan kazılar sonucunda Hitit kentlerin genelinde görülen mimari anlayış Alaca Höyük kentinde de görülmüştür. Ancak coğrafi ve jeolojik şartlar dikkate alınarak mimari alt yapı oturtulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle Hitit kentlerinde genelindeki farklılıklar tamamen coğrafi şartların değişkenliği ile açıklanabilir.

Diğer Hitit kentlerinde olduğu gibi Alaca Höyük kentini de çevreleyen bir savunma sistemi vardır. Surun 250 m çapında ve daireye yakın bir formda olduğu düşünülmektedir. Çok küçük bir kısmı korunmuştur. Kent kapıları olan, Poternli Kapı ve Sfenksli Kapı yapıları surun bir parçasıdır. Kentin ana girişinin Sfenksli Kapı'dan olduğu düşünülmektedir. Ancak başka kent kapılarının da olması muhtemeldir. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bu yapı, tahkimatı için gerekli arazi şartları oluşturularak inşa edilmiştir.

Sfenksli Kapı'dan kente girildiğinde 950 m² büyüklüğe sahip bir meydan bulunmaktadır. Meydanın bittiği noktada ise 3.600 m²'lik Mabel-Saray (?) Yapısı yer

alır. Bu yapı kuzeye doğru gittikçe genişleyen ve 80 m uzunluğa sahip orta avlunun etrafında bulunan farklı boyutlardaki odalardan meydana gelir. Topografyaya uygun olarak tasarlanmış olan bu yapının kademeli yapıldığı görülmektedir. Yapıya ait olan orta avlu ise kuzeyden güneye doğru meyilli olarak yapılmıştır. Orta avluda olduğu gibi kent genelinde kuzeyden güneye doğru bir eğimin olduğu göze çarpmaktadır. Höyükte eğim haritası incelendiğinde doğu ve batı da olmak üzere iki yamaç alanı görülmektedir. Höyükteki bu eğimli yüksek alanlar Hitit döneminde tesviye çalışması ile blokaj/taş dolgu doldurularak yapıların inşası için uygun alanlar haline getirilmiştir. Küçük Mabet olarak tanımlanan yapı ile B (Mabet ?) Yapısı aynı kodlardaki doğu ve batı noktasındaki yamaçlarda yer almaktadır. Höyüğün en yüksek iki noktasına iki ayrı mabet yapısı inşa edilmiştir. Orta bölümde ise Mabet-Saray (?) yani büyük mabet inşa edilerek höyükte mabet yapıları oluşturulmuştur. Bu durum Hititlerin arazi şartlarına (topografyaya) uygun olarak binalarını inşa ettiklerini kanıtlar niteliktedir (Çiz.47).

Kentin güney batısında yer alan yapıların büyük çoğunluğunun konut olması dikkat çekicidir. Hitit şehir planlaması incelendiğinde, savunma sistemi içerisinde fonksiyonel anlamda saray, mabet ve özel yapı gruplarının birbirinden bağımsız ve ayrı alanlarda inşa edildiği görülmektedir. Bu durum Alaca Höyük kenti için de geçerlidir. Yapılarının bulunduğu bölgede sokakların olduğu ve bu sokakların tabanının sıkıştırılmış toprak ya da yassı taşlarla örüldüğü görülmektedir. Yapıların büyük bir kısmının tek katlı olduğu düşünülmektedir. Yapılarda sabit bir plan uygulanmadığı görülmektedir. İmkânlar, yeterlilik, kullanım amacı ve topoğrafya yapıların biçimlendirilmesinde etki olmuştur (Res. 73, Çiz. 48).

Suyun kutsal olduğunu düşünen Hititler, su yapılarına önem veren bir devlettir. Hititler suyu dini ritüellerin bir parçası olarak kabul ettikleri için temizliğe de önem vermişlerdir. Alaca Höyük'te inşa edilen Hitit kent yapısının önemli bir alt yapı sistemi olduğu görülmektedir. Mevcut alt yapı sisteminde, coğrafi şartlar dikkate alınarak kuzeyden güneye oluşan eğim kullanılarak atık su sistemi inşa edilmiştir. Yapıların içerisinde farklı sistem ve tekniklerde kanallar inşa eden Hititli mühendisler alanın coğrafyasını en uygun şekilde kullanmıştır.

Tüm bu yapı ve inşa teknikleri göz önüne alındığında önemli bir Hitit kenti olan Alaca Höyük'ü diğer Hitit şehirlerinden farklı kılan özelliği çok önemli heykeltıraşlık eserlerin bu kentte açığa çıkarılmış olmasıdır. Sfenksli Kapı ve bu kapının bağlı

bulunduğu kulelerin ortostatlarındaki frizli kabartmalar hiçbir Hitit Őhrinde aıĝa çıkarılmamıŐtır. Alaca Höyük Őhrinin çevresinde de nereye baĝlı olduğu bilinmeyen çok sayıda kabartmalı ortostatların bulunması farklı yapıların da olduğunu göstermektedir. Mimaride ki süsleme sanatının Sadece Sfenksli Kapı ile sınırlı olmayıp Alaca Höyük'te farklı yapılarda da görülmesi bu kentin diğer Hitit kentlerinden farklı bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir.

5.5. ALACA HÖYÜK VE DİĞER HİTİT MERKEZLERİN KARŞILAŞTIRMASI

Hititli yöneticiler kentleri seçerken genelde höyükleri tercih etmişlerdir. Höyük dışı yerleşim neredeyse istisna bir durumdur. Kentlerin Hitit ekirdek bölgesinde 4 hektar alandan 180 hektar alan arasında boyutlara sahip oldukları görülmektedir. En kk kentin Oymaaĝa en büyük kentin ise büyük bir farkla Boĝazky olduğu görülmektedir. Höyük yerleşimlerinin en büyük olanı Kayalıpınar yerleşimidir. Bu yerleşimler ortalama 10 hektar alan kaplamaktadır (Tab. 3).

Saray yapılarının aynı zamanda bir yönetim alanı olması nedeniyle bu kentler idari kent, tapınakların olduğu kentler ise dini kent olarak tanımlanmıştır. Alaca Höyük, Kuşaklı ve Oymaaĝa kutsal (dini) kent özelliği gösterirken Maşat Höyük idari kent özelliği, Kayalıpınar yerleşimi ise hem idari hem de kutsal kent özelliği göstermektedir

Alaca Höyük'n 5 ha alan ile kk boyutlu yerleşimlerden biri olduğu göze çarpmaktadır. En büyük yerleşim 180 ha alan ile Boĝazky'dr (Mielke, 2011a: 1034; Mielke, 2012: 74). Höyük yerleşimlerinin en büyük olanı ise (20 ha) Kayalıpınar yerleşimidir. Höyük yerleşimi olmayan kentlerin daha geniş alanlara yayıldıkları dikkat çekici bir durumdur.

ALTINCI BÖLÜM
YERLEŞİMLERİN KARŞILAŞTIRMASI

6.1. SAVUNMA KAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hitit kentlerinin ortak özelliği olan sur sistemi karakteristik özellikler göstermektedir. Surlar genellikle çift sıra duvar örgüsünün oluşturduğu sandık sur sisteminde yapılmıştır. Surların 3.5 m’den 15 m’ye kadar ulaşan genişliğe sahip oldukları görülmektedir. Surların temelleri taş, duvarları ise kerpiçten oluşur. Kule kısımlarının duvarlara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir (Mielke, 2011b: 180). Kule ya da burçlar arasındaki mesafe neredeyse hemen hemen aynıdır (Mielke, 2012: 75). Surlara ait duvar ve kulelerde yuvarlatılmış mazgallı siperlikler bulunmaktadır (Mielke, 2011b: 180). Surların yüksekliği 15 m’yi bulmaktadır ve ortalama 25 m aralıklarla kulelere sahiptir (Cimok, 2008: 96). Dönemin sur yapılarında mecbur kalınmadıkça köşe yapmadığı, keskin dönüşler yapmadığı ve yumuşak hatların olduğu görülmektedir.

Hitit savunma sistemi büyük ölçüde sandık duvar tekniğinde yapılmış olan surlar, poternler ve kent kapılarından meydana gelir (Umurtak, 2006: 221). Savunma sisteminin bir parçası olan kent kapıları ise, genellikle simetrik çift kule ile korunan dikdörtgen bir kapı odası ve dış yönde yer alan bir avludan oluşur (Umurtak, 2006: 221). Kent kapılarının tamamlayıcı öğeleri olan aslan ve sfenksler, kapı monolitleri üzerine protom olarak ya da kapı geçidine kabartma şeklinde yapılmıştır (Umurtak, 2006: 223).

Alaca Höyük’te kentin 250 m çapında sur ile çevrelendiği görülmektedir. Sandık duvarların olduğu sur yapısının, topografyaya uygun olarak tasarlandığı ve 10 m genişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Hitit surlarının en çok korunmuş olanı 7 km ile Boğazköy’de bulunur (Joukowsky, 1996: 265). Buradaki sur duvarlarına ait genişliğinin her yerde aynı olmadığı görülür. Bunun nedeni ise arazi yapısına uygun olarak yapılmasıdır Boğazköy’deki surların 12-30 m ara ile kuleleri bulunmaktadır. Kulelerin yüksekliği ise 10-12 m arasında değişmektedir (Nossov, 2008: 17 -18).

Alaca Höyük Aşağı Şehri’nde kazı çalışmaları yapılmamış olması nedeniyle sur yapısının detayları bilinmemektedir. Ancak Boğazköy Aşağı Şehri’ndeki gibi olması muhtemeldir. Boğazköy Aşağı Şehri’nde kiklopik duvarlardan inşa edilen sur, çift sıra duvar ile örülmüş ve arası molozla doldurulmuştur. Taş duvarlar 6.5 m yüksekliğinde ve 8.5 m kalınlığındadır. Yapının üst kısmı ahşaplarla desteklenmiş ve kerpiçten yapılmıştır. Yapının 2 m’ye yakın blok taşların oluşturduğu temelleri vardır (Joukowsky, 1996: 269).

Büklükale Aşağı Şehir yerleşiminde yapılan jeomanyetik çalışmalar sonucunda iki sıra halinde uzanan duvarlar tespit edilmiştir. Bu duvarın sura ait olduğu öne sürülmüştür. Bu yapının Boğazköy surları ile benzerlik gösterdiği ve Eski Hitit veya İmparatorluk Dönemi'ne ait olduğu düşünülmektedir (Matsumura, 2011: 413 vd.).

Oymağaç'ta yapılan jeofizik çalışmaları neticesinde kentte oval formda bir surun var olduğu görülmektedir. İki duvardan oluşan bu savunma duvarının genişliği ortalama 15 m civarında olduğu düşünülmektedir (<http://www.nerik.de>).

Kuşaklı 1.5 km uzunluğa sahip oval bir sur ile çevrelenmiştir. Bu surun temellerinde kireç taşı, gövdesinde ise ahşap destekler kullanılmıştır. Yapının duvarları kerpiçten yapılmıştır. Sandık biçimindeki surun 25 m aralıklarla kulelerinin olduğu görülür (Müller-Karpe, 2002: 470).

Hitit kentlerinde bulunan sur duvarlarının hepsinde sandık biçiminde surların olduğu görülmektedir. Bu açıdan benzer olsa da hepsinde surların uzunlukları ve genişlikleri arasında farklılık görülmektedir.

6.2. KENT KAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

6.2.1. Sfenksli Kapı

Sfenksli Kapı'nın düzen bakımından Boğazköy kapı yapılarından pek farklı olmadığı görülmektedir. Kapının sadece sfenkslerle süslü olan kısmına bakıldığında Boğazköy Aslanlı Kapı'sı ile aralarında bir ayrımın olduğu görülmektedir. Sfenksler, Kral Kapısı'ndaki tanrı kabartmasında olduğu gibi kapı sövelerinin birer parçasıdır. Sfenksli Kapı'nın Boğazköy kapılarından farkı, kabartmalı ortostatların yer almasıdır.

Kuşaklı'da iki kapı yapısı bulunmaktadır. Kuzeybatı ve Güneydoğu Kapıları olarak tanımlanan bu kapılara bakıldığında plan bakımından farkları olduğu görülmektedir. Kuşaklı'da, kente üç kapılı bir giriş olmasına rağmen Alaca Höyük'te kente giriş iki kapı ile yapılmaktadır. Sandık biçimindeki sura eklenmiş olan kapı yapıları bakımından benzerlik görülmektedir. Kapı yapısında bulunan dörtgen biçimli odalar bulunmasına rağmen detaylı incelendiğinde odaların boyutları bakımında da farklılık görülmektedir. Anıtsal sfenks heykelleri Alaca Höyük'ü farklı kılan bir özelliktir.

Alişar kapıları arasında Alaca Höyük Sfenksli Kapı'sına en yakın örnek Alişar Güney Kapısı'dır. Kente iki kapıdan girilmesi yönünden benzer olsa da kapı yapısında

yer alan odalar dikey, dikdörtgen ikişer odadan oluşurken, Alaca Höyük'te kareye yakın odaların da var olduğu görülmektedir. Sandık sur burada da görülmektedir.

Bu kentlerin hepsinde sandık biçiminde surun üzerinde kapı yapısının var olduğu anlaşılmaktadır. Kuşaklı kent kapılarının üç girişli olması ayrıcalıklı bir özellik olsa da diğer kent kapılarının (Boğazköy, Alishar ve Alaca Höyük) hepsinde iki girişli olduğu görülmektedir. Bu kapı yapısında bulunan odaların dörtgen formda olduğu görülmektedir. Ancak bu odaların sayıları ve boyutlarında değişiklik görülmektedir.

Anadolu'da ilk kez Asur Ticaret Kolonileri Çağı erken evresinde yerli mühürlerde görülen sfenkslerin köken olarak gösterilen Mısır ve Mezopotamya'da neredeyse aynı dönemlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Boğazköy sfenkslerinde Mısır etkileri görülmesine rağmen Alaca Höyük Sfenksi Mısır etkisinin en fazla görüldüğü örnektir (Baltacıoğlu, 2014: 82; Alexander, 1986: 124). Boğazköy sfenkslerinde ise Mısır etkili hathor saç modeli ile Mezopotamya kökenli boynuzlu başlık, rozetler ve süslerin Hitit özelliği gösterdiği bilinmektedir (Baltacıoğlu, 2014: 82). Üç farklı medeniyetin izleri tek eser üzerinde kullanılmıştır. Bu durum iki merkezde bulunan sfenkslerin arasındaki farktır. Sfenkslerde olduğu gibi Sfenksli Kapı kulelerinde yer alan ortostatlarda da Mısır etkisi göze çarpmaktadır.

6.2.2. Poternli Kapı

Alaca Höyük poterni teknik açıdan, Alishar (Von der Osten, 1937: 7-8, Res. 25-33) ve Boğazköy (Bittel, 1957: 25-38, Res. 28) poternleriyle ortak özellik göstermektedir. Bu özellikler; dikine uzanan duvar taşlarının belirli bir yüksekliğe ulaştıktan sonra kemer şeklinde daralmasıdır. Alishar poternin sahte kubbe düzeninde yapılmış olması, Boğazköy ve Alaca Höyük poternlerinin ise bindirme tekniğinde inşa edilmesi aralarındaki farktır. Bu durum Eski Hitit ve Hitit İmparatorluk Dönemi'nde iki farklı potern yapım tekniğinin olmasıyla açıklanmaktadır (Özgüç, 1945: 78-79). Boğazköy Yer Kapı'daki poternin diğer poternlerden farkı ise anıtsal boyutta yapılmış olmasıdır.

6.2.3. Aslanlı Kapı

Aşağı Şehir sur yapısının girişinde yer aldığı düşünölen bu aslan blokların bulunduğu alanda kazı çalışmaları yeterli seviyede yapılamadığı için mimari ile olan bağlantısı netlik kazanmamıştır. Ancak bu aslan blokların yapım tekniği bakımından diğer Alaca Höyük heykeltıraşlık eserleriyle benzer özellikler gösterdiği bilinmektedir (Baltacıoğlu, 1996b: 355). Yarım kalmış olan bu heykel bloklar Boğazköy’de yer alan aslan heykellerinden farklıdır. Boğazköy’de yer alan Aslanlı Tekne ve Aslanlı Kapı heykelleri işçilik açısından farklılık göstermektedir. Bu heykellere oranla yüz hatlarının daha kaba daha belirsiz olduğu görölmektedir. Yüz hatları belli belirsiz olan bu aslan heykelleri, Alaca Höyük Sfenksli Kapı’da kapının bir parçası olan blokların arka kısımlarında kapı sövelerinin bulunması ile benzerlik gösterir.

6.3. DİNİ YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI

6.3.1. Mabel-Saray (?) Yapısının Karşılaştırması

Bu anıtsal yapının beş farklı yapı grubundan meydana geldiği tespit edilmiştir. Bu durum açısından Boğazköy-Büyükkale yapılarına benzerlik gösterse de bu yapı gruplarının tamamı tek bir yapıyı oluşturması bakımından farklılık gösterir.

Mabel-Saray (?) höyüğün fiziki durumuna uygun bir şekilde kuzeye doğru bir takım kademeler oluşturacak şekilde inşa edilmiştir. Orta avlu kuzeyden güneye doğru meyilli olarak yapılmıştır. Orta avlunun etrafında yer alan bu yapının simetrik olmadığı gibi, sağ ve sol grup yapıları arasında da simetri yoktur. Bu durum Boğazköy yapılarında da aynı şekildedir.

Anadolu’daki Büyük yapılarda revak kullanımının Hitit İmparatorluk Çağı’nda ortaya çıkmadığı bilinmektedir. Bu pilasterler yatay atkı tarzındaki dam örtüsü kirişlerine konsol görevi görmüştür. Avlu çevresinde revaklar Boğazköy’de de mabellerin bir ya da iki kenarında kullanılmıştır. Boğazköy daha çok birçok odalı yapı gruplarından oluşan bir külliye görünümündedir. Bu nedenle Alaca Höyük yapısı plan ve teknik açıdan Maşat Höyük Sarayı’na benzemektedir (Özgüç, 1978: 9, Lev. 25-35).

Bu yapının geniş bir ön avlusu vardır. Ön avludan; söveleri yontu taşlı, iki kapılı bir geçit ile kuzeye doğru 80 metreden fazla uzanan bir orta avluya girilir. Buranın tabanı özentili bir şekilde Boğazköy I. no'lu Mabette de olduğu gibi (kumtaşı cinsinde) kapak taşlarıyla döşenmiştir. Bu orta avlunun doğu ve batı taraflarındaki yapılar istikamet itibariyle, kuzeye doğru uzadıkça birbirlerinden açılmakta ve avlu genişlemektedir.

Orta avlunun doğu ve batı taraflarında geniş gölgeliklerin saçaklarını taşıyan direklerin yontu taşından yapılmış kaideleri ve buna benzer taşlarla yapılmış temeller görülmüştür. Bu kaidelerin üst kısımlarında Boğazköy'de bulunanlara benzer şekilde delikler vardır. Bu revak ayaklarından doğu tarafta on tanesinin bulunduğu gibi batı yönünde de beş tanesinin temel kısımları tespit edilmiştir.

Yapının girintili çıkıntılı biçimde yapılması Maşat Höyük ve Boğazköy'de görülen ortak özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Mabel-Saray (?) mimarisinin III. grup yapısı olan, orta avluya girişi sağlayan kapı yapısı ve Boğazköy Büyükkale Sarayı'nın Aşağı Kale avlusuna giriş kapısı plan açısından benzerliği göze çarpmaktadır.

6.3.2. Küçük Mabel Yapısı Karşılaştırması

Bu yapı ortostatlar bakımından Alishar 10T tabakasında çıkarılan yapı (Von der Osten, 1937: 18 Lev.10) ile benzerlik göstermektedir. Küçük Mabel Yapısı'nın birebir planın aynı olduğu tapınak yapısı, yapılan literatür çalışması sonucunda tespit edilememiştir. Ancak yapıları stilize olarak düşünüldüğünde bu yapının benzerleri olabilecek nitelikteki yapıların Boğazköy'de var olduğu görülmektedir. Alaca Höyük Küçük Mabel Yapısı'nın temel seviyesinde büyük blok taşların kullanmasının sebebi ise kerpiç olan kısmının rutubet ve neme karşı korunaklı hale getirmektir. Bunun benzerleri ise Boğazköy I ve V no'lu tapınaklarda karşımıza çıkar (Süel, 1986: 516-519).

6.3.4. B (Mabel ?) Yapısı Karşılaştırması

B (Mabel ?) Yapısı içerisinde *in-situ* bir buluntu ele geçmemiştir. Boğazköy'de olduğu gibi Alaca Höyük'te de İmparatorluk Dönemi'nde sistemli bir şekilde bölgeyi terk ettiği için mekânların içerisinde çok fazla buluntu ele geçmemektedir. Ayrıca bu yapının bir diğer önemi ise; Alaca Höyük'te ilk defa sistemli kazılarda içerisinde tablet

ele geçmiş olmasıdır. Ritüel bir konuyu ele alan tablet parçası ve mekânın planı göz önüne alındığında Küçük Mabel'in paralelinde yer alan ayrı bir mabel yapısı olabilme ihtimali vardır. Bu doğrultuda Hitit Dönemi tapınak yapılarının genel özelliklerini değerlendirdiğimizde: Hititlerin dine dayalı idari bir sisteme sahip olmalarının doğal sonucu olarak dinin yaşamın her alanına egemen olduğu görülmektedir. Çok çeşitli tapınak modelleri de vardır. Arkeolojik verilere göre bağımsız şekilde Hitit tapınakları yazılı belgelerle örtüşmektedir. Küçük boyutlu mabelerin boyutları 200 ve 500 m² arasında değişmektedir. Tapınaklarda tek avlu vardır. Hilammardan (kapı) geçilir hila/avluya girilir ve buradan da kült odalarına geçilir. Kısaca hilammar-hila ve adyton tapınakların temel özellikleridir.

Boğazköy ve Kuşaklı kazılarında açığa çıkartılan tapınaklarda bir kapı yapısından geçilir ve avludan adyton girilir. Ayrıca bugüne kadar açığa çıkartılan Hitit tapınaklarında sadece bir avlu bulunmaktadır ve bu avlu da düzgün dörtgen planlıdır. Hitit tapınakları ile ilgili ortak özellikler Alaca Höyük yapısı ile ilgili şimdilik söz konusu değildir. Yapı olarak Mabel-Saray (?) Yapısı'nın IV. grup yapısına benzerlik göstermektedir. Farklı yapı gruplarından oluşan Mabel-Saray (?) Yapısı'nın da tapınak yapısı olma ihtimalini güçlendirmektedir.

6.3.5. Tünel (?) Yapısı Karşılaştırması

Tonoz biçimli olan bu yapı Hitit İmparatorluk Dönemi mimarisi içinde değerlendirildiğinde, Hitit mimarlığında benzerine henüz rastlanılmamıştır. Yapının en yakın benzerlik gösteren örneği Oymaağaç'ta bulunmuştur. 1972 Yılı Samsun Bölgesi yüzey araştırmaları sırasında Oymaağaç'taki potern yapısı tespit edilmiştir. Bu yapı bindirme tekniğinde duvarların yükselmesiyle kilit taşının kapadığı tonozlu bir yapıdır (Alkım, 1973: 64). Basamakları olan potern yapısındaki kazı çalışmalarında ortaya çıkan küçük çukurlar neticesinde bu tünelin yer altı çeşmesinin girişi olabileceği düşünülmektedir (<http://www.nerik.de>). Yapı konstrüksiyon açısından Oymaağaç'daki tünel ile benzerlik gösterse de Alaca Höyük'te bulunan bu yapı, çok daha büyük boyuttadır. Alaca Höyük'te bulunan yapıda kullanılan taşların Oymaağaç'ta bulunan yapıya oranla taşların çok daha büyük olduğu dikkat çekicidir.

Tonoz biçimli yapının işlevi konusu çok kesin olmamakla birlikte kült içerikli olması muhtemeldir. Hitit İmparatorluk Dönemi mimarisi içinde değerlendirildiğinde en yakın benzerlik gösteren yapı Oymağaç'ta bulunmuştur. Ancak yapısal olarak benzerlik gösterse de Alaca Höyük'te bulunan bu yapı çok daha anıtsaldır.

6.4. KONUT YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Hitit konut mimarisinin en gelişkin örnekleri Boğazköy Aşağı Şehir'de görülmektedir. Bu yapıları genelde halkın yanı sıra memurların, zanaatkarların, tüccarların ve rahiplerin kullandığı bilinmektedir. Konutların yapımında topografya ve ihtiyaçlar dikkate alınmıştır. Erken dönemlerde konut yapıları üstü açık avlu etrafını saran odalardan oluşurken daha sonraki süreçte ise, avluların üstünün kapatıldığı görülmektedir. Yapılar genellikle tek katlı olup, yapıların arası taş döşemeli sokaklardan oluşmaktadır (Seeher, 2019: 130).

Boğazköy Aşağı Şehir'deki konut yapılarına baktığımızda iki merkezdeki konutların yapımında topografya etkili olmuştur. Alaca Höyük'teki konutlara oranla daha büyük boyutlarda ve yapılarının tek katlı olması benzerliklerinden bazılarıdır.

Boğazköy Yukarı Şehir'de çıkarılan üç konut yapısında da katı bir plan şeması uygulandığı görülmektedir. Bu yapılar kare planlı ve üç sıra halinde düzenlenmiş küçük odalarla bunların arasında yer alan ve ortasında ocak yeri bulunan mekânlardan oluşmuştur. Yapının açığa çıkarılması sırasında bulunanlar doğrultusunda bu yapıların askerlerin konaklamasında kullanıldığı ön görülmektedir (Seeher, 2019: 131).

Boğazköy Yukarı Şehir'deki bir diğer yapı ise 25x20 m ölçülerinde ve 500 m² alan üzerine kurulmuş olan, 20 den fazla odası bulunan, saray muhafızlarının (MEŞEDÍ) (Schachner, 2015: 189-210) komutanına ait olduğu düşünülen, üst düzey bir devlet memurunun konutudur (Seeher, 2019: 132).

Boğazköy Yukarı Şehir'deki konutlara baktığımızda boyut olarak Alaca Höyük'teki konutlardan çok daha büyük oldukları görülmektedir. Genelde bitişik düzende yapılan evlerin ortak duvar yerine her evin kendi duvarının yapılması sonucu çift duvarlar ortaya çıkmıştır. Bu durum Boğazköy'de de görülen benzer özelliktir (Bittel ve Naumann, 1939: 6).

Maşat Höyük konut yapıları ile arasındaki benzerliklere bakıldığında, yapı malzemesi olarak iki merkezde de kireçtaşı kullanılmıştır. Alaca Höyük konutlarına oranla Maşat Höyük konutlarının temel genişlikleri daha dardır. Maşat Höyük'teki konutlar iki, üç ve dört odalıyken (Özgüç, 1982: 15) Alaca Höyük'te olanların ise 12 odaya kadar çıktığı görülmektedir.

Kuşaklı A Yapısına baktığımızda 290 m² alan üzerine kurulmuş olan yapı dar bir holün iki tarafında küçük odalardan oluşmaktadır. Bu yapı içerisinde çok sayıda tabletin bulunması yapı içerisinde bir arşiv odasının olduğu ve bu yapının bir rahip ya da kült görevlisine ait olabileceğini düşündürmektedir (Müller-Karpe ve Müller-Karpe 2013: 220).

Alişar'da bulunan bir konut yapısı ise eşit büyüklükte olmayan dikdörtgen formdaki odalardan oluşur. 11 odası tespit edilmiştir (Naumann, 2007: 387). Yapının kuzeydoğu kısmında tahribat fazla olduğu için yapının tam planı çıkarılamamıştır.

Kuşaklı ve Alişar'da bulunan konut yapılarının Alaca Höyük'te bulunan konut yapıları ile benzerlikleri yok denilecek kadar azdır. Yapıların genel planında birebir benzerlik olmamasına rağmen yapıdaki küçük dörtgen biçimli bölümlerin bir araya gelerek oluşması açısından benzerlik gösterir.

Hitit konutları pek araştırılmamış olsa da duvarların kerpiçten yapıldığı düşünülmektedir. Bunun nedeni ise duvar kalıntılarının hiçbirinin korunmamış olmasıdır (Mielke, 2009: 100). Ortak bir plan uygulanmamış olan konut yapıları genellikle tek katlı, kare ya da dörtgen planlıdır. Tapınak yapılarına oranla daha ince duvarlara sahip bu yapıların özensiz olarak yapıldığı, topografyaya ve ihtiyaçlara uygun olarak inşa edildikleri görülmektedir.

6.5. SU YAPILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

6.5.1. Temiz Su Yapıları

Pişmiş topraktan yapılmış bu kanalların Alaca Höyük'te görüldüğü bilinse de kullanım amacı anlaşılamamıştır. Boğazköy'de ise bu kanalların kullanım şekli net görülmektedir. Bu tip kanallar iki merkezde birebir benzerlik göstermektedir. Boğazköy'de I. no'lu Tapınak'ta temiz su temini (Bittel ve Naumann, 1938: 37, Lev. 8) için kullanılan kanalların bu yapıya ulaşmaya kadar iki havuzdan geçmesi ve tapınağa

vardığı noktada yapının kaldırım döşemeleri altından devam etiği anlaşılmaktadır (Naumann, 2007: 200).

6.5.2. Atık Su Yapıları

Alaca Höyük'te Hitit Dönemi kanallarının üç farklı tipte yapıldığı görülmektedir¹. Bu kanallardan I. Tip kanallar Alaca Höyük'ün yanı sıra Boğazköy ve Maşat Höyük'te de görülmektedir.

II. Tip kanalların Alaca Höyük ve Boğazköy'de görülürken, Maşat Höyük'te görülmediği tespit edilmiştir.

III Tip kanallar ise Alaca Höyük ve Boğazköy'de görülürken Maşat Höyük'te yoktur.

IV. Tip kanallar ise sadece Boğazköy'de görülmektedir. Bu kanal tipinin en belirgin örneği Boğazköy Büyükkale Saray yapısında uygulanmıştır. V. no'lu Tapınaktaki kanallar bu tipte yapılmıştır.

Bu yapı birimi karşılaştırılırken Boğazköy ve Maşat Höyük ele alınmıştır. Diğer Hitit merkezlerinde (Oymaağaç, Kayalıpınar, Uşaklı, Kuşaklı, Alışar, Kaman Kale Höyük, Büyüklükale gibi merkezlerde) atık su kanallarına ait bir iz yayınlarda bulunamamıştır.

6.6. KENT DIŞI YAPILARIN KARŞILAŞTIRILMASI

6.6.1. Gölpınar Hitit Barajının Karşılaştırması

Hitit Dönemi baraj ve havuz yapıları tipolojik olarak sınıflandırıldığında, 5 farklı tipe ayrılmaktadır. Bunlar:

Tip I: Suyun önünde set inşa edilerek oluşturulan barajlar.

Tip II: Havuz Höyük'te karşımıza çıkan doğal oluşum havuz yapıları.

Tip III: Suyun girmesi için arka kısmı açık bırakılan barajlar. Örneğin; Yazılıkaya mevkiinde tespit edilen Doğu Havuzları.

Tip IV: Boğazköy, Yer Kapı'nın kuzeybatısında yer alan Güney Havuzları

¹ Kanallara ait tip ayrımı 4. bölümde açıklanmıştır.

Tip V: Bir set yapısı inşa edilerek desteklenen yapılar. Örneğin; Alaca Höyük ve Kuşaklı'da bulunan yapılar (Üke, 2018: 1543).

Hitit Dönemi barajlarından olan Gölpınar Hitit Barajı ise 5. tip barajlar sınıfına girmektedir. Bu nedenle sadece bu tipte yapılmış olan barajların karşılaştırması yapılmıştır. Bu tip içerisinde yer alan barajların hepsi benzer özelliğe sahiptir. Ancak bu barajlardan Gölpınar Hitit Barajı ile Karakuyu Barajına ait savaklar bulunmuştur. Günümüz barajlarıyla benzer olan Çakır Köy Hitit Barajı'nın set duvarını destekleyen ayrıca bir yapı unsurunun olması bakımından önemlidir (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 65). Kuşaklı havuz yapısı ile Gölpınar Hitit Barajı'nda su haznelerinde mimari unsurlara rastlanmamıştır. Diğer set oluşumlu barajların su hazneleri tamamen doğal oluşumla sınırlandırılmıştır (Üke, 2018: 1543).

Hitit Dönemi'nde inşa edilen baraj ve havuz yapılarının ihtiyaçlar doğrultusunda (su ihtiyacına göre) farklı yerlerin seçildiği görülmektedir. Barajların yer seçiminde farklılık olsa da Karakuyu Hitit Barajı, Köylütolu Hitit Barajı, Çakırköy Hitit Barajı, Alaca Höyük Gölpınar Hitit Barajı ve Kuşaklı Havuz yapıları düz bir ovada vadi tabanlarına yapılmışlardır (Çınaroğlu ve Çelik, 2019: 65).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Orta Anadolu'da Hititler'in en önemli başarısı, olumsuz doğal şartları dengelemeleri ve kısmen üstesinden gelebilmiş olmalarıdır. 450 yılı aşkın bir süre istikrarlı bir şekilde devam eden ve daha önce hiç tanınmayan bir şekilde kültürel açıdan homojen olan bir toplum düzeni yaratmayı başarmışlardır. Bu başarı, katı bir toplumsal ve hüküm düzenine sahip, fakat yine de topografyanın gerektirdiği çok merkezli yapısı uyarınca eyalet merkezleri aracılığıyla gerçekleştirilen ve yerel politik birimler tarafından denetlenen bir sistem sayesinde mümkün olmuştur.

Hitit yerleşim sistemi hakkındaki bilgilerimiz kesin sonuçlar için henüz yeterli olmasa da yerleşim modelleri ve yer seçimlerine yönelik değişiklikler göz önünde tutulursa iki çeşit yerleşim modeli görülmektedir. Bunlar höyük üzerinde olanlar ve höyük dışı yerleşimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yerleşimler Hitit yerleşim modeline uygun bir biçimde inşa edilmiştir.

Hitit Dönemi'nde yeni kurulan birçok yerleşimde yeni ve farklı bir yerleşim düzeni mevcuttur. MÖ 16 yy'da planlı olarak genişletilen Alaca Höyük Yukarı Şehri, Boğazköy, Kuşaklı, Ortaköy, Büklükale ve bu dönemde kurulan birçok Hitit kentlerinin yeni yerleşim şekli ve düzeni bu yeni planın gerçekleştirildiği en belirgin örneklerdir.

Çoğu yerde daha önce hiç kullanılmamış alanlarda ve geleneksel Anadolu ovalarında yoğunlaşan yerleşim sisteminden farklı olarak yüksek platolar, kayalıklar ve yaylalarda kurulan bu Hitit şehirleri yeni bir düzenin en belirgin örnekleridir. Hitit Dönemi'nde yeni olarak görülen bu kentleşme tarzı doğrudan Hititlerin, Anadolu'nun sunduğu coğrafi kaynakları daha iyi ve verimli bir şekilde kullanmasına bağlı olmalıdır.

Bu çalışma ile Alaca Höyük'teki mimari yapılar, mekân kurgusu incelenmiş olup; Anadolu mimarlığı üzerindeki etkileşimlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki; yatayda genişleyen ve işlevlerine göre bölümlere ayrılan mekân kurgusu, işlevsellik, çevreye hâkim konumu ile mimari mekânlar oluşturulmuştur.

Alaca Höyük Kenti'nde saray ya da mabed için seçilen bölgenin güvenlik, savunma, kontrol ve ulaşım için uygun bir coğrafya olduğu ayrıca güneşlenme ve rüzgar gibi koşullar bakımından tesadüfen seçilmiş bir yer olmadığı, Hititlerin iklimi, coğrafyayı, topografyayı bilinçli olarak kullandıkları görülmektedir. Bunun kanıtı ise kentlerinin tarım alanlarının dışında kalan bölgelere yapmışlarıdır. Hititlerin Alaca

Höyük gibi kentlerini dikkate aldığımızda fiziki, coğrafi özellikleri bilinçli bir şekilde kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Alaca Höyük Hitit Kültür katı 3 ayrı tabakadan oluşmaktadır. Assur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan Hitit İmparatorluk Çağı'nın sonuna kadar kesintisiz iskân edilmiştir. Mimarisi en eski tabakadan başlayarak önemli bir fark göstermeden 2. yapı katının sonuna kadar devam etmiştir. Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait şehir surları, Sfenksli Kapı, Poternli Kapı ve Sfenksli Kapı'yı süsleyen tasvirli eserlerle 2. yapı katına ait olduğu görülmektedir.

Bir kült kenti olan Alaca Höyük'ün şehir girişinde dini konularında işlendiği kabartmalı ortostatlar bulunmaktadır. Kent beş tapınak yapılabilecek boyutlara sahiptir. Su kaynakları bakımından zengin olan Alaca Höyük güneş kurslarının en çok bulunduğu merkezdir. Boğazköy ile arasındaki uzaklık da dikkate alındığında Alaca Höyük'ün Arinna kenti olması muhtemeldir.

Sfenksli Kapı ortostatlarında dini konuların anlatılması buranın bir kült şehri olduğunu gösterir. Sur sisteminde kabartma ortostatlı kulelerin bulunması, güvenlik açısından inşa edildiği düşünülen sur sisteminin görsel açıdan tasvirli eserlerle süslenmiş olması bu sur sistemine ayrı bir önem kazandırmaktadır. Bu nedenle Hitit şehir planlarının bir özelliği olan, surlarla çevrili olduğu düşünüldüğünde yapının güvenlikten ziyade bir gücü, gösteren bir iç kale olduğu düşünülmektedir. Boğazköy kent kapılarıyla benzerlik gösteren bu kapı yapısı 2. yapı katına tarihlenmektedir. Bir iç kale kapısı olan Sfenksli Kapı'nın sağ ve sol kulelerinde bulunan bu kabartmaları ortostatlar üst üste iki sıradan oluşur. Bu kabartmalardaki üslup ve yapı teknikleri bakımından bu eserlerin MÖ 15-13 yy arasında yapıldığı yani 2. yapı katına ait olabileceği düşünülebilir.

Hititler kentlerinde potern yapılarını tercih eden bir kavimdir. Hititlerin birçok kente potern inşa ettiği görülmektedir. Bu kentlerden biri olan Alaca Höyük'teki potern ise şehir kapısı özelliği gösterir. Bu kapı yapısı bindirme tekniğinde yapılmış olup gizli geçit özelliği göstermektedir. Frig Dönemi'nde ise bu yapının lağım olarak kullanıldığı anlaşılmıştır.

Alaca Höyük kentinin girişinde yer alan, kentin en büyük yapısı olan ve Mabed-Saray (?) olarak tanımlanan bu yapıya ait hiçbir yazılı belge yapının tanımlanmasına katkı sağlamamıştır. Bu nedenle yapının işlevi diğer yapılar ile benzerliği doğrultusunda yapılmıştır. Yapı Boğazköy Aşağıkale avlusuna benzerlik göstermesi ve Alaca

Höyük'teki diğer tapınak yapılarına göre farklı boyutlarda ve kentin merkezinde olması bu yapıyı ayrıcalıklı yapan bir durumdur. Bu durumun yanı sıra Alaca Höyük'ün bir kült kenti olması ve kendi idari yönetiminin de olduğu göz önünde bulundurulduğunda bu yapının tapınağı olan bir saray ya da Mabed-Saray (?) olarak tanımlamak mümkündür.

B (Mabed ?) Yapısı olarak tanımlanan bu yapı içerisinde bulunan dini içerikli bir tablet ve servis kaplarının bulunmasının yanı sıra çok sayıda tipik Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen keramikler bulunmuştur. Buluntular neticesinde yapının bu döneme tarihlenen bir mabed olduğu muhtemeldir. B (Mabed ?) Yapısı ile ilişkili olan Tünel (?) Yapısı hangi dini etkinliklerin gerçekleştirildiği bilinmese de yer altı dünyası ile ilişkilendirilen bir dini ritüelin gerçekleştiği mekân olduğu düşünülebilir.

Kentin doğusunda 21 m arayla yer alan iki istinat duvarını çevre duvarı olarak düşünmek mümkündür. Topografyaya uygun olarak yapılan bu duvarların 3. yapı katına tarihlenen tahıl depolarının üzerine kurulması ve temel seviyesinde Hitit İmparatorluk Dönemi'ne ait keramiklerin bulunması nedeniyle bu yapılar 2. yapı katına tarihlendirilmiştir. Bu çevre duvarlarının sur yapısının bir parçası olması mümkün değildir. Kentin güvenliğini arttıran bu duvarları temenos gibi düşünmek gerekir.

Konut yapılarının genelde tapınak ve saray yapılarına oranla daha küçük boyutlu olduğu görülmektedir. Tapınak ve saray yapılarına göre daha özensiz olarak inşa edilen bu yapıların duvar kalınlıklarının ince olması ve duvar örgü sistemlerinin düzensizliği yapılara verilen önemin az olmasını ya da maddi imkânların sınırlı olmasını düşündürebilir. Boğazköy dışındaki diğer konutlarda bir plan bütünlüğü yoktur. Yapıların genelde ihtiyaç, imkânlar, işlevsellik, topoğrafya doğrultusunda yapıldıkları anlaşılmıştır. Yapıların dörtgen planda olduğu, bazılarında avluların bulunduğu görülmektedir. Bazı konutların temel kalınlıkları doğrultusunda iki katlı olduğu düşünülmektedir.

Alaca Höyük, başkent Boğazköy'e çok yakın bir mesafede olan küçük ve çok korunaklı bir yapıya sahip dini bir kenttir. Kentteki yapıların yapım tekniği ve arazi kullanımını doğrultusunda bilinçli bir kentleşmenin olduğu şüphesizdir. Yapılarını araziye muntazam bir şekilde yerleştiren Hititlerin topografyayı iyi kullandıkları yapıların inşasından bellidir. Hititler yapılarını plan doğrultusunda yapmalarına rağmen arazi şartları, imkânlar, kullanım amacı yapının yeterliliği gibi unsurlar farklı tipte aynı işleve sahip yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda Hititler, İmparatorluk Dönemi yerleşimlerinin genelinin höyük yerleşimleri olduğu göze çarpmaktadır. Bu

durumun nedeni ise bu yerleşimlerin daha önceden kullanılmış olması ve eski kentin sunduğu imkânlar olarak düşünülebilir.

Hititlere ait höyük yerleşimlerindeki yapıların, höyük dışı yerleşimlerdeki yapılara oranla boyutlarının çok daha büyük olduğu görülmektedir. Yapıların yanı sıra kentlerinin de boyutlarının büyük olduğu görülmektedir. En büyük höyük yerleşimi 20 hektarken en küçük höyük dışı yerleşim 20 hektardır. Tapınaklarda ise Boğazköy'deki tapınağın 31.185 m² iken Alaca Höyükte ise 3.600 m² olduğu ve aralarında ise ciddi boyut farkı olduğu görülmektedir.

Hititlerin temizliğe önem veren bir devlet olduğu yazılı belgelerden bilinmektedir. Bu belgelerde fiziksel temizliğin yanı sıra ruhen temizliğin de önemi vurgulanmaktadır. Döneme ait birçok arınma yapısının olduğu ve tapınaklara girmeden önce bu yapılara girdikleri, arınma işleminin ardından tapınaklara girildiği bilinmektedir. Bu temizlik anlayışları ve bilinçli kentleşme ön görüşü doğrultusunda kentlerin altında atık su sistemlerinin olduğu görülmektedir. Atık suların kanallar vasıtasıyla kent dışına çıktığı bilinmektedir. Atık ve temiz su kanallarının farklı olduğu da görülmektedir. Bu doğrultuda Hititler için su kanallarının ve temizliğin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Alaca Höyük'te ise Hitit İmparatorluk Dönemi yapılarının altında farklı tiplerde ve boyutlarda yapılmış kanallar mevcuttur. Bu kanallar suların şehrin dışına çıkmasını sağlamaktadır.

Hitit Dönemi'ne ait kazı alanlarının büyük çoğunluğunun yöneticilere ait olduğu ve halkın yaşam alanları hakkında bilgilerin çok sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Halkın genelde kentlere yakın bölgede, köylerde ve çiftliklerde yaşadığı, tarım ve hayvancılık ile uğraştıkları yazılı belgeler neticesinde anlaşılmaktadır. Halkın tarım ile uğraştığı dikkate alındığında sulama ihtiyacını karşılamak amacıyla su kaynaklarına yakın alanlarda yaşadıkları şüphesizdir. Bu dönemde Alaca Höyük çevresinde bilinen su kaynakları doğrultusunda en önemlisinin Gölpınar Hitit Barajı olduğu anlaşılmaktadır. Barajın fazla olan suyunun tarım amaçlı kullanıldığı da düşünülürse Alaca Höyük kenti ile baraj arasındaki mesafede ya da baraj çevresinde halkın yaşamış olması muhtemeldir.

Gölpınar Hitit Barajı ele geçen buluntularıyla bir kült mekânı özelliği gösterse bile bu yapının sularının farklı amaçlarla kullanıldığı aşikârdır. Barajın yakınlarında bulunan farklı dönemlere ait yapılar ise buranın daha sonraki süreçte de kullanıldığını gösterir. Günümüzde ise tarım alanlarının sulanmasında kullanılmaktadır.

Eski Dönem kazılarında Hitit kültürüne ait olan 2. yapı katının evre bilgisi verilmemektedir. Ancak yeni dönem kazılarında (1997-2018) açığa çıkarılan B (Mabed ?) Yapısı, II. İstinat Duvarı ve Tünel Yapısı'nda iki ayrı yapı evresi tespit edilmiştir. Erken evre Hitit İmparatorluk Dönemi başlarına tarihlenirken geç evre ise bu dönemin sonlarına tarihlenmektedir.

Mimarlık açısından bakıldığında zaman Hitit Uygarlığı 450 seneyi bulan süreci ile Anadolu'da mimarlık tarihi açısından büyük etkiler bırakmıştır. Anadolu coğrafyası yapı işçiliğinde en uygun şartları yakalamış ve bugün dahi Anadolu kırsal mimarisinde bu yapım tekniklerinin süregeldiği görülmüştür. Yaşama mekânlarındaki avlu ihtiyacının, asimetrik plan kurgusunun Anadolu mimari kimliğini etkilediğini söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Alaca Höyük Hitit Dönemi mimari anlayışında Anadolu mimarisinde karşılaşılabileceğimiz, Hitit tapınak mimarisinde ve günümüz Anadolu mimarisinde de karşılaşılabileceğimiz, iç avlu, asimetrik plan kurgusu, su-ibadet-mekân ilişkisi, doğal aydınlatma, ahşap pencere, bit-hilani plan tipi, aslan-sfenks figürlerinin mekânda kullanımı ve belki de en önemlisi birden fazla eylemi /işlevi barındırması gibi tasarım unsurlarının olduğu anlaşılmıştır.

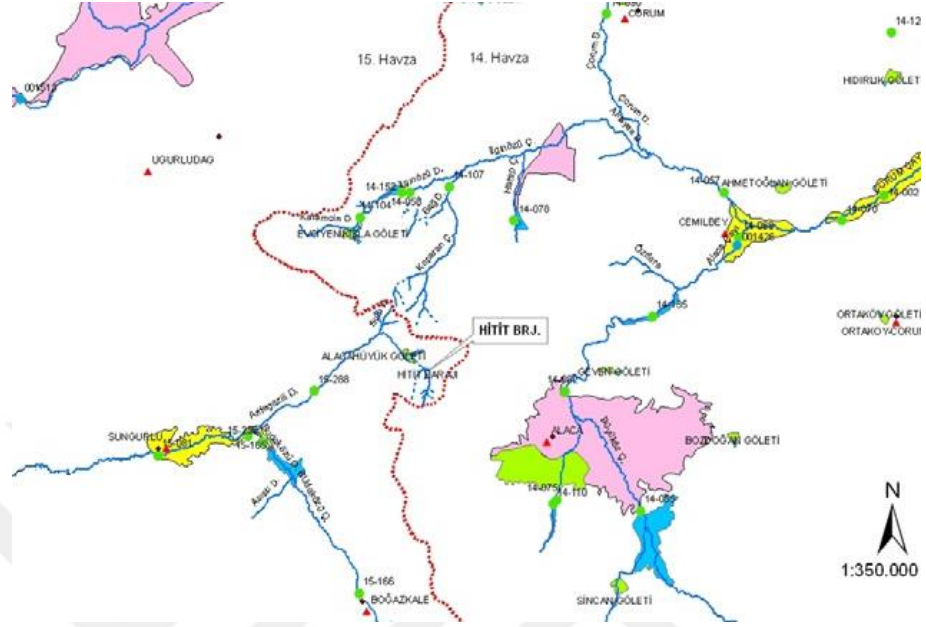
LEVHALAR

Harita 1: MÖ II. Binyıl Haritası

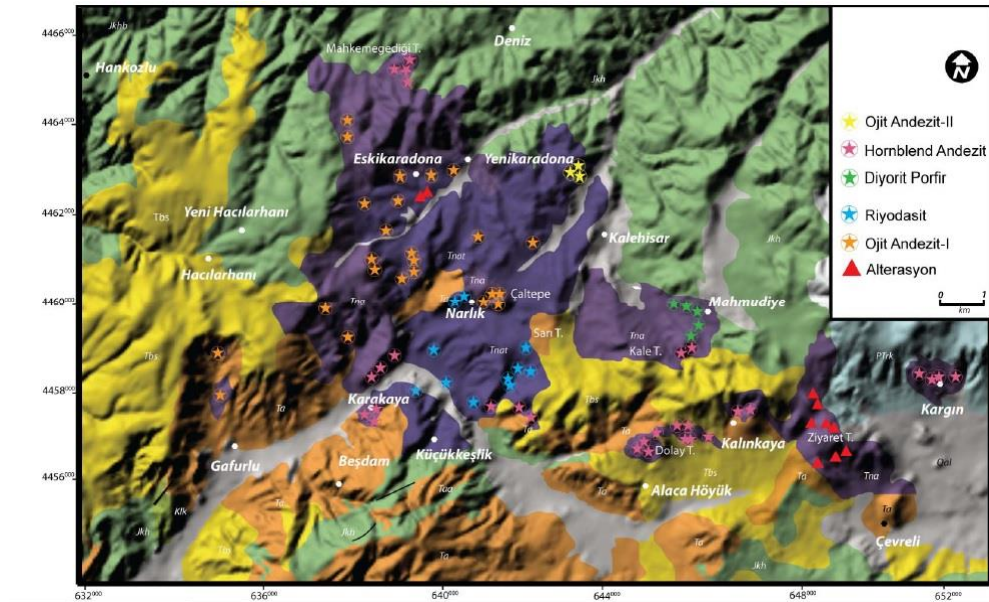
Kaynak: Van Den Hout, 2014: 45

Harita 2: Alaca Höyük'ün Konumu

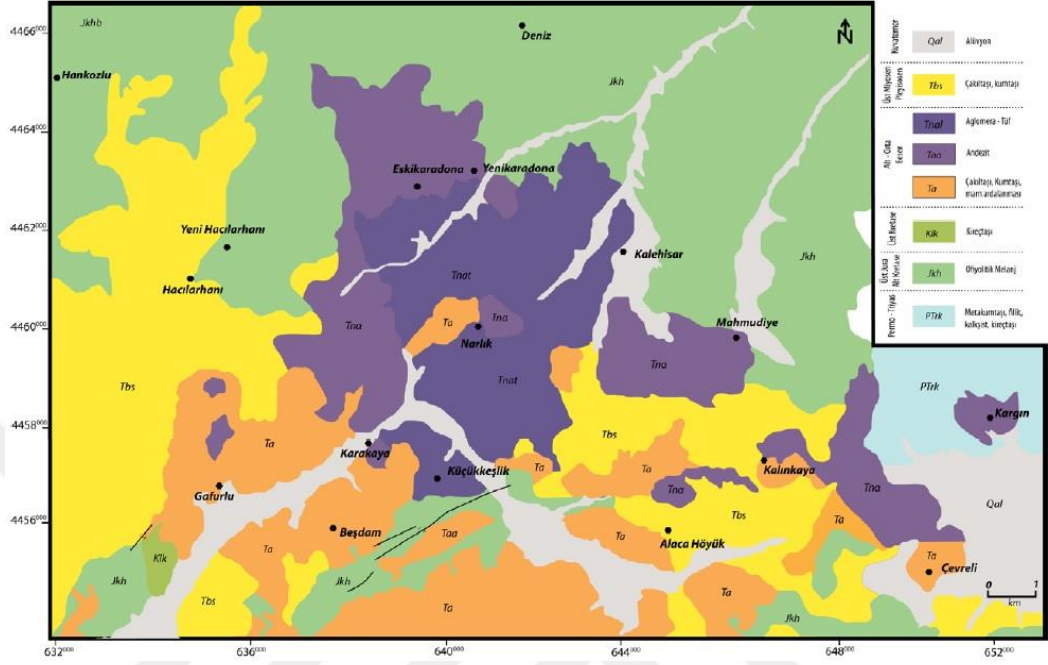
Kaynak: Apaydın, vd., 2019: 5

Harita 3: Alaca Höyük ve Çevresinin Su Kaynakları

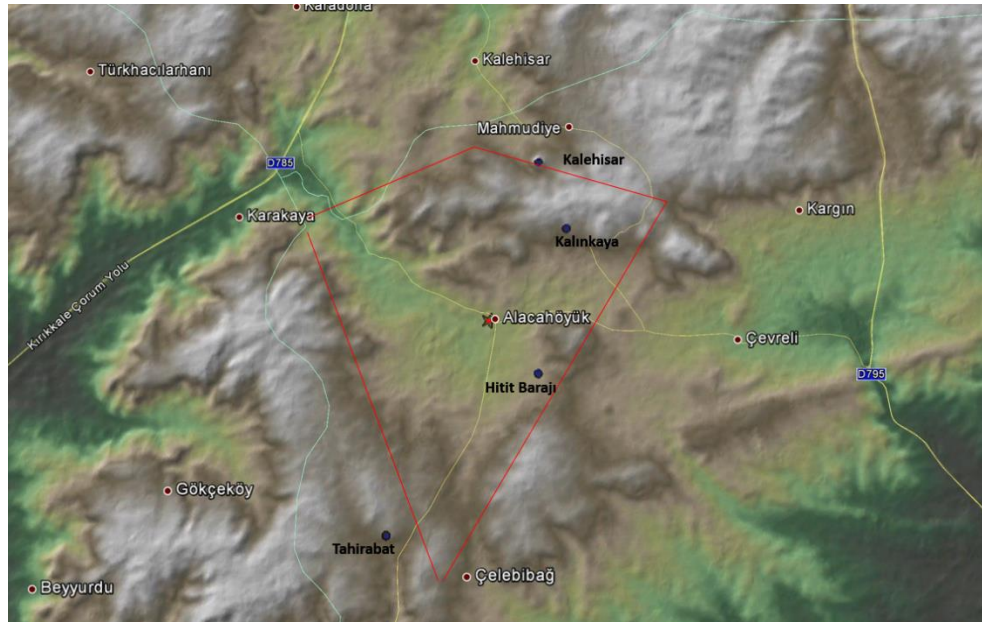
Kaynak: Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 88

Harita 4: Alaca Höyük ve Çevresinin Kayaç Çeşitleri

Kaynak: Atakay Gündoğdu, 2009: Şek. 5.9

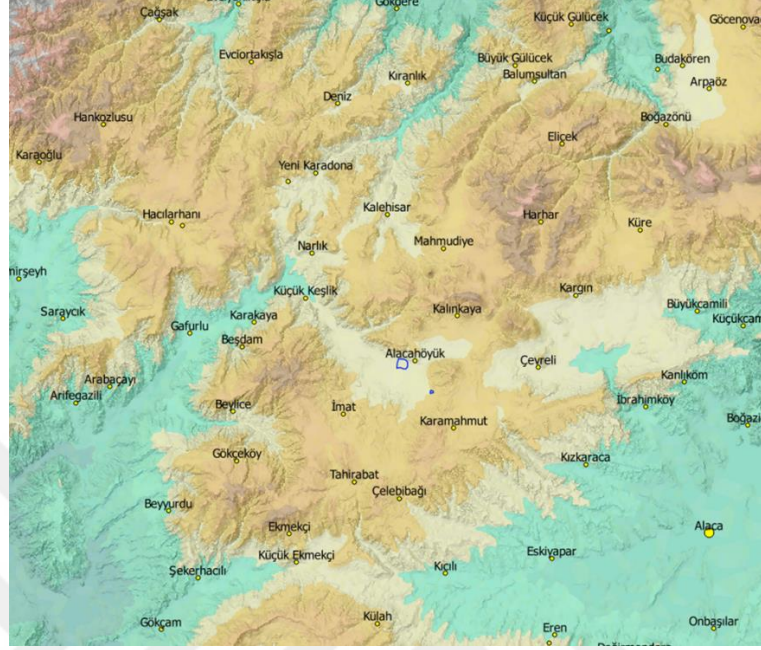
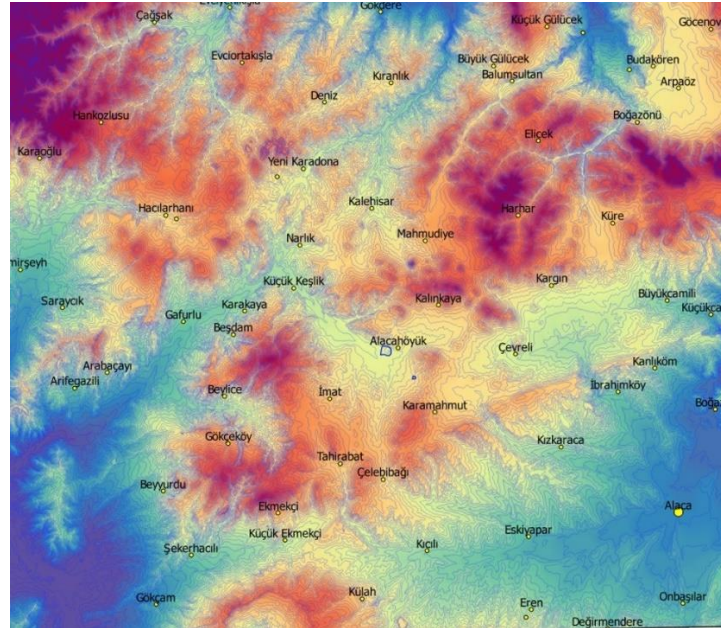
Harita 5: Alaca Höyük ve Çevresinde Görülen Kayaç Çeşitleri

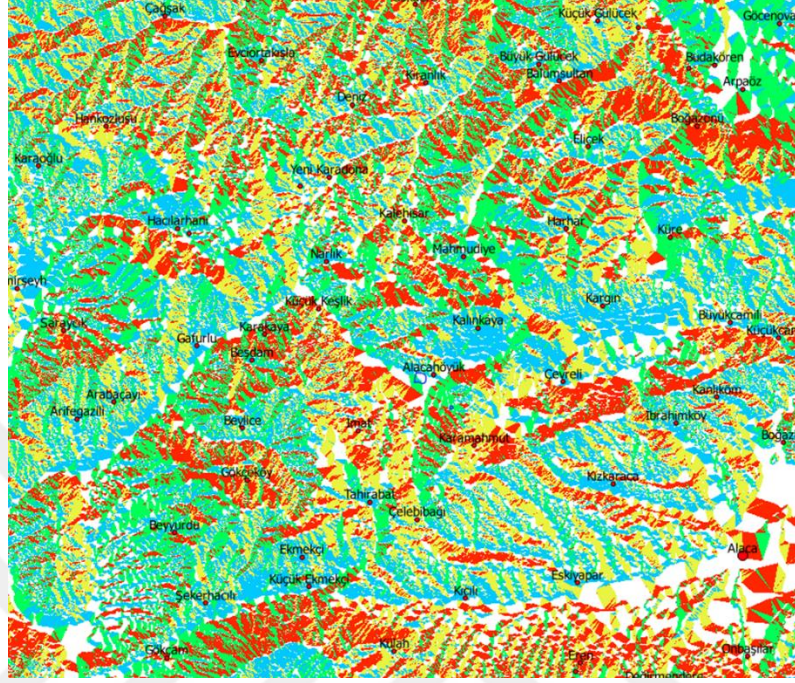
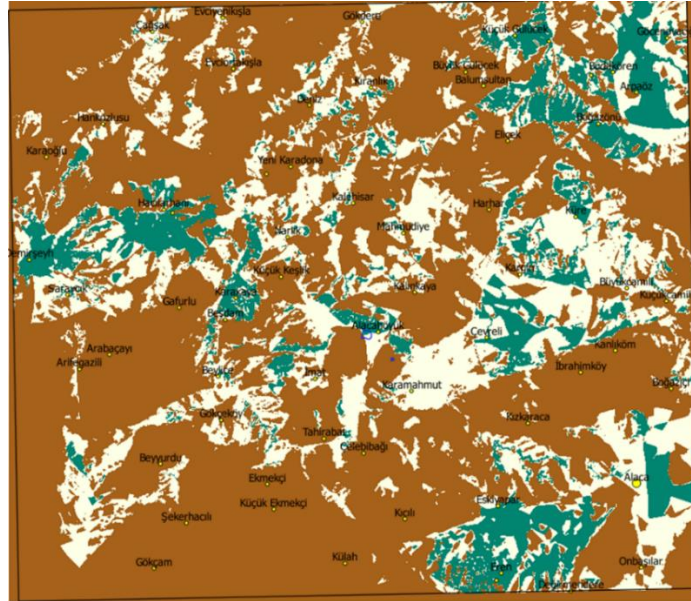
Kaynak: Atakay Gündoğdu, 2009: 25, Şek. 5.3

Harita 6: Kabartma Analiz Haritası

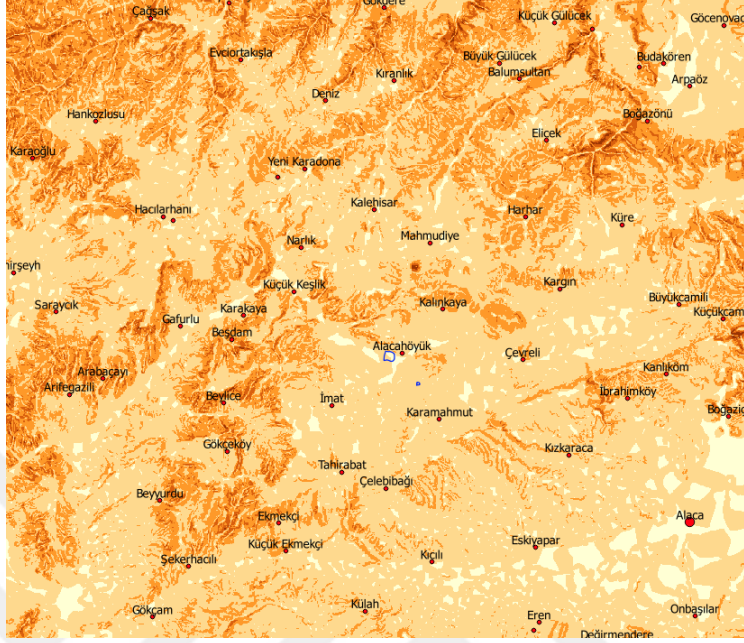
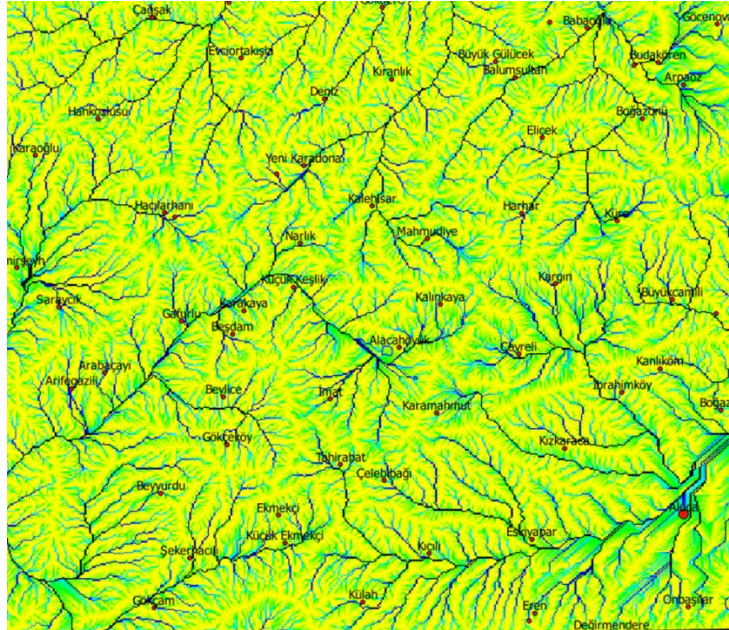
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Harita 7: Kabartma Analiz Haritası**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Harita 8:** Kabartma Analiz Haritası**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Harita 9: Yamaç Yönelimi (Bakı) Haritası**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Harita 10: Görünürlük Haritası****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

Harita 11: Eğim Analizi Haritası**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Harita 12: Su Akım Birikimi- Güncel Drenaj Analizi Haritası****Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

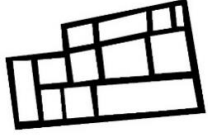
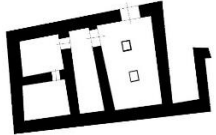

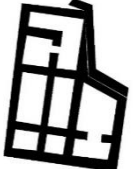

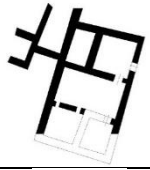

Tablo 1: Alaca Höyük Kronolojisi

Kültür Katı	Yapı Katı	Dönem
I. Kültür Katı	I	Osmanlı- Hellenistik- Roma Frig Dönemi /Demir Çağı(?) Erken Frig-Geç Frig
II. Kültür Katı	2 3a 3b 4a 4b	Hitit İmparatorluk Dönemi Orta Hitit Dönemi ya da Hitit İmparatorluk Dönemi Orta Hitit Dönemi ya da Eski Hitit Dönemi Eski Hitit Dönemi Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nın son safhası
III. Kültür Katı	5-8	İlk Tunç Çağı
IV. Kültür Katı	9-14	Geç Kalkolitik Çağ

Kaynak: Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 104.

Tablo 2: Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Konutlarının Özellikleri

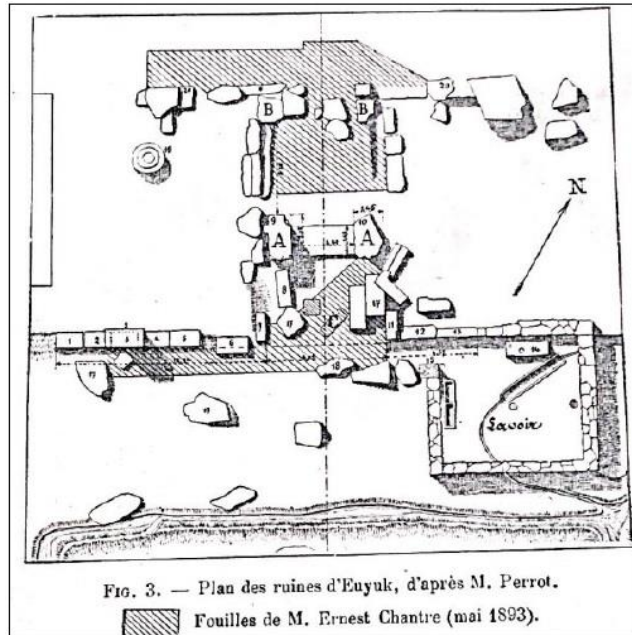
Konut No.	Bulunduğu Alan	Ölçüleri	Diğer Özellikleri	Plan
1 no.lu Konut	I (5)- I (6)	10x15x26 m ölçülerindedir	12 bölümden oluşur. En büyük konut yapısı	
2 no. lu Konut	I (5)	7x11x14 m ölçülerindedir	5 bölümden oluşur.	
3 no.lu Konut	I (5)	6.8x8 m ölçülerindedir	2 bölümden oluşur. En küçük konut yapısı	
4 no.lu Konut	H (4)	6x9.8x13 m ölçülerindedir	8 bölümden oluşur Çift duvarların görüldüğü konut yapısı	
5 no.lu Konut	I (5)	7.6x12x10 m ölçülerindedir	6 bölümden oluşur. Yapının kuzeyinde avlu bulunur.	
6 no.lu Konut	H (5)	10x15x8.6 m ölçülerindedir	6 bölümden oluşur. 6-7-8 no'lu konutlar birbirine bitişik biçimde yapılmıştır.	
7 no.lu Konut	H (5)	6.11x11.5 m ölçülerindedir	6 bölümden oluşur. 6-7-8 no'lu konutlar birbirine bitişik biçimde yapılmıştır.	
8 no.lu Konut	H (5)	13x8 m ölçülerindedir	8 bölümden oluşur. 6-7-8 no'lu konutlar birbirine bitişik biçimde yapılmıştır.	

Kaynak: Anıl Vural tarafından düzenlemiştir (Koşay ve Akok, 1966: 14.)

Tablo 3: Hitit Dönemi Kentlerinin Özellikleri

Kentler	Yerleşim Şekli	Hitit Döneminde İsimleri	Boyutları	Kent Kimliği
Boğazköy	Höyük Dışı Yerleşim	Hattusa	180 ha	Başkent
Alaca Höyük	Höyük Yerleşimi	Arinna (?)	5 ha	Kutsal Kent
Oymaağaç	Höyük Yerleşimi	Nerik	4 ha	Kutsal Kent
Maşat Höyük	Höyük Yerleşimi	Tapikka	8 ha	İdari Kent
Alışar	Höyük Yerleşimi		18 ha	-
Kuşaklı	Höyük Dışı Yerleşim	Sarissa	18,2 ha	Kutsal Kent
Uşaklı	Höyük Yerleşimi	Zippalanda (?)		-
Kayalıpınar	Höyük Yerleşimi	Samuha	20 ha	İdari Kent Kutsal Kent
Ortaköy	Höyük Dışı Yerleşim	Şapinuva	Tepelerarası 13.5ha Ağılönü 5.40 ha	İdari Kent Kutsal Kent

Kaynak: Anıl Vural tarafından düzenlemiştir.

Resim 1: Lennep Tarafından Yapılan Alaca Höyük Sfenksli Kapı Gravürü**Kaynak:** Lennep, 1870: Frontispiece**Resim 2:** Chantre'nın 1893 Yılındaki Ziyaretinde İki Sfenks Arasındaki Dört Köşe Dehlizi ve Gerisindeki İkinci Kapı Çevresindeki Yaptığı Çalışmaları**Kaynak:** Chantre, 1898: 3

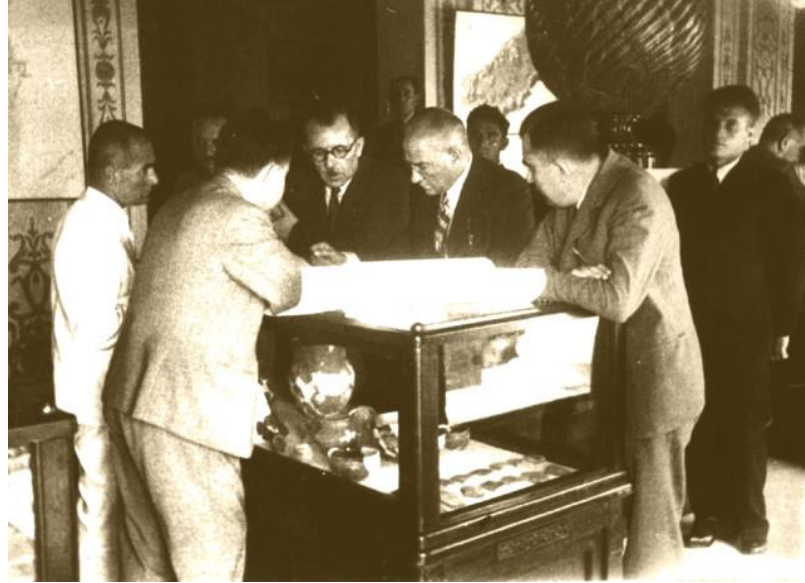

Resim 3: Theodor Macridy Tarafından Alaca Höyük Sfenksli Kapı ve Çevresinin Yapılan Çalışmalar

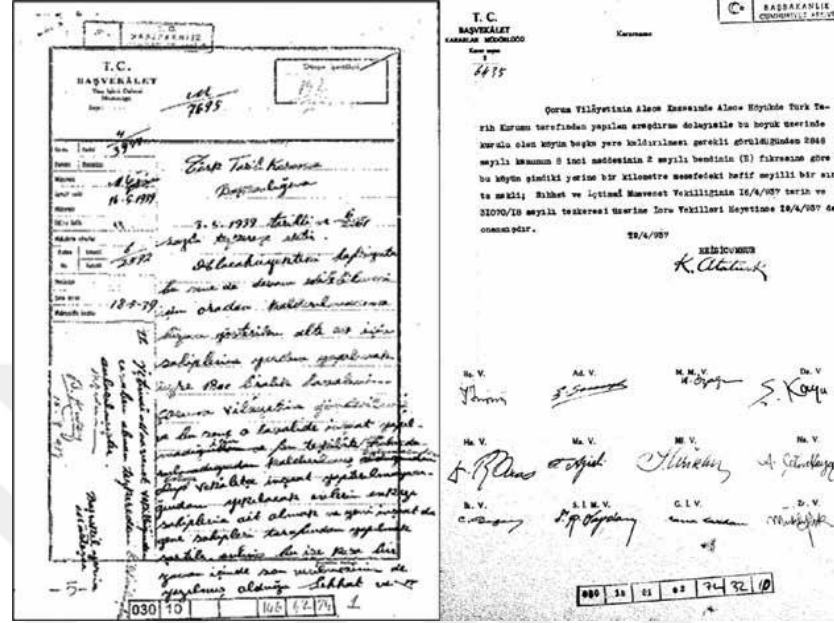
Kaynak: Macridy, 1908: 12

Resim 4: İstanbul'da Yapılan II. Türk Tarih Kongresinde Atatürk Alaca Höyük Eserlerini İncelerken

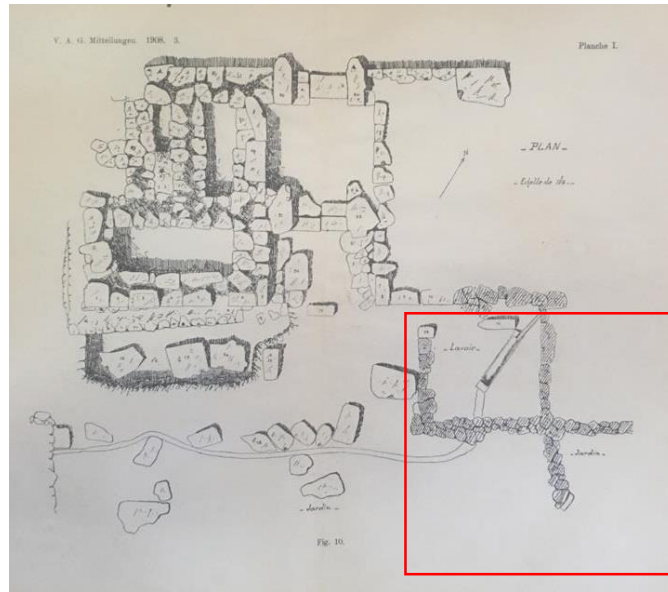
Kaynak: Çınaroğlu, 2017: 246

Resim 5: Alaca Höyük Köyü'nün Ören Yerinin Üzerinden Doğuya Taşınması ve İstimlak Edilmesinin Yazışmaları

Kaynak: Çınaroğlu ve Çelik, 2017: 244

Resim 6: Sfenkli Kapı Önünde ve Girişin Sağ Tarafında Bulunan Gısgazziduri Yapısı (?)

Kaynak: Macridy, 1908: Fig. 10

Resim 7: Alaca Höyük Düzgün Yontma Taş Duvar Örneği

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 8: Alaca Höyük Kiklopik Duvar Örneği

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 9: Alaca Höyük Ortostat Duvar Örneği**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 10:** Alaca Höyük Mabed-Saray (?) Kapısı**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 11: Alaca Höyük Aşağı Şehir Sur Duvarı Kalıntıları**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 12:** I. İstinat Duvarının Kuzeyden Görünümü**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 13: I. İstinat Duvarının Kuzeyden Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 14: II. İstinat Duvarının Kuzeyden Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 15: II. İstinat Duvarının Güneyden Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 16: Sfenksli Kapı Genel Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 17: Kentin İç Yüzüne Bakan Sfenks Protomları

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 18: Kentin İç Yüzüne Bakan Sfenkslerin Kapı Söveleri

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 19: Kentin Dış Yüzüne Bakan Sfenksler

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 20: Kentin Dış Yüzüne Bakan Sfenksin Kapı Sövesi

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

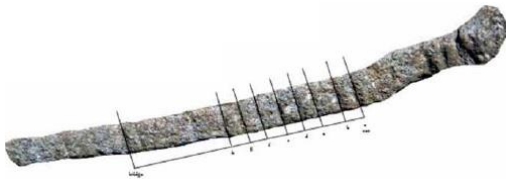
Resim 21: MEŞEDİ Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 22: Libasyon Kabartması****Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 23: Tahtında Oturan Firtına Tanrısı ve Kral Kabartması****Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 24: Altı Kült Görevlisi Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 25:** Tanrıça ve Tapınanlar Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 26:** Aslan Protomunun Ön ve Yan Yüzü**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 27: Kralın Tanrıya Sunum Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 28:** Kurbanlıkların Görevliler Tarafından Götürülmesi Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 29:** Din adamları Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 30: Akrobatlar Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 31:** Müzik Kabartması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 32:** Müzik Aletinin Notaları**Kaynak:** Dumbrill, 2015: 31-37.**Resim 33:** Müzik Kabartmasının Kopyası**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 34: Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Resim 35: Kralın Domuz Avı Kabartması****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Resim 36: Kralın Geyik Avı Kabartması****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

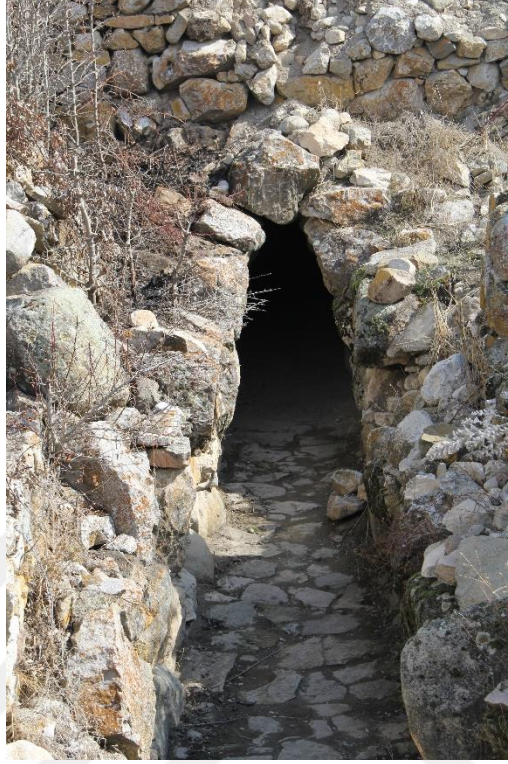

Resim 37: Kralın Aslan Avı Kabartması

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 38: Poternin Kent İçinden Girişi

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 39: Poternin Kent Dışından Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 40: Aslanlı Kapı

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 41: Aslanlı Kapı Protomu**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 42:** Mabed-Saray Yapısı (?) Genel Görünümü**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 43: Mabed-Saray (?) Avlusuna Giriş Kapısı

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 44: Kademeli Olarak Yapılmış Olan Mabed-Saray (?) Yapısı

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 45: Mabed-Saray (?) Avlusu**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Resim 46: Küçük Mabed Yapısı****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

Resim 47: Küçük Mabed Yapısı Hava Fotoğrafi

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 48: B (Mabed ?) Yapısı Hava Fotoğrafi

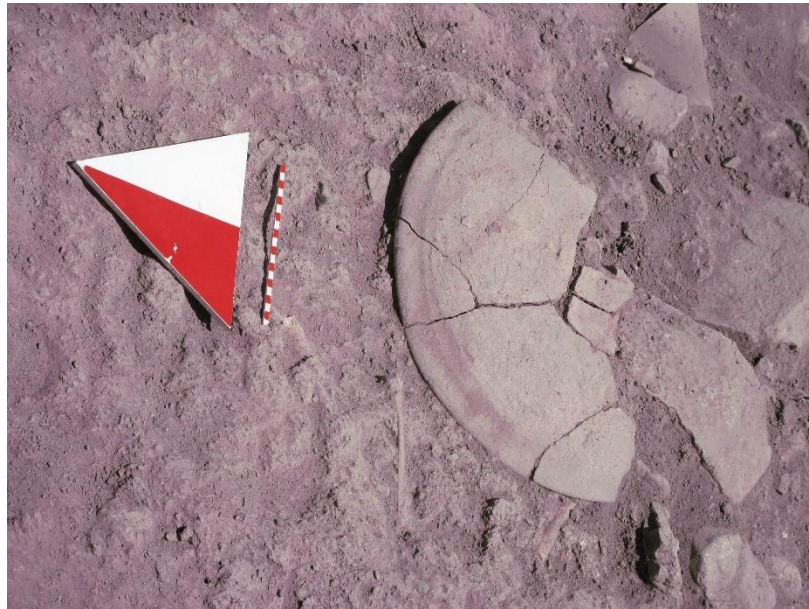
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 49: 2a Evresinin Tahrip Ettiği Taş Taban

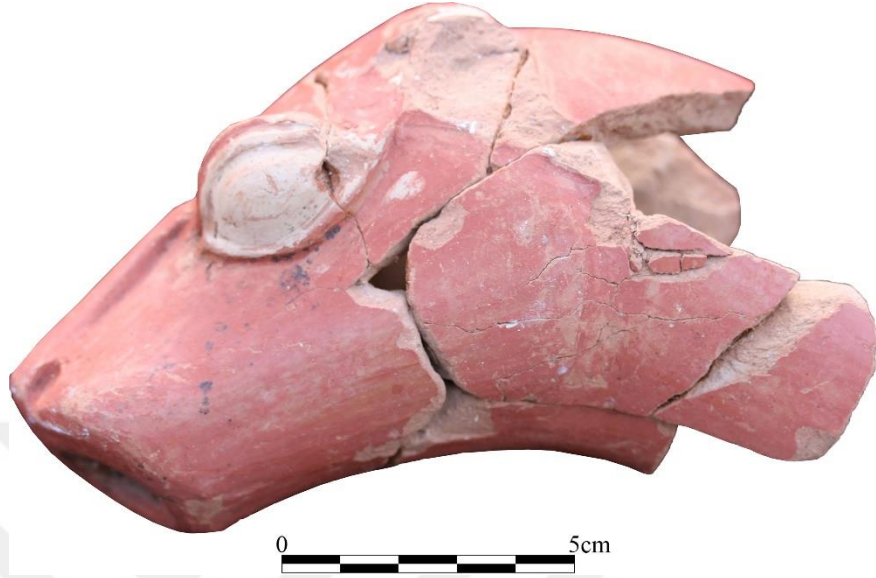
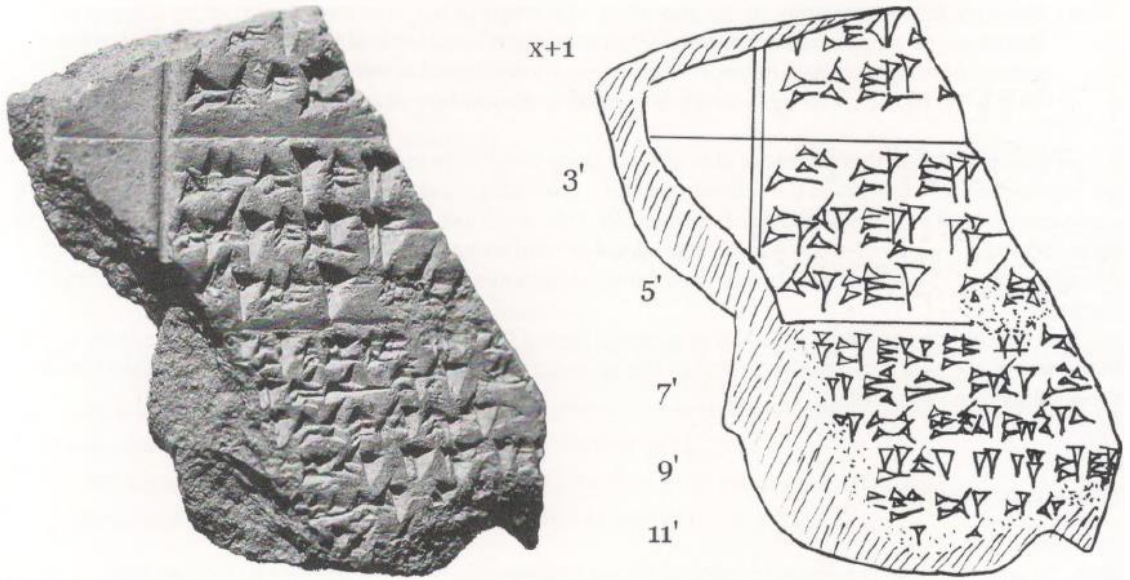
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 50: B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Servis Kabı

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 51: B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Ryton**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 52:** B (Mabed ?) Yapısından Çıkan Tablet**Kaynak:** Dinçol, 2017: 225-226

Resim 53: Tünel (?) Yapısı

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 54: Tünel (?) Yapısında Bulunan İskelet

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 55: Tünel (?) Yapısı Dolgusu

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 56: Tünel (?) Yapısında Bulunan Servis Kapları

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 57: Tünel (?) Yapısında Bulunan Testiler**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 58:** Tünel (?) Yapısında Bulunan Servis Kabı**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 59:** Tünel (?) Yapısından Küçük Buluntu**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 60: Tünel (?) Yapısından Küçük Buluntusu**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 61:** Mabel-Saray (?) Kapı Yapısının Altından Geçen Su Kanalı**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 62: Alaca Höyük Atık Su Kanalları

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 63: Höyükten Barajın Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 64: Gölpınar Hitit Barajı'nın Sediman Malzeme İle Dolmuş Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 65: Gölpınar Hitit Barajı'nın Taş Dolgu Setti

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 66: Gölpinar Hitit Barajı'nın Savakları

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 67: Gölpinar Hitite Barajı Savaklarının Canlandırması

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

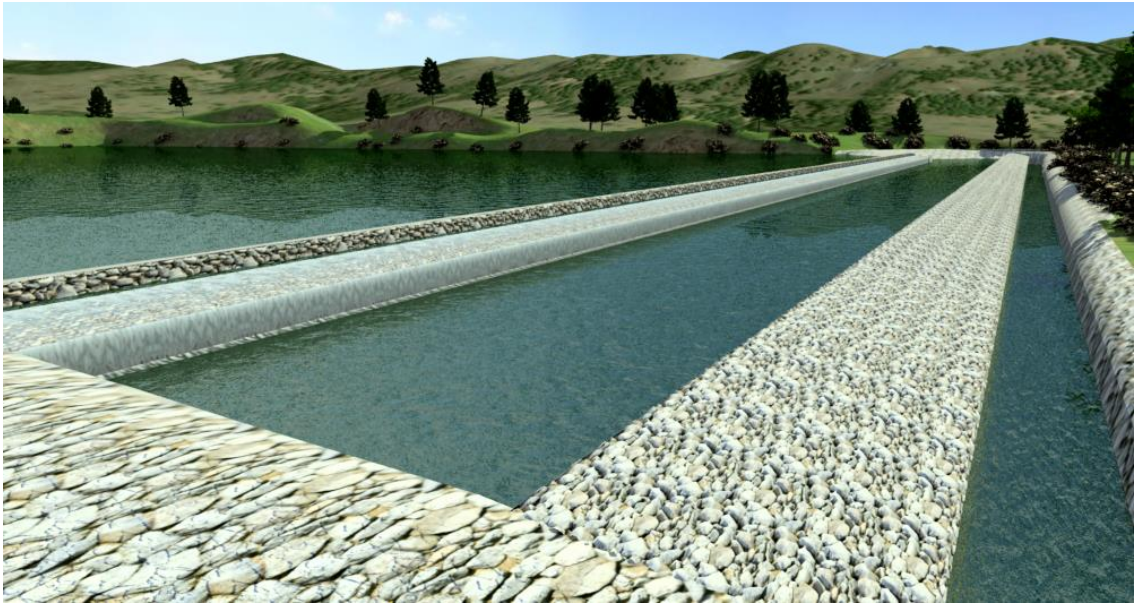

Resim 68: Gölpınar Hitit Barajı'nın Dinlendirme Havuzu

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 69: Gölpınar Hitit Barajı'nın Dinlendirme Havuzunun Canlandırması

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Resim 70: Gölpınar Hitit Barajı'nda Bulunan Taş Kaideler**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 71:** 24 Ayar Altından Yapılmış Kurs**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Resim 72:** Hiyeroglifli Stel Parçası**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

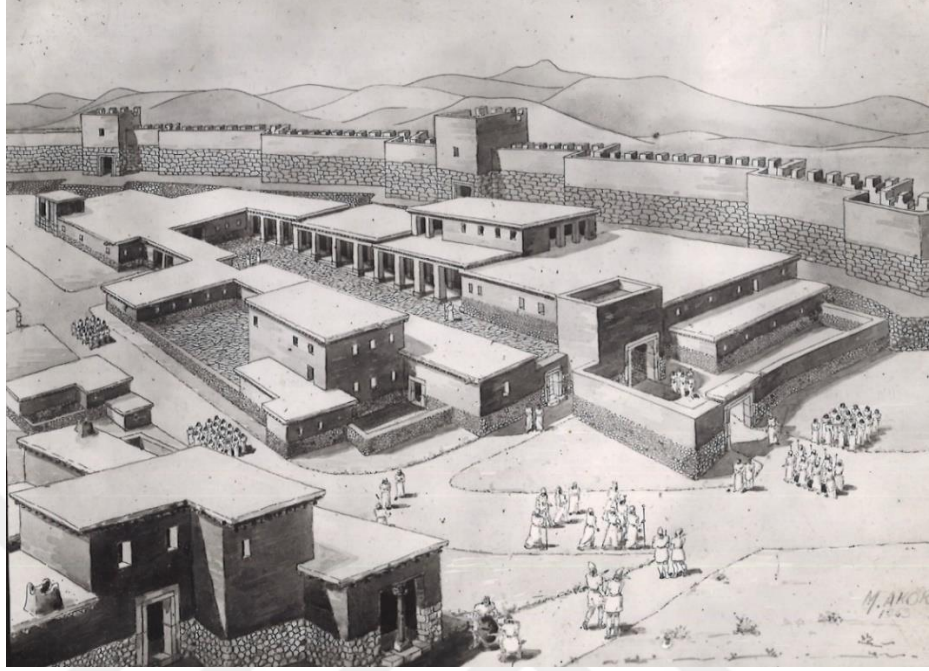
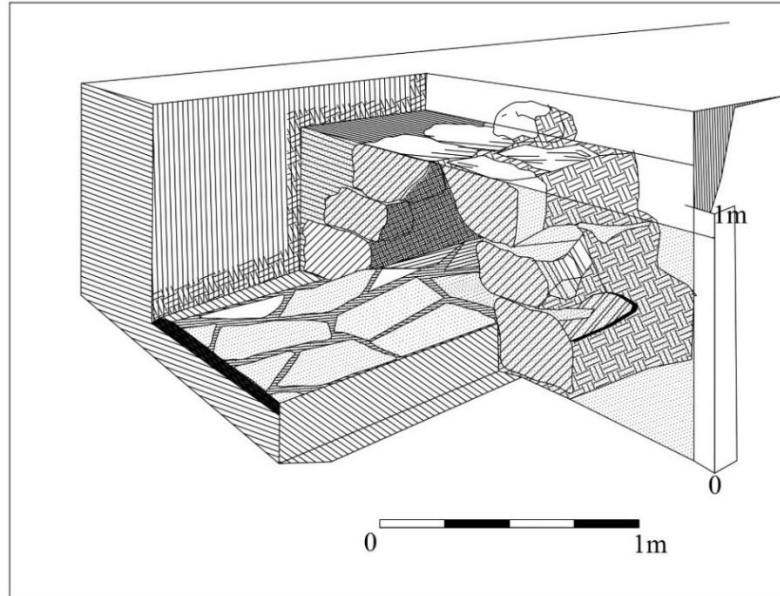

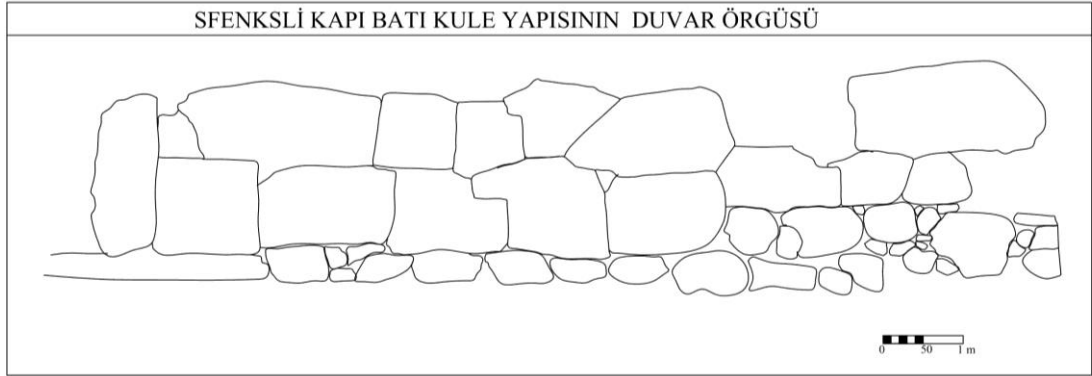
Resim 73: Alaca Höyük'ün Havadan Genel Görünümü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 1: Kerpiç Duvar Örgüsü Örneği

Kaynak: Naumann, 2007: 90

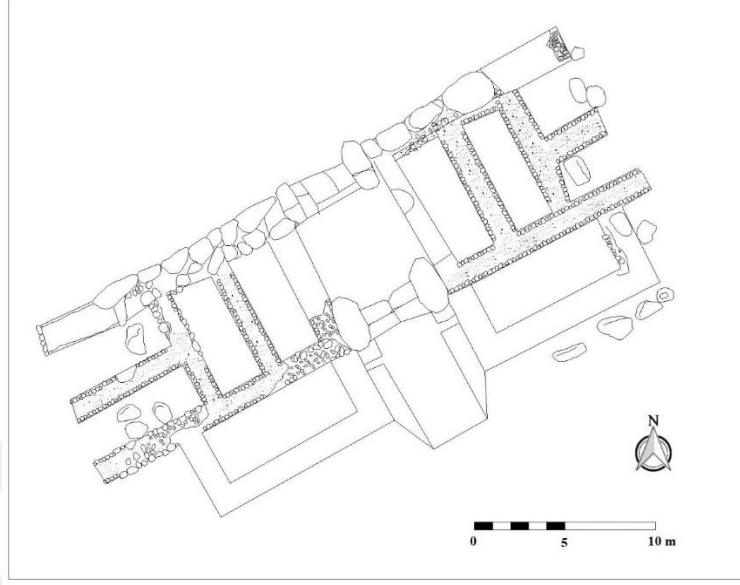
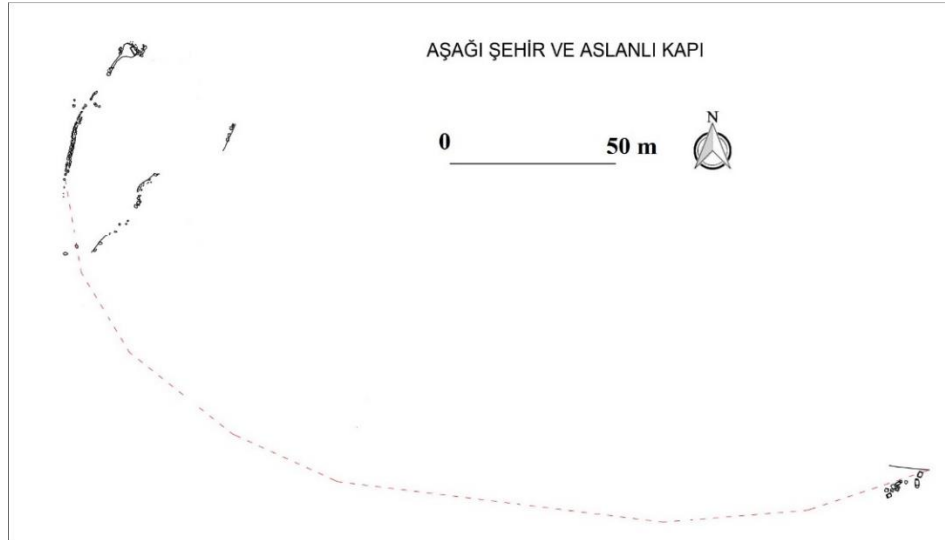
Çizim 2: Kerpiç Duvar Örgüsü Örneği**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Çizim 3: Alaca Höyük'ten Kanal Kesit Çizim Örneği****Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 96

Çizim 4: Alaca Höyük Sfenksli Kapı Batı Kule Yapısı Duvar Örgüsü

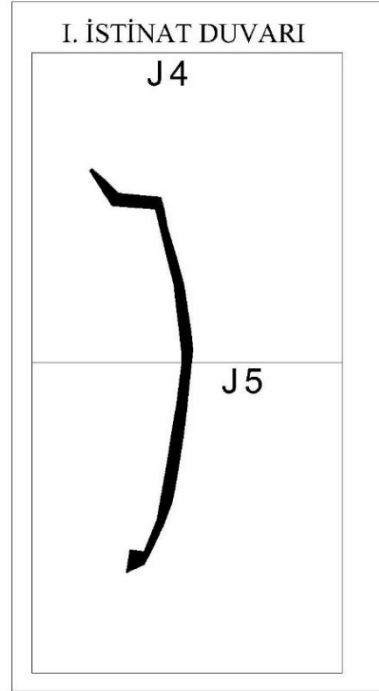
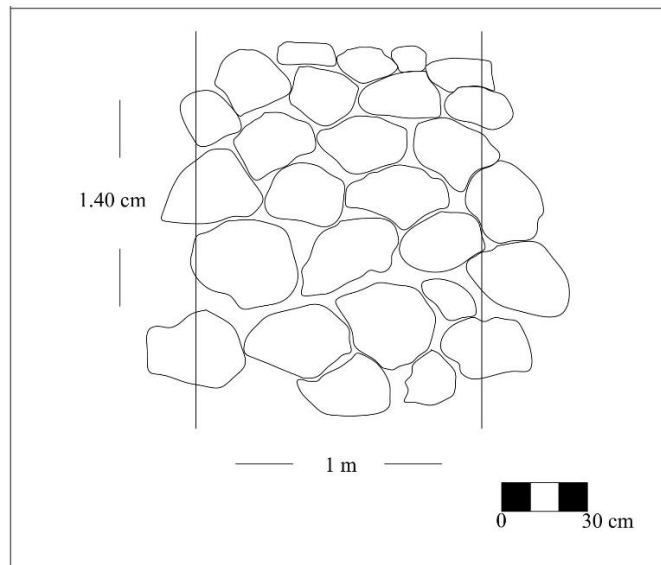
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

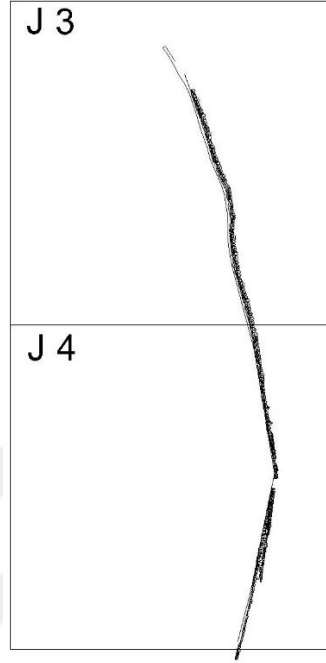
Çizim 5: Alaca Höyük Sfenksli Kapı Doğu Kule Yapısı Duvar Örgüsü

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

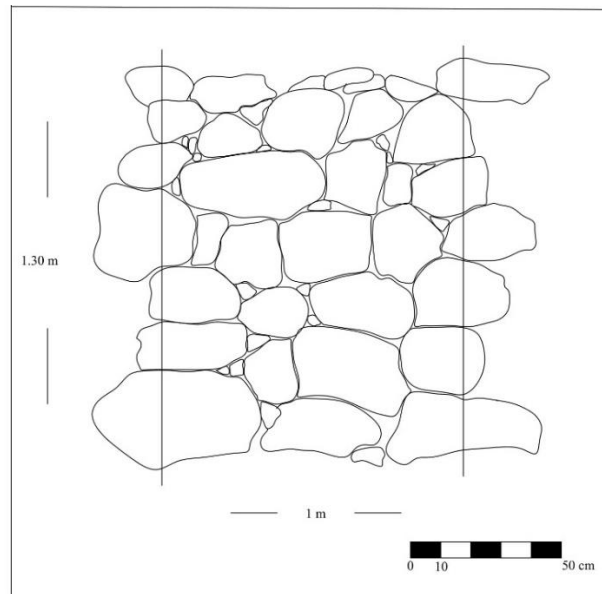
Çizim 6: Yukarı Şehir Sur Yapısı**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 7: Aşağı Şehir Sur Yapısı****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

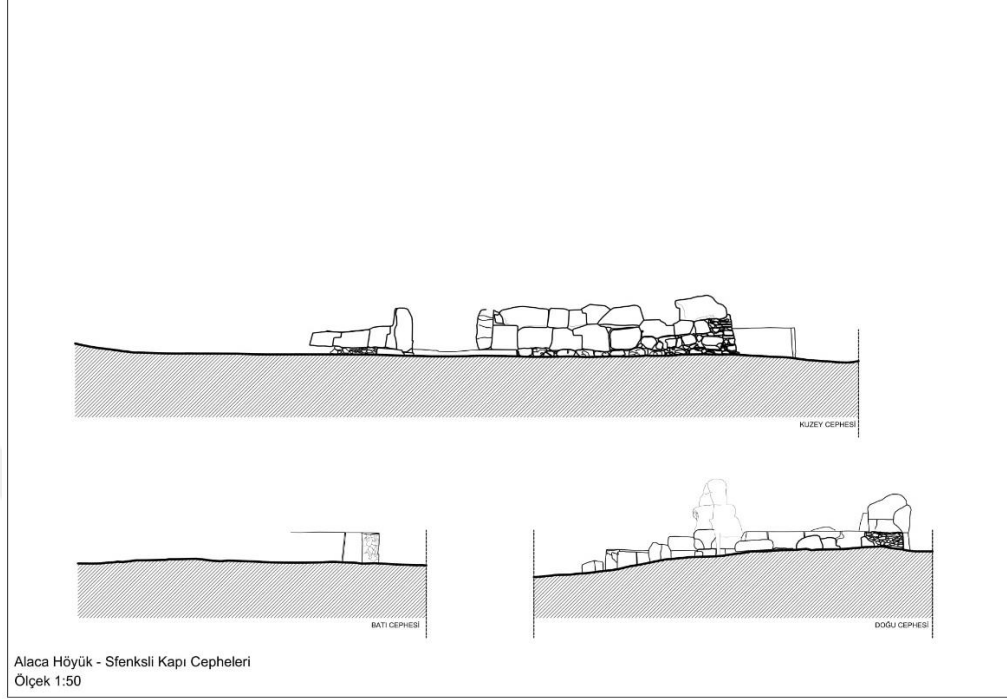
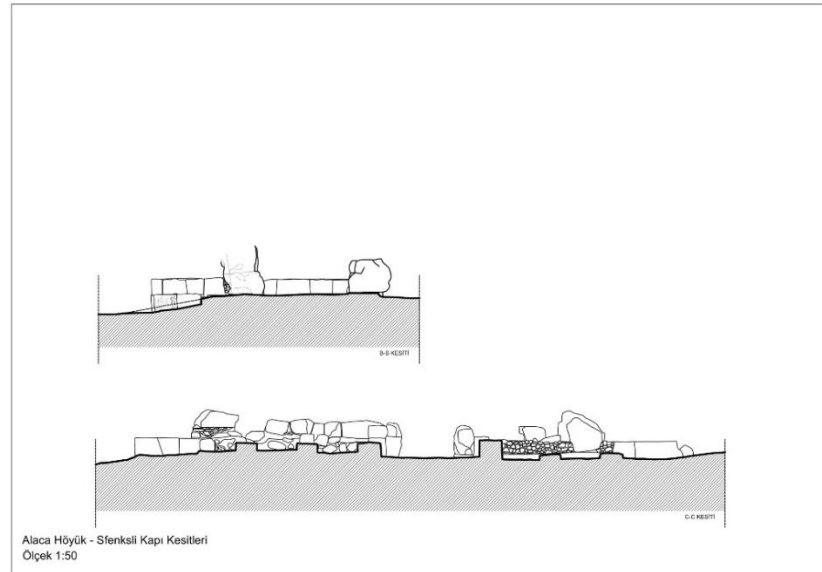
Çizim 8: I. İstinat Duvarı**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 9: I. İstinat Duvarı Duvar Örgü Sistemi****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

Çizim 10: II. İstinat Duvarı

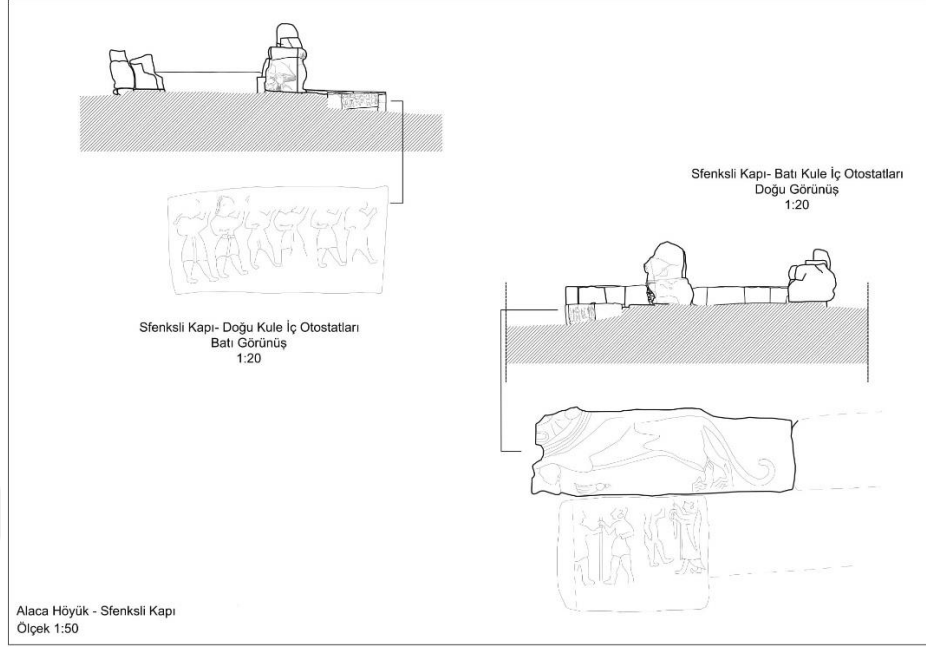
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 11: II. İstinat Duvarı Duvar Örgü Sistemi

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

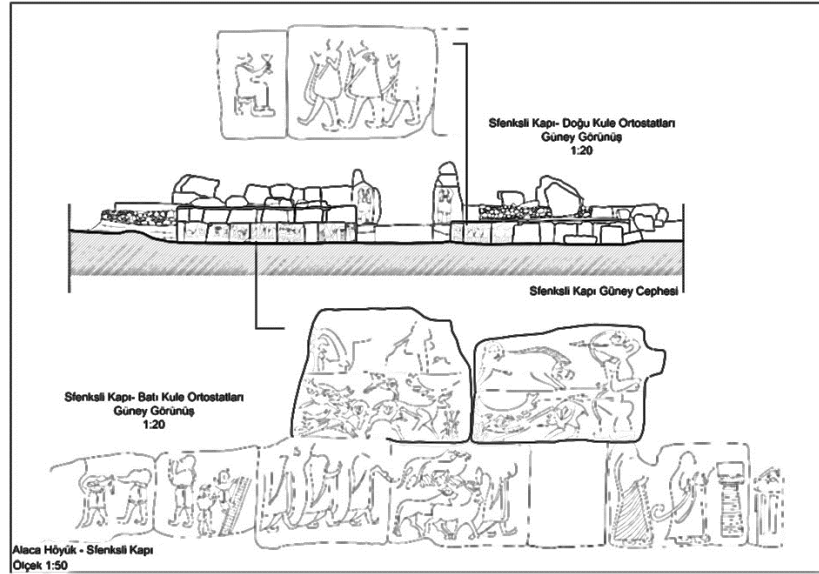
Çizim 12: Sfenksli Kapı Kesit Çizimi**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 13: Sfenksli Kapı Kesit Çizimi****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

Çizim 14: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu

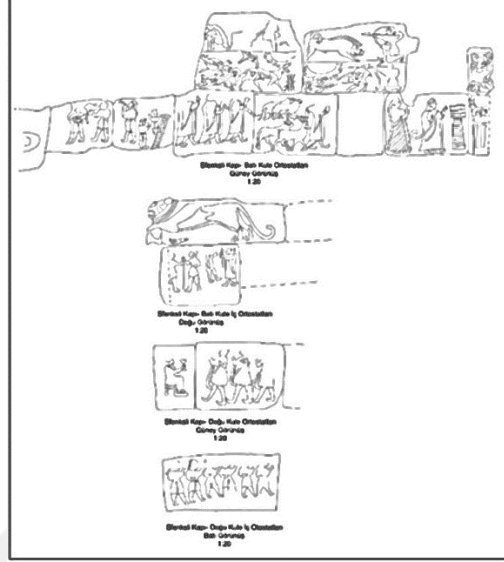
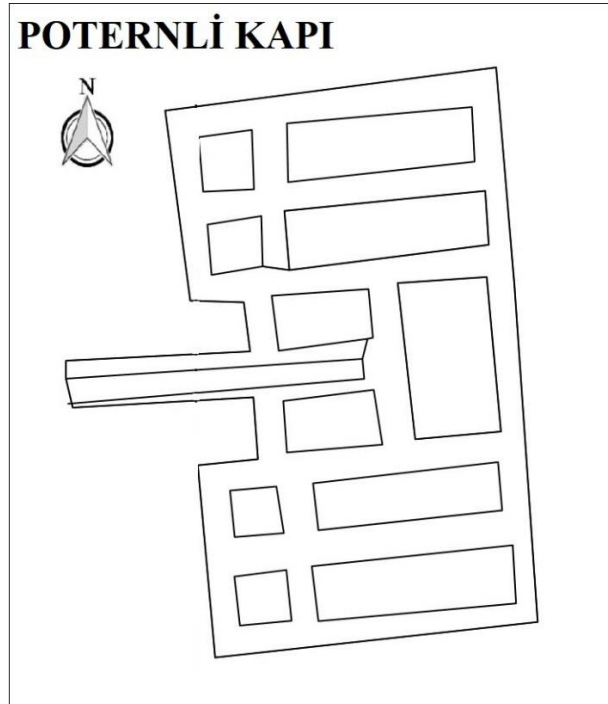

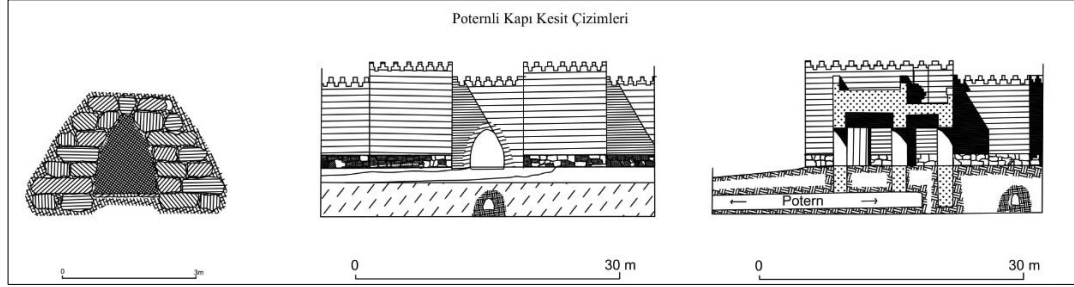
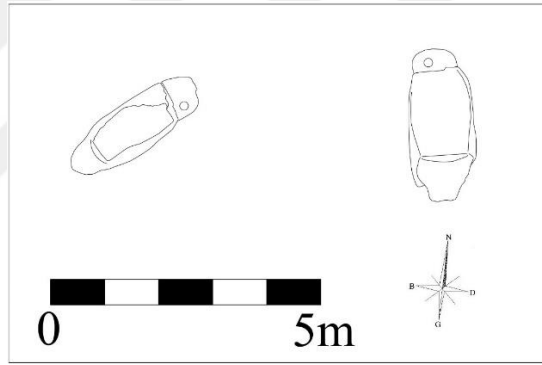
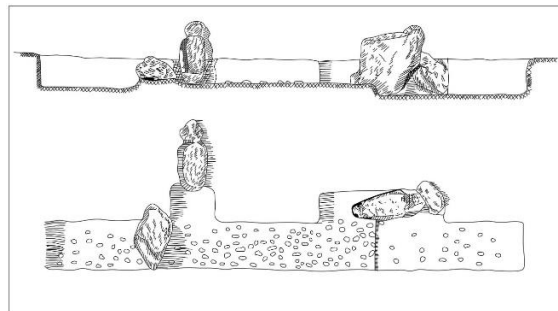
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 15: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu

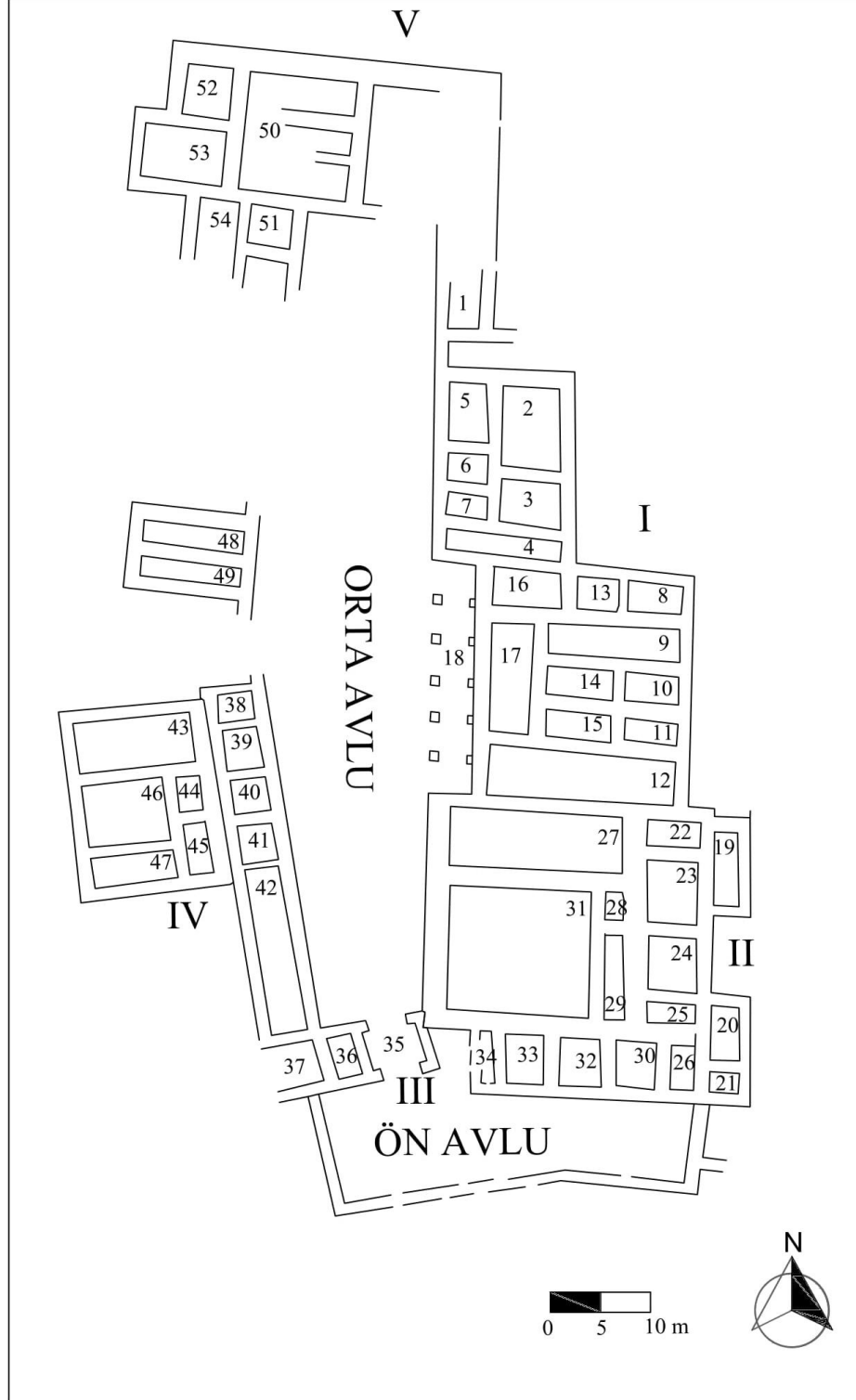

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 16: Sfenksli Kapı Ortostatlarının Konumu**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 17: Poternli Kapı Planı****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

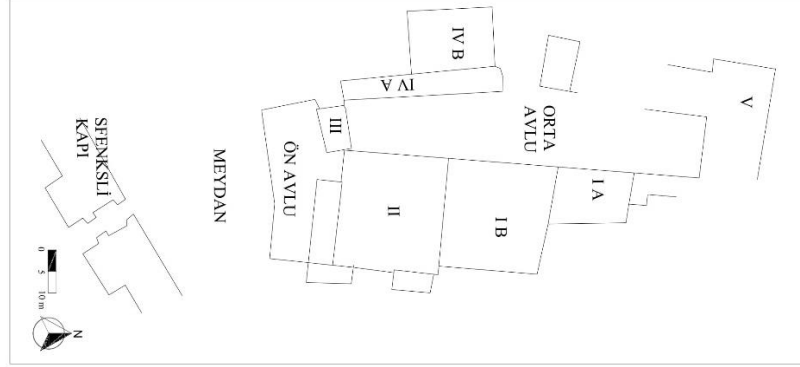
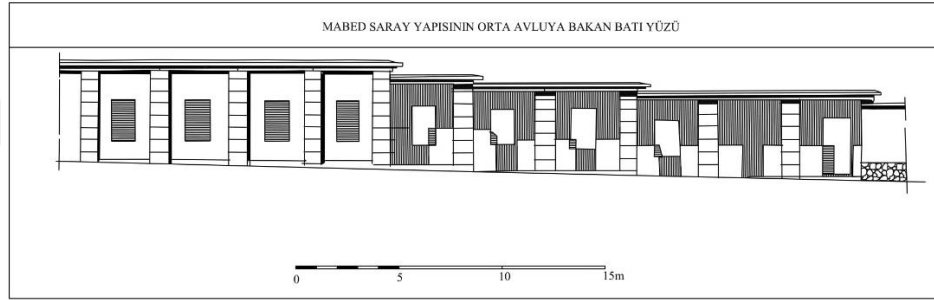
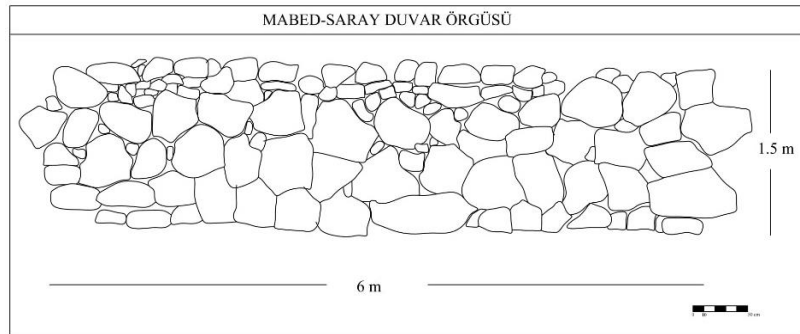
Çizim 18: Poternli Kapı Kesit Çizimi**Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 89**Çizim 19: Aslanlı Kapı Çizimi****Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Çizim 20: Aslanlı Kapı Kesit Çizimi****Kaynak:** Arık 1937a: 17.

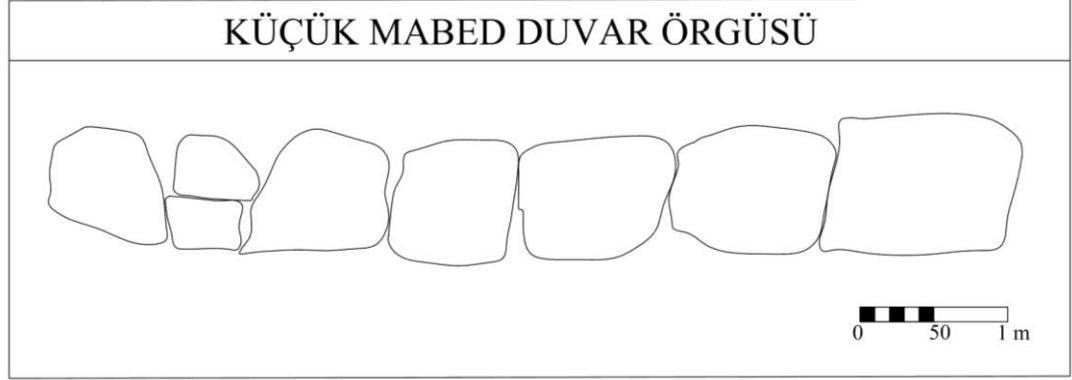
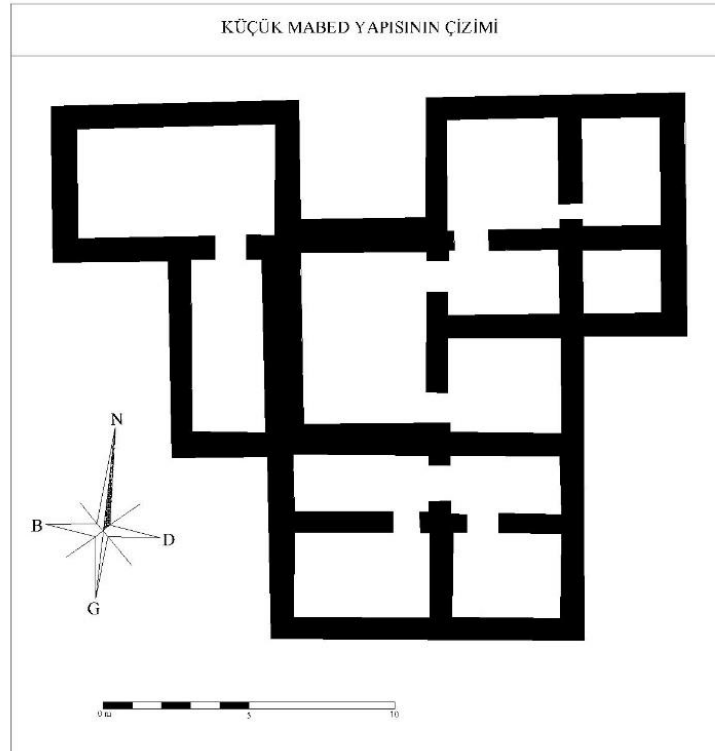
Çizim 21: Mabed-Saray (?) Yapısı

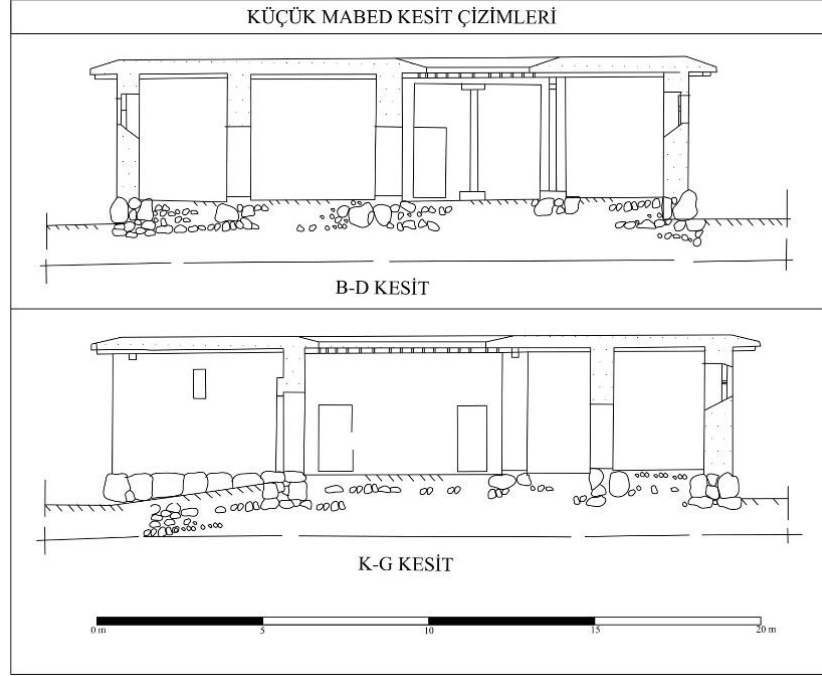

Kaynak: Koşay ve Akok, 1966: Lev. 79

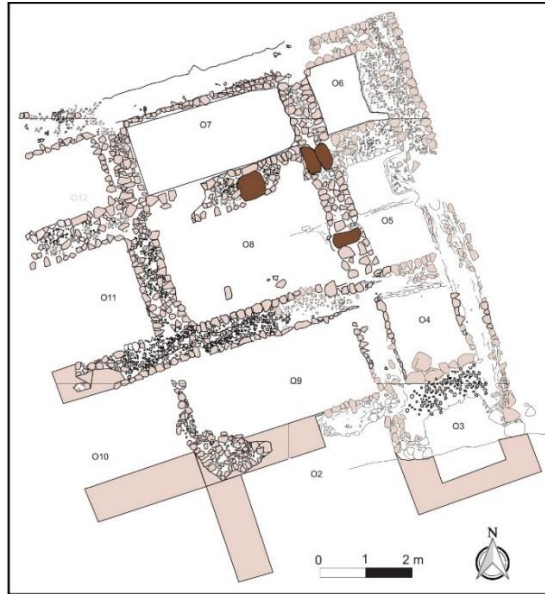

Çizim 22: Mabed-Saray (?) Yapısı Yapı Grupları**Kaynak:** Baltacıoğlu, 2008: 37**Çizim 23:** Mabed-Saray (?) Yapısı Kesit Çizimi**Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 81**Çizim 24:** Mabed-Saray (?) Yapısı Duvar Örgüsü**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 25: Küçük Mabed Duvar Örgüsü**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Çizim 26:** Küçük Mabed Yapısının Planı**Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 78

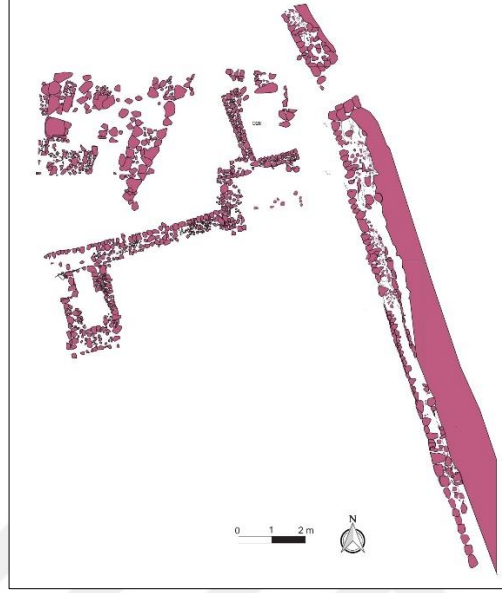
Çizim 27: Küçük Mabed Yapısı Kesit Çizimi

Kaynak: Koşay ve Akok, 1966: Lev. 88

Çizim 28: B (Mabed ?) Yapısı 2b Evresi

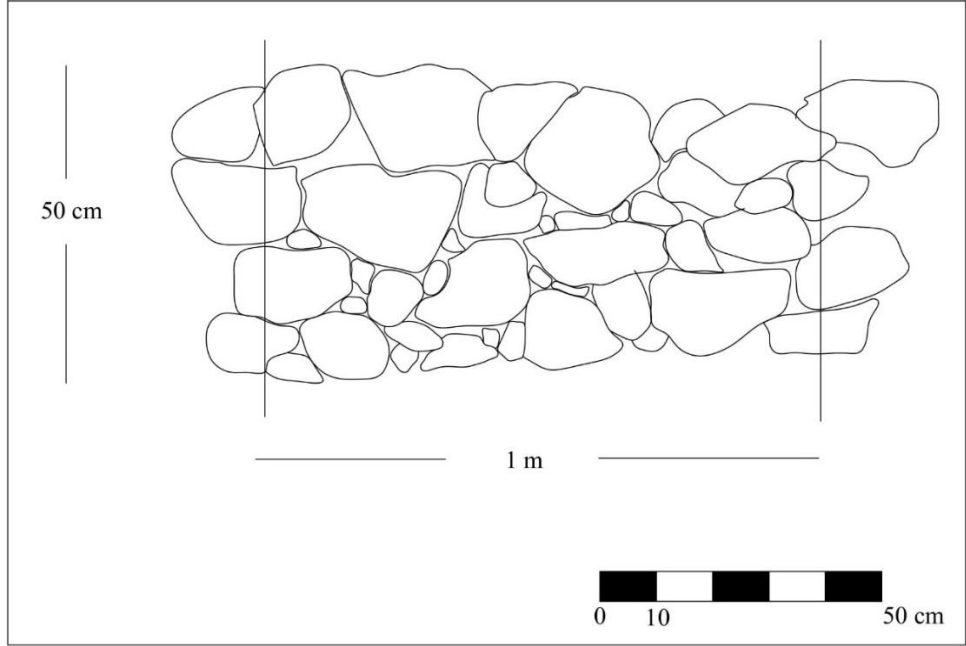
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 29: B (Mabed ?) Yapısı 2a Evresi

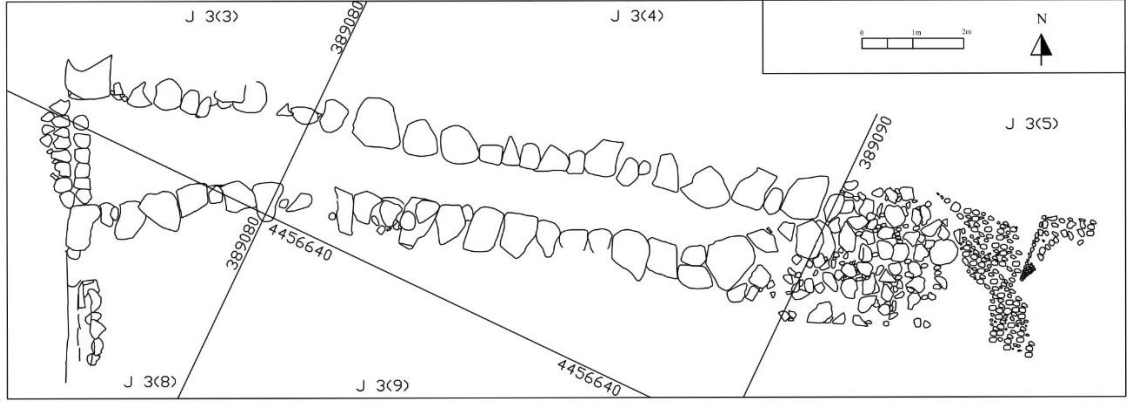
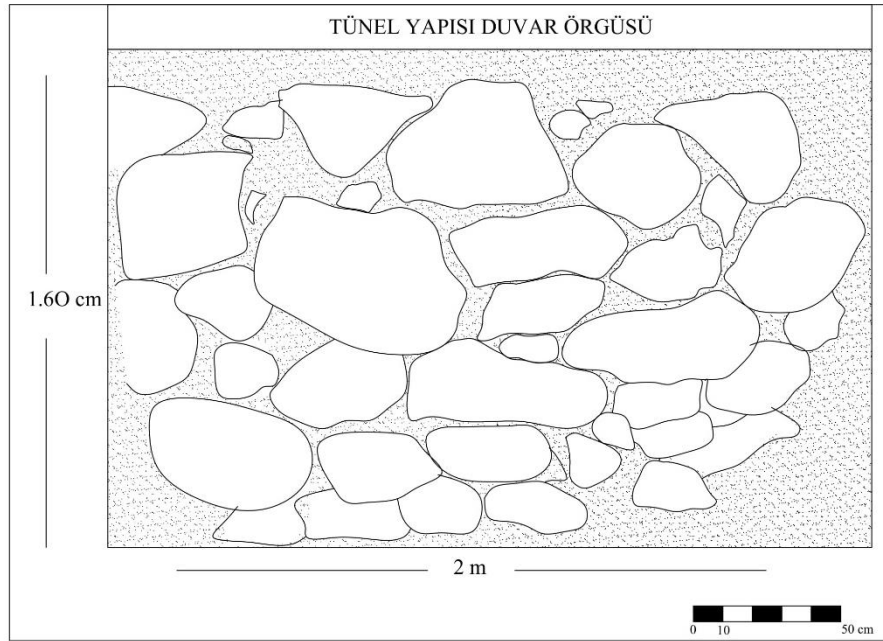

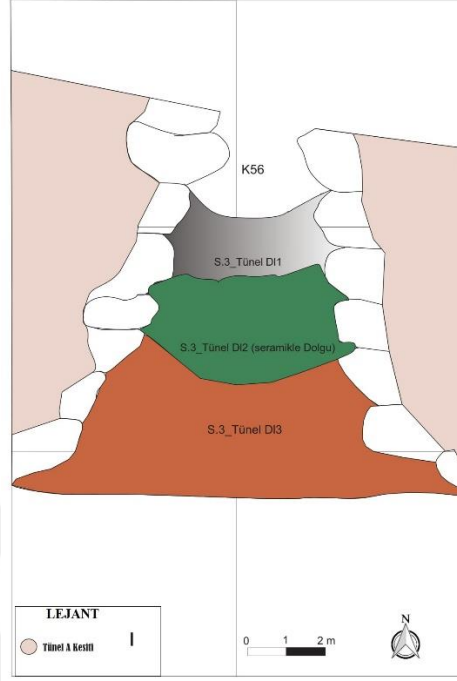
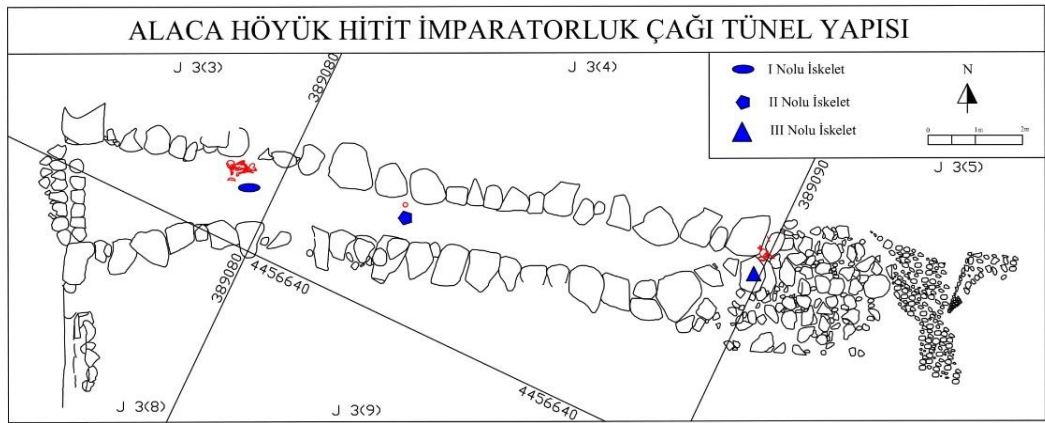
Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

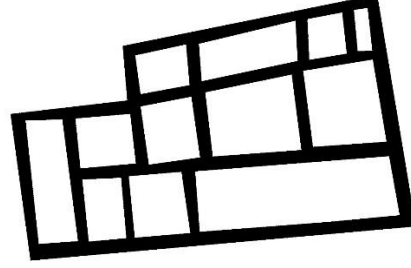
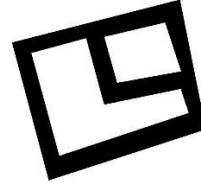
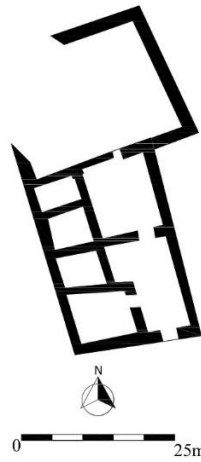
Çizim 30: B (Mabed ?) Yapısı Duvar Örgüsü

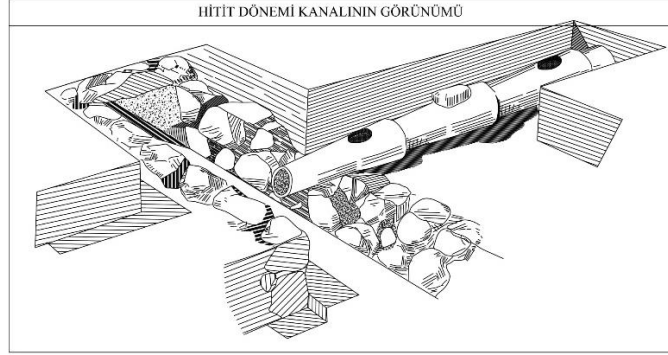
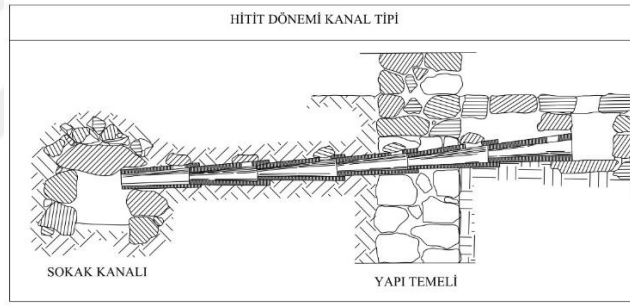
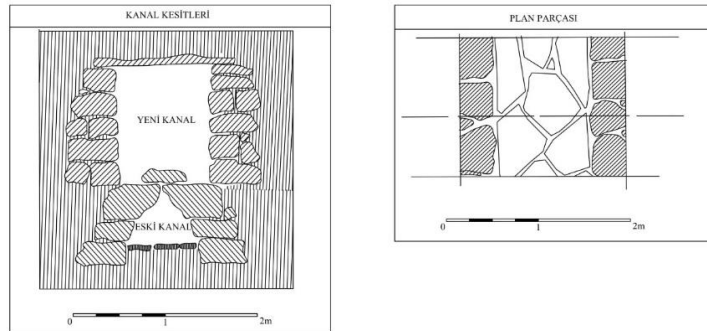

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

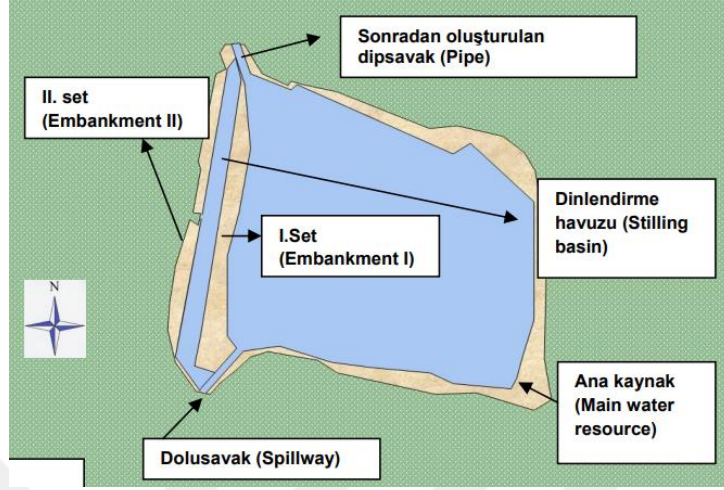
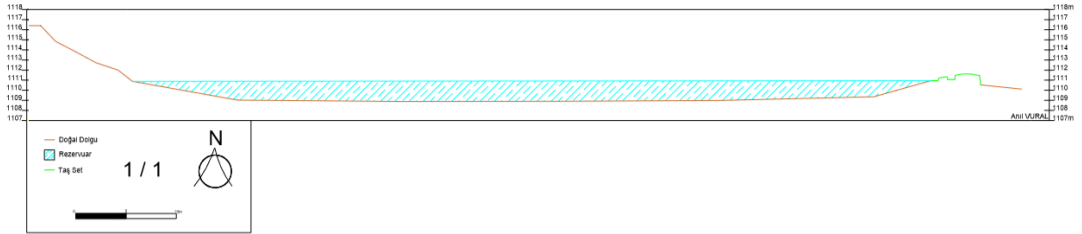
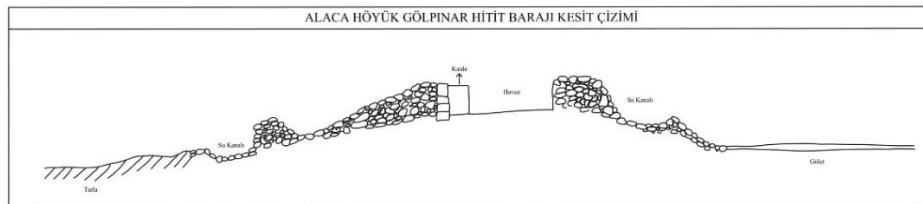
Çizim 31: Tünel (?) Yapısı Planı**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 32: Tünel (?) Yapısı Duvar Örgüsü****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

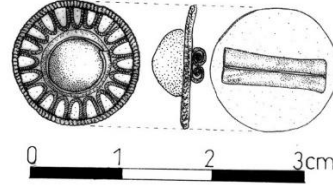
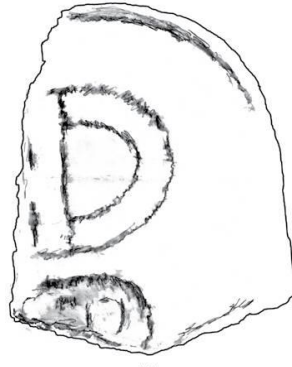
Çizim 33: Tünel (?) Yapısı Dolguları**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Çizim 34:** Tünel (?) Yapısı İskeletlerinin Buluntu Yerleri**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 35: I. No'lu Konut**Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 87**Çizim 36: III. No'lu Konut****Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 87**Çizim 37: V. No'lu Konut****Kaynak:** Koşay ve Akok, 1966: Lev. 87

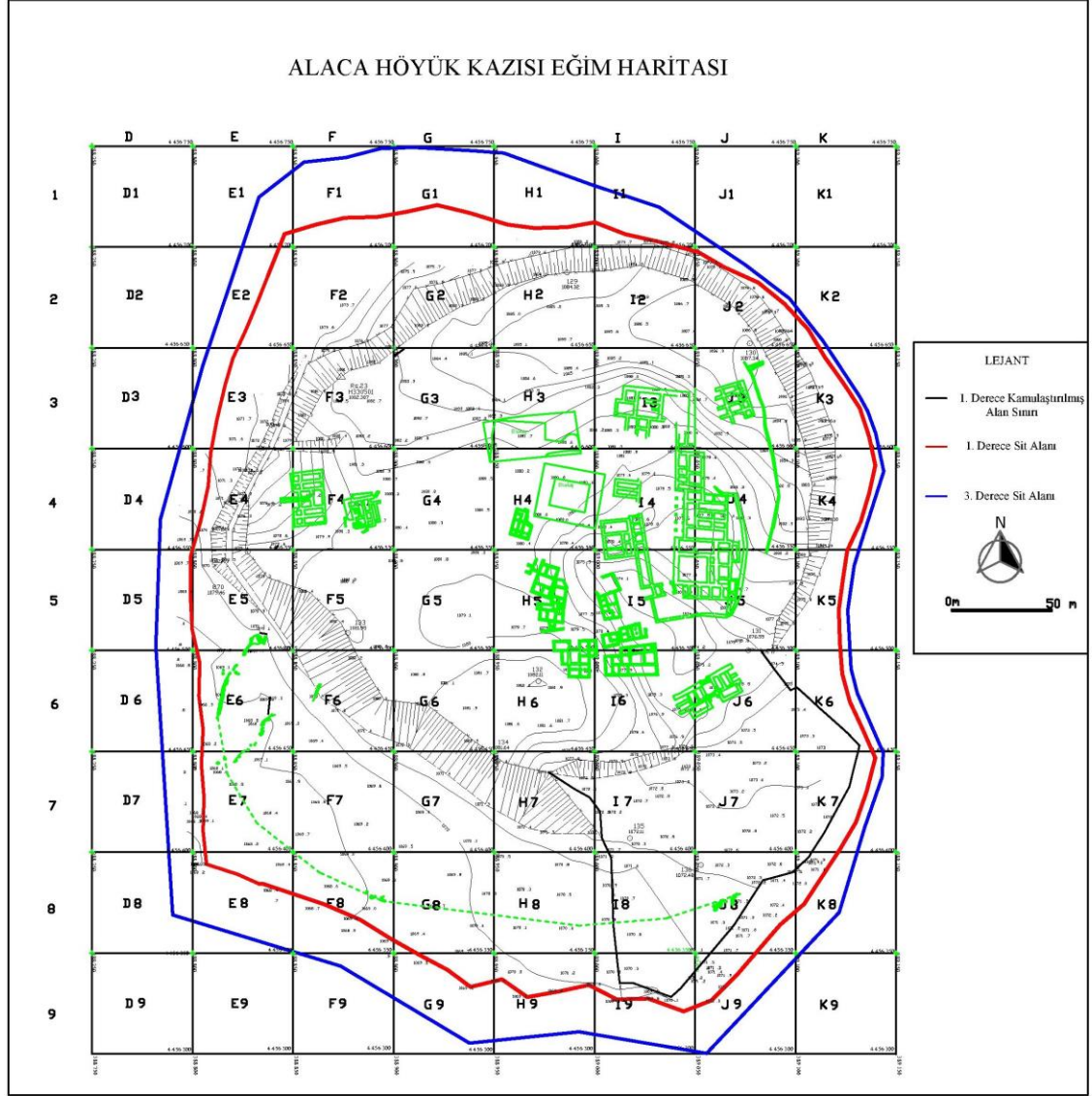
Çizim 38: Alaca Höyük Kanal Yapısı**Kaynak: Koşay ve Akok, 1966: Lev. 94****Çizim 39: Alaca Höyük Kanal Yapısı****Kaynak: Koşay ve Akok, 1966: Lev. 94****Çizim 40: Kanal Yapısı Kesit Çizimleri****Kaynak: Koşay ve Akok, 1966: Lev. 96**

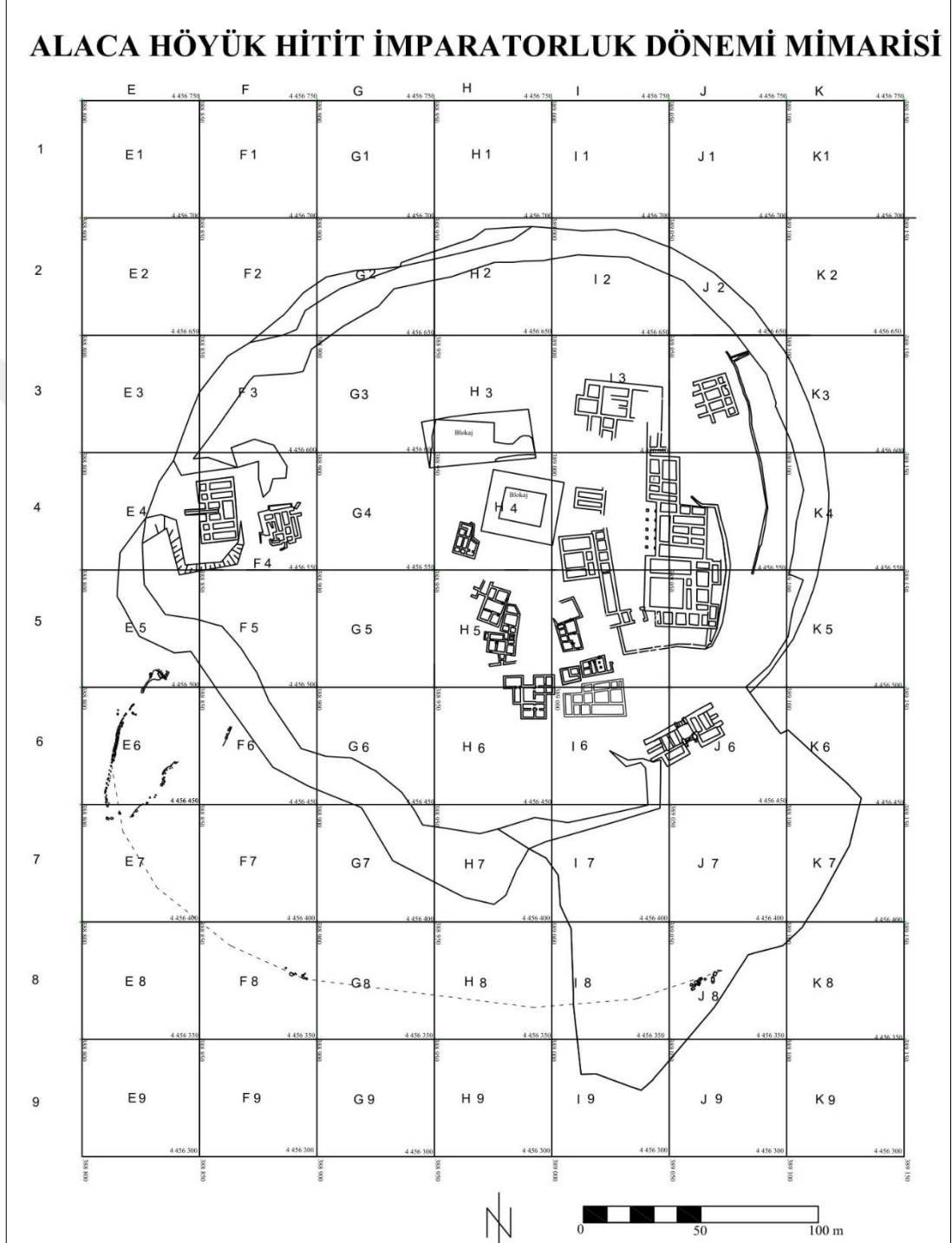
Çizim 41: Gölpınar Hitit Barajı'nın Yapı Öğeleri**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 42: Baraj Kesit Çizimi**ALACA HÖYÜK GÖLPINAR / HITİT BARAJI
DOĞU - BATI KESİT ÇİZİMİ**Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi****Çizim 43: Baraj Kesit Çizimi****Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi**

Çizim 44: 24 Ayar Altından Yapılmış Kursun Çizimi**Kaynak:** Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 473**Çizim 45:** Hiyeroglif Stel Parçasının Canlandırması**Kaynak:** Alaca Höyük Kazı Arşivi**Çizim 46:** Hiyeroglif Stel Parçasının Çizimi**Kaynak:** Çınaroğlu ve Çelik, 2010: 473

Çizim 47: Alaca Höyük Eğim Haritası

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

Çizim 48: Alaca Höyük Hitit İmparatorluk Dönemi Mimari Yapıları

Kaynak: Alaca Höyük Kazı Arşivi

EKLER

EK 1: Tez Çalışması İçin İzin Yazısı

ALACA HÖYÜK KAZISI BAŞKANLIĞI
Bineктаşı Sokak 8/6 06690 Kavaklıdere Çankaya –ANKARA
Alaca Höyük Kazı Evi- Alaca Höyük Köyü Alaca-ÇORUM

KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izinleri doğrultusunda 1997-2017 yılları arasında Başkanlığımızda yürütülen Çorum İli, Alaca İlçesi, Alaca Höyük ören yerinde kazı çalışmalarında açığa çıkartılan Hitit İmparatorluk Çağı'na ait mimari ve küçük eserlerin "Alaca Höyük'de Hitit İmparatorluk Devri Yerleşim Modeli ve Mimarisi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi kapsamında Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü'nde yüksek lisans öğrencisi olan Anıl VURAL'ın çalışmasını uygun bulmaktayım. Bilgilerinize.

Saygılarımla. 05.02.2018

Prof. Dr. Aykut ÇINAROĞLU
Alaca Höyük Kazısı Başkanı

ANKARA Tel-Fax: 0312 4185717 - 0312 4196176 GSM:0532 540 0432
ALACA HÖYÜK Tel-Fax: : 0364 4227452 -0364 4227560
Web: alacahoyukkazisi.com.tr - E-mail: aykut_cinaroglu@hotmail.com

KAYNAKÇA

- AKURGAL, Ekrem, (1962), **The Art of the Hittites**, Thames an Hudson, London.
- AKURGAL, Ekrem, (1969), **Ancient Civilizations and Ruins of Turkey**, İstanbul.
- ALEXANDER, Robert L., (1986), ‘Another Great Queen Relief At Alaca Höyük’, **AJA**, Vol. 90, pp. 191.
- ALEXANDER, Robert L., (1989), ‘A Great Queen on the Sphinx Piers at Alaca Hüyük’, **AnSt** Vol. 39, pp. 151-158.
- ALKIM, Uluğ Bahadır, (1969), **The Ancient Civilizations of Anatolia**, Geneva.
- ALKIM, Uluğ Bahadır, (1972), II. Samsun Province’, in Recent Archaeological Research in Turkey, **AnSt** S. XXXVIII, ss. 36-65.
- ALP, Sedat (1987), “Eine Sphinxvase aus Karahöyük bei Konya”, **Ekrem Akurgal’a Armağan; Anadolu (Anatolia) XXI**, Ankara, ss. 9-16.
- ALP, Sedat, (1999), **Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans, Hitit Çağında Anadolu’da Üzüm ve Şarap**, Kavaklıdere Kültür Yayınları, Ankara.
- ALP, Sedat, (2002), **Hitit Güneşi**, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- ALPARSLAN, Metin, (2017) “Die Position und die Bedeutung des GAL MEŞEDI innerhalb des hethitischen Staates“. **Ausgrabungen und Forschungen in der westlichen Oberstadt von Hattuša II, Boğazköy-Hattuša Ergebnisse der Ausgrabungen** 25. Mainz am Rhein. Pp. 287-298.
- APAYDIN, Ahmet, vd., (2019) ‘Çorum-Alaca Höyük’te 3260 Yıl Öncesine Dönüş: Antik Hitit Barajlarının İyileştirilmesi ve Hitit Yaşamının Canlandırılması, **DSİ Yayınlanmamış Rapor**, Ankara.
- ARIK, Remzi Oğuz, (1937a), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1935 Deki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Ön Rapor** V. Seri No.1. TTKY, Ankara.
- ARIK, Remzi Oğuz (1937b) ‘Alaca Höyük Hafriyatının İlk Neticeleeri’, **Belleten**, C. I, S. I, ss. 210-234.

- ATAKAY GÜNDOĞDU, Evren, (2009), Çorum Güneybatısındaki Volkanik Kayaçların Jeolojik ve Petrolojik Özellikleri Ve Alaca Höyük Kazısında Jeoarkeolojik Çalışmalar, **Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü**, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara, (Doktora Tezi)
- ATILA, Nermin, (2018), 'Hititlerde Kent ve Kent Kimliği Üzerine Değerlendirme', **TOD S. XXXVI**, ss. 698-732.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1993) 'Four Reliefs From Alaca Höyük', **Aspects Of Art And Iconography: Anatolia And Its Neighbors Studies In Honor of Nimet Özgüç**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, ss. 55-60.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995a), **Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Bir Kabartma Konusunda Yeni Gözlemler**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995b), **Alacahöyük Çift Sfenksli Kapı'ya Ait Tanrıçaya Tapınma Konulu Kabartmaya İlişkin Gözlemler**, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995c), **Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Altı Kült Görevlisi Kabartması Konusunda Bazı Gözlemler**, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995d) 'Alaca Höyük Çift Başlı Arslan (UR.MAH) Protomu Taslağı', **Belleten**, C. LIX, S. 225, ss. 285-293.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995e), **Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Müzisyenler ve Bir Görevli Kabartmasına İlişkin Gözlemler**, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1995f), **Alaca Höyük Sfenksli Kapı Tekerlekli Boğa Ritonu Kabartması Konusunda Gözlemler**, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1996a) 'Alaca Höyük Sfenksli Kapıya Ait Üç Kabartmada Saptanan Bir Ünvan ve Kökeni', **ArAn XIV**, ss. 93-103.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1996b) **Alaca Höyük Sfenksli Kapı Kabartmalarında Yaban Domuzu ve Geyik Avı**, Ankara.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1996c) 'Alaca Höyük Sfenksli Kapı Heykeltraşlık Eserlerinin Tarihlendirmesi', **Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1995 Yıllığı**, ss. 174-194.

- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1996d) ‘Alaca Höyük 1995 Yılı Kazıları’, **18. KST**, C. 1, ss.353-361.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (1998) ‘Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması’, **OLBA** (Kiliikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları), No. 1, ss. 1-28.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (2003) ‘Alaca Höyük Sfenksli Kapı Aşçılar Kabartması’, **ArAn**, C. VI, S. 1, ss. 59-131.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (2004) ‘Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Hattuša ile Arinna Arasındaki Uzaklık’, **ArcAn 7/2**, ss. 13-47.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (2006) ‘Alaca Höyük Sfenksli Kapı Hitit İmparatorluk Çağı Kabartmaları’, **İDOL**, No. 30, ss. 24-29.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (2008) ‘Alaca Höyük Geç Tunç Çağı Yapı Kompleksinin (Tapınak/Tapınak-Saray/Saray) Tanımı Definition of Alaca Höyük Late Bronze Age Building Complex (Temple/ Temple-Palace/Palace)’, **Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz Geç Tunç Çağı Kùltürleri Üzerine Yeni Araştırmalar**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 23-33.
- BALTACIOĞLU, Hatçe, (2014) ‘Hitit Yazılı Kaynaklarında ve Alaca Höyük Hitit Heykeltraşlık Eserlerinde Sfenks’, **Armağan Erkanal'a Armağan Anadolu Kùltürlerine Bir Bakış / Compiled in Honor of Armağan Erkanal Some Observations on Anatolian Cultures**, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, ss. 75-100.
- BECKMANN, Gery, (1996), **Hittite Diplomatic Text**, Painted in the United States of America.
- BITTEL, Kurt ve Rudolf, Naumann, (1938), **Boğazköy II. Neue Untersuchungen Hethitischer Architektur**, Berlin.
- BITTEL, Kurt, ve Rudolf, Naumann, (1939), ‘Vorläufiger Bericht über die in Boğazköy 1938’, **MDOG**, Berlin.
- BİTTEL, Kurt, (1957), ‘‘Untersuchungen in der Altstadt’’, **MDOG**, 89, pp. 6-25.

- BITTEL, Kurt, vd., (1969), **Boğazköy IV: Funde aus den Grabungen 1967 und 1968**, Berlin.
- BİTTEL, Kurt, (1976), **Les Hittites**, Paris.
- BLEGEN, W.C vd., (1950), **Troy I General Introduction, the First and Second Settlements**, Princeton.
- BRANDENSTEIN, Carl Georg, (1943), **Hethitische Götter Nach Bildbeschreibungen in Keilschrifttexten**, Leipzig.
- CANBY, Jeanny Vorys, (1975), 'The Walters Gallery Cappadocian Tablet and the Sphinx in Anatolia in the Second Millennium B.C', **JNES** Vol. 34, No.4, pp. 225-248.
- CANBY, Jeanny Vorys, (1989), 'Hittite Art', **BA** Vol. 52, No 2/3, pp. 109-129.
- CANBY, Jeanny Vorys (2002) 'Falconary (Hawking) İn Hittite Lands', **Journal Of Near Eastern Studies**, Vol: 61, No: 3, 161-201.
- CHANTRE, Ernest, (1898), **Recherches archéologiques en Asie occidentale: Mission en Cappadoce, 1893-1894**, Leroux.
- CHARİTON, Jesse D., (2011) 'The Mesopotamian Origins of the Hittite Double-Headed Eagle', **JUR** Vol. XIV, pp. 1-13.
- CİMOK, Fatih, (2008), **The Hittites And Hattusa**, A Turizm Yayınları, İstanbul.
- CZICHON, Rainer M., (2013) 'Oymaağaç Höyük/Nerik (?)', **Hittiter Bir Anadolu İmparatorluğu / Hittites An Anatolian Empire**, YKY, İstanbul, ss. 298-309
- ÇELİK, Duygu, (2008), 'Alaca Höyük Hitit Barajı', **Aykut Çınaroğlu'na Armağan Studies in Honour of Aykut Çınaroğlu**, Ekici Ofset, Ankara, ss. 87-104.
- ÇINAROĞLU, Aykut ve Elif Genç, (2002), 'Alaca Höyük 2001 Yılı Kazı Çalışmaları', **KST**, C. 2, ss. 24, Ankara, s. 509-518.
- ÇINAROĞLU, Aykut, ve Elif Genç, (2003), 'Alaca Höyük ve Alaca Höyük Hitit Barajı Kazıları, 2002', **25. KST**, C. 1, ss. 279-283.

- ÇINAROĞLU, Aykut, ve Duygu Çelik, (2005), ‘2004 Yılı Alaca Höyük ve Alaca Höyük Hitit Barajı Kazılar’, **27. KST**, C. 1, ss. 1-3.
- ÇINAROĞLU, Aykut, ve Duygu, Çelik, (2010), **Atatürk & Alaca Höyük**, Ekici Ofset, Ankara.
- ÇINAROĞLU, Çelik, ve Duygu, Çelik, (2014), ‘2013 Yılı Alaca Höyük Kazı Çalışmaları’, **36. KST**, C. 1, ss. 175-184.
- ÇINAROĞLU, Çelik, ve Duygu, Çelik, (2019), ‘Hitit Çağında Kuraklık’, **Aktüel Arkeoloji Dergisi**, S. 68, ss. 56-65.
- ÇINAROĞLU, Çelik, Hülya Çalışkan Akgül ve Duygu, Çelik, (2018) ‘2017 Yılı Alaca Höyük Kazısı Çalışmaları Ön Rapor’, **Haberler**, S. 44, ss. 36-42
- ÇINAROĞLU, Aykut, (2007), ‘Yeni Dönem Alaca Höyük Kazıları’, **Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol’a Armağan VITA**, İstanbul, ss. 195-200.
- ÇINAROĞLU, Aykut, (2014), ‘Hattiler’, **Aktüel Arkeoloji**, S. 38, İstanbul, ss. 61.
- ÇINAROĞLU, Aykut, (2015), ‘Alaca Höyük'te Frig Devri’, **5. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu**, (Ö. İpek ve R. İbiş Ed.), Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Çorum, ss. 211-238.
- ÇINAROĞLU, Aykut, (2017), ‘Alaca Höyük Kazıları'nda İlk Yıllar’, **The Discovery of an Anatolian Empire / Bir Anadolu İmparatorluğunun Keşfi. A Colloquium to Commemorate the 100th Anniversary of the Decipherment of the Hittite Language** (M. Doğan Alpaslan, M. Alpaslan ve A.Schachner Ed), Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, ss. 255-258.
- DARGA, A. Muhibbe, (1979), “Boğazköy-Hattusa Kral Kapısındaki Tanrı'nın Adı ve Tanılanması Hakkında Bir Deneme”, **AnAr.**, VI, ss. 145-163.
- DARGA, A. Muhibbe, (1985), **Hitit Mimarlığı: Arkeolojik ve Filolojik Veriler**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- DARGA, A. Muhibbe, (1992), **Hitit Sanatı**, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul.
- DİNÇOL, Ali, ve Belkıs Dinçol, (2008), ‘Neue hieroglyphische Dokumente aus Alaca Höyük’, **CollAn**, Vol. VII, ss. 167-176.

- DİNÇOL, Belkıs, (2003), **Eski Önasya ve Mısır'da Müzik**, Ege Yayınları, İstanbul.
- DİNÇOL, Belkıs, (2017), 'A New Tablet Fragment and A Sealed Pottery Fragment From Alaca Höyük', **Hittitology Today: Studies on Hittite and Neo-Hittite Anatolia in Honor of Emmanuel Laroche's 100th Birthday / L'Hittitologie Aujourd'hui. Études sur l'Anatolie hittite et néo-hittite à l'occasion du centenaire de la naissance d'Emmanuel Laroche**, IFEA, İstanbul, 225-228.
- DOĞAN ALPARSLAN, Meltem, Metin Alparslan, ve Tolga Pelvanoğlu (2018), 'Kutsal Bir Hitit Kenti Arinna ve Lokalizasyonuna Dair Bazı İpuçları' **Arkeoloji, Tarih ve Epigrafi'nin Arasında: Prof. Dr. Vedat Çelgin'in 68. Doğum Günü Onuruna Makaleler**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, ss. 261-270.
- DUMBRİLL, Richard, (2015), 'Alacahöyük Gitarı/Alacahöyük Guitar', **AKOB**, No. 33, pp. 30-37.
- EMRE, KUTLU, (1993), 'The Hittite Dam Of Karakuyu', **Essays on Anatolian Archaeology**, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, pp. 1-42
- EMRE, Kutlu ve Aykut, Çınaroğlu, (1993), 'A Group of Metal Hittite Vassels From Kınık-Kastamonu', **Nimet Özgüç'e Armağan**, TTK Basımevi, Ankara, s. 675-713.
- ERKUT, Sedat, (1992) 'Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri', **Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, ss. 159-165.
- ERKUT, Sedat, (1994) 'Hititçe GISgazziduri- Üzerine Bir Araştırma', **XI. Türk Tarih Kongresi**, ss. 137-142.
- ERKUT, Sedat, (2017) 'Hitit Çağının Önemli Kült Kenti Arinna'nın Yeri', **DR. E.Sedat Erkut Toplu Eserleri Ölümünün Birinci Yılı Anısına**, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, ss. 24-33.
- ERTEM, Hayri, (1965), **Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası**. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

- FRANKFORT, Henri, (1970), **The Art And Architecture Of The Anolot Orient**, (4th revised edition), London.
- FRİEDRİCH, Johannes, (1952), **Hethitisches Wörterbuch: Kurzgefasste Kritische Sammlung der Deutungen Hethitische Wörter**. Heidelberg, pp. 39.
- GARSTANG, John, (1910), **The Land of Hittites**, London.
- GARSTANG, John, (1929), **Hittite Empire**, London.
- GORNY, Ronald L., (1997) 'Zippalanda and Ankuwa: the geography of Central Anatolia in the second millennium BC', *JAOS*, pp. 556.
- GURNEY, Oliver Robert, (1995) 'The Hittite Names of Kerkenes Dağ and Kuşaklı Höyük', *AnSt*, Vol. 45, ss. 69-71.
- GÜTERBOCK, Hans Gustav, (1943), **Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları**, TTK Basımevi, Ankara.
- GÜTERBOCK, Hans G., (1956) 'Notes on Some Hittite Monuments', *AnSt*, Vol. 6, ss. 53-56.
- GÜTERBOCK, H. G. ve Van Den Hout, (1991), 'The Hittite Instruction for the Royal Bodyguard', *Assyriological Studies* 24. Chicago.
- HAAS, Volkert, - Salvini, Mirjo, - Wegner, Ilse, - Wilhelm, Gernot, (1984), 'Die Serien itkahi und itkalzi des AZU-Priesters', **Rituale für Tašmišarri und Tatuhepa sowie weitere Texte mit bezug auf Tašmišarri**, Corpus der Hurritischen Sprachdenkmaäler, 1/1, Roma, pp. 90-94.
- HAAS, Volkert, (1994) 'Geschichte Der Hethitischen Religion', **Handbuch Der Orientalistik**, Leiden.
- HAMILTON, William J., (1842), **Researhes in Asia Minor, Pontus and Armenia II**, Murray, London.
- HUŞ, Savni, (1967), **Av Hayvanları ve Avcılık**, İstanbul
- HÜSER, Andreas,(2007), **Kuşaklı-Sarissa 3 Hethitische Anlagen zur Wasser versorgung und Entsorgung**, Rahden-Westf: Verlag Marie Leidorf GmbH.

- JACOB ROST, Liane, (1961), 'Zu den Hethitischen Bildeschreibungen (I. Teil)', **Mitteilungen des Instituts für Orientforschung**, No. 8, pp. 161-217.
- JOUKOWSKY, Martha Sharp, (1996) 'Early Turkey: an introduction to the archaeology of Anatolia from prehistory through the Lydian period', **Hunt Publishing Company**, Kendall.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1938), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alacahöyük HarfİYatı 1936'daki Çalışmalara ve Keşİflere Ait İlk Rapor**, TTK Basımevi, Ankara.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1941) 'Türk Tarih Kurumu Alaca Höyük Hafriyatı 1940 Çalışmaları ve Neticeleri' **BelleTen**, C. V S. 17-18, ss. 1-8.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1951), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1937-1939 Daki Çalışmalara ve Keşİflere Ait İlk Ön Rapor** V. Seri No.5. TTKY, Ankara.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1952), 'Alaca Höyük ve Büllücek Kazılarının Sonuçları', **IV. Türk Tarih Kongresi**, Ankara, ss. 366
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1965a), **Alaca Höyük Kılavuzu / Guide D'Alaca Höyük**, MEB, Ankara.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1965b) 'Alacahöyük Kazısı Raporu', **TAD**, C. 1-2, S. 14, TTK Basımevi, Ankara, s. 161-172.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, (1973), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1963 - 1967 Deki Çalışmalara ve Keşİflere Ait İlk Ön Rapor** V. Seri S. 28. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr, ve Mahmut Akok, (1966), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1940 - 1948 Deki Çalışmalara ve Keşİflere Ait İlk Ön Rapor** V. Seri No.6. TTKY, Ankara.
- LLOYD, Seton, (1956), **Early Anatolia**, London.
- MACRİDY, Theodor (1908), **La porte des sphinx a Euyuk**, Paris.
- MACQUEEN, James G., (1986), **The Hittites and their contemporaries in Asia Minor**, Thames and Hudson, London.

- MATSUMURA, Kimiyoshi, (2011) 'Büklükale Kazısı 2009', **32. KST**, C. 4, ss. 411-420.
- MELLINK, Machteld. J., (1970) 'Observations On The Sculptures Of Alaca Hüyük', **Anadolu S.14**, ss. 15-24.
- MELLINK, Machteld. J., (1974) 'Hittite Friezes And Gate Sculpture', **AnSt presented to Hans Gustav Güterbock on the occasion of his 65th birthday**, pp. 201-214.
- MIELKE, Dirk Paul, (2009) 'Alte Paradigmen Und Neue Erkenntnisse Zur Hethitischen Holz-Lehmziegel-Architektur', **Byzas 9 - Bautechnik im Antiken und Vorantiken Kleinasien**, Ege Yayınları, İstanbul ss. 81-102.
- MIELKE, Dirk Paul, (2011a) 'Key sites of the Hittite Empire', **In The Oxford Handbook of Ancient Anatolia**, Oxford University Press, ss.1031-1054.
- MIELKE, Dirk Paul, (2011b) 'Hittite Cities: Looking For A Concept', **CollAn 2**, ss. 153-194.
- MIELKE, Dirk Paul, (2012) 'Fortifications and Fortification Strategies of Mega-cities in the Ancient Near East', **Proceedings of the 7th International Congress of the Archaeology of the Ancient Near East Vol. I**, Wiesbaden, ss. 73-91.
- MURAT, Leyla, (2012) 'Hititlerde Su Kültü', **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi**, 31 (51), ss. 125-158.
- MÜLLER-KARPE, Andreas, (2002) 'Kuşaklı-Sarissa, Yukarı Ülke'de Bir Kült Merkezi', **Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk Bonn: Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland**. pp. 470-475.
- MÜLLER-KARPE, Andreas, (2007), **Kuşaklı-Sarissa, Hethitische Anlagen Zur Wasserversorgung Und Entsorgung**, Verlag Marie Leidorf GmbH Rahden/Westf.
- MÜLLER-KARPE, Andreas ve Vuslat Müller-Karpe, (2013) 'Kuşaklı-Sarissa, **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/Hittites An Anatolian Empire**, YKY, İstanbul, ss. 220-227

- NAUMANN, Rudolf, (2007), **Eski Anadolu Mimarlığı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- NEVE, Peter, (1990) 'Tanrılar ve Tapınaklar Kenti Hattuša'. **Uluslararası 1. Hititoloji Kongresi Bildirileri**, Çorum, ss. 112-125.
- NEVE, Peter, (1994) 'Zur Datierung des Sphinxtores in Alaca Höyük', **Beschreiben und Deuten in der Archäologie des Alten Orients Festschrift für Ruth Mayer-Opificius (Altertumskunde des Vorderen Orient Band 4)**, Münster, pp. 213-225.
- NOSSOV, Konstantin, (2008), **Hittite Fortifications c. 1650-700 BC.**, New York: Osprey Publishing.
- OPFERMANN, Rudolf, (1984), **Das Löwenbecken in Hattusa: Versuch einer Deutung.**
- ORTHMANN, Winfried. (1963), **Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien.** Berlin, Gebr. Mann.
- ÖZENİR, A. Sırrı, (1997), 'Eflatun Pınar Hitit Anıtı 1996 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışmaları', **VIII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri**, Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi, Ankara, s. 135-158.
- ÖZGÜÇ, Nimet (1945), 'Alışar Eti Buluntularının Tarihlenmesi', **Arkeoloji Araştırmaları**, ss. 78-79
- ÖZGÜÇ, Tahsin ve Nimet, Özgüç, (1949), **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kara Höyük Harfiyatı Raporu, 1947 Ausgraben in Karahöyük 1947**, TTK Basımevi, Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, (1978), **Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, (1982), **Maşat Höyük II Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- PERROT, Georges (1872), **Exploration archéologique de la Galatie et de la Bithynie d'une partie de la Mysie, de la Phrygie, de la Cappadoce et du Pont: exécutée en 1861 et publiée**, Vol. 2, Didot, Paris.

- PERROT, Georges, ve Charles, Chipiez, (1890), **History of Art in Sardinia, Judæa, Syria, and Asia Minor**, Chapman and Hall, London.
- PUSCHSTEIN, Otto, (1912), **Boghazköi, Die Bauwerke**, Leipzig.
- POPKO, Maciej (1994) 'Zippalanda: Ein Kultzentrum im hethitischen', **Texte der Hethiter**, Vol. 21, Heidelberg, pp. 170.
- POPKO, Maciej, (2009), **Arinna Eine heilige Stadt der Hethiter**, Wiesbaden.
- RAMSAY, William Mitchell, (1883), 'On the Early Historical Relations between Phrygia and Cappadocia', **Journal of the Royal Asiatic Society**, pp. 100-135.
- SAYIN, Meral, (2018), **Neolitik Çağ'dan Hititler'e Anadolu'da Müzik ve Enstrümanlar I**, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- SCHACHNER, Andreas, (2006) 'Auf welchen Fundamenten? Überlegungen zum Stand der Erforschung der hethitischen Architektur', **Byzas 4 - Strukturierung und Datierung in der hethitischen Archaeologie / Structuring and Dating in Hittite Archaeology**, Ege Yayınları, İstanbul, ss. 149-163.
- SCHACHNER, Andreas, (2008) 'Brückenland Anatolien? Kulturkontakte im östlichen Mittelmeerraum im Spiegel monumentaler Architektur des frühen 2. Jahrtausends v. Chr', **Austausch und Inspiration. Kulturkontakt als Impuls architektonischer Innovation Band 9**, Berlin, pp. 16-20.
- SCHACHNER, Andreas, (2010) 'M.Ö. 16. Yüzyıl: Hitit Anadolu'sunda Bir Dönüm Noktası', **VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri C. II**, Anıt Matbaa, Ankara.
- SCHACHNER, Andreas, (2012) 'Orta Anadolu'da Coğrafya ve Ekonomi: Hititlerin Bıçak Sırtındaki İmparatorluğu', **CollAn**, Vol. 11, pp. 25-54.
- SCHACHNER, Andreas (2013) 'Hattuša: The Hittite Capital', **Unesco World Heritage In Turkey**, Ankara, ss. 108-127.
- SCHACHNER, Andreas, (2015) 'Zu Hause beim GAL MEŞEDI in Hattuša', **StBot 58 Saeculum:Gedenkschrift für Heinrich Otten Anlässlich Seines 100. Geburtstags**, pp. 189-210.

- SCHACHNER, Andreas, (2017a) 'Hattuša and its Environs Archaeology', **Hittite Landscape and Geography**, Boston: Brill, pp. 37-49.
- SCHACHNER, Andreas, (2017b) 'The Historical Development of the Urban Geography of Hattuša, the Hittite Capital City, and Beyond', **Places and Spaces in Hittite Anatolia I: Hatti and the East**, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, pp. 29-52.
- SCHACHNER, Andreas, (2019), **Hattuša Efsanevi Hitit İmparatorluğu'nun İzinde**, Homerkitabevi, İstanbul.
- SCHACHNER, Andreas, ve Hartmut Wittenberg, (2013) 'Hattuša'daki Su Havuzlarının Kullanımı ve Toplumsal Önemi', **3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu**, Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Çorum,ss. 19-35.
- SCHOOP, Ulf-Dietrich, (2006) 'Assyrer, Hethiter und Kaskaer- Zentralanatolien im Zweiten Jahrtausend vor Christus', **TROIA. Archäologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft**, Philipp von Zabern, Mainz, pp. 29-45.
- SİR GAVAZ, Özlem, (2012), **Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri,Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Yeni Gözlemler**, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları,Çorum.
- SİR GAVAZ, Özlem, (2017) 'New Observations on the Locations of Some central Anatolian Towns During the Bronze Age', **RAI 58**, ss. 283-290.
- SÜEL, Aygül, (1986) 'Belgelere Göre Hitit Tapınakları Nasıl Korunuyordu?', **X. Türk Tarih Kongresi**, ss. 515-522.
- TARACHA, Piotr, (2009), **Religions of Second Millennium Anatolia**, Wiesbaden.
- TARACHA, Piotr, (2011) 'The Iconography Program of the Sculptures of Alaca Höyük', **JANER 11**, ss. 132-147.
- TISCHLER, Johann, (1977), **Kleinasiatische Hydronymie**, Wiesbaden
- TUROĞLU, Hüseyin, (2006), **Coğraf Bilgi Sistemlerinin Temel Esasları**, Çantay Yayınları, İstanbul.

- UMURTAĞ, Gülsün, (2006) 'Hititlerde Mimarlık ve Sanat', Uluburun Gemisi 3000 Yıl Önce Dünya Ticareti, **Ege Yayınları, Boschum**, ss. 221-228.
- ÜKE, Ayşe, (2018), 'Filolojik-Arkeolojik Veriler Işığında Hitit Dönemi Su Bentleri Ve Havuz Yapıları', **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Anarsan Sempozyumu Özel Sayısı**, C. 11, S. 2, ss. 1529-1551.
- ÜNAL, Ahmet, (1977) 'M.Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda Doğal Afetler', **Bellekten**, C. XLI, S. 163, ss. 423-446.
- ÜNAL, Ahmet, (1988) 'Hittite Architect and a Rope Climbing Ritual', **Bellekten** C. LII, S. 205, ss. 1469-1503.
- ÜNAL, Ahmet, (1994) 'The Textual Illustration of the "Jester Scene" on the Sculpture of Alaca Höyük', **AnSt**, Vol. 44, ss. 207-218.
- ÜNAL, Ahmet, (1999), **Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları**, Etibank, İstanbul.
- ÜNAL, Ahmet, (2016), **Hititlerde ve Eski Anadolu Toplumlarında Din, Devlet, halk ve Eğlence**, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- WOOLLEY, Leonard, (1955), Alalakh An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Turkey 1939-1949, **Report Of the Resarches Commitee Society of Antiquaries of London, No. XVIII**, London.
- VAN LOON, Maurits Nanning, (1985), **Anatolia in the second millennium BC**, Brill.
- VON DER OSTEN, Hans Henning, (1929), **Explorations in Central Anatolia Season of 1926**, Chicago.
- VON DER OSTEN, Hans Henning, (1937). **The Alishar Hüyük, Seasons of 1930-32. Part II. OIP XXIX**, Chicago.
- HOUT, Van Den, (2013) 'Hitit Krallığı ve İmparatorluğu'nun Kısa Tarihi', **Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu/Hittites An Anatolion Empire**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 22-44.
- VAN LENNEP ve Henry J., (1870), **Travels in little-known parts of Asia Minor. Vol. 2**, Lohn Murray, London.

YAZOĞLU, Ruhattin, (2002) ‘Dil Kültür ilişkisi’, **EKEV Akademi Dergisi** S.11, ss. 21-43.

YİĞİT, Turgut, Ali Özcan, ve Kurtuluş Kıymet, (2016), **Hitit İmparatorluk Dönemi Kaya Anıtları**, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

İnternet Kaynakları

<http://www.tdk.gov.tr>, (10.11.2019).

<http://www.nerik.de>, (08.12.2019).

DİZİN

-A-

Alaca Höyük, 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 36, 40, 50, 51, 53, 57, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105

Alişar, 5, 24, 52, 92, 93, 95, 98, 99

Arinna, 14, 15, 16, 17, 65, 80, 102

-B-

Büklükale, 92, 101

-C-

CBS, 2, 5, 6, 82, 84, 85, 86, 87

-Ç-

Çorum, 1, 8, 11, 52, 74

-E-

Eflatunpınar, 73, 75, 77

-G-

Gölpınar Barajı, 9, 16, 73, 74, 76, 77, 99, 100, 104

-H-

Hattuša-Boğazköy, 1, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 31, 33,

39, 50, 52, 57, 61, 62, 68, 69, 70, 74, 79, 80, 81, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 101, 103, 104,

Hatti, 1, 13, 14, 19, 42, 45, 66, 81

Hitit, 1, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 36, 41, 42, 44, 45, 50, 51, 53, 56, 57, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105

-K-

Köyütölu, 73, 76, 77, 100

Karakuyu, 73, 76, 77, 100

Kayalıpınar, 5, 19, 61, 79, 80, 89, 99

Kalınkaya, 9, 20, 31, 52

Kuşaklı- Sarissa, 5, 19, 61, 76, 80, 81, 92, 93, 96, 98, 99, 100, 101

-N-

Nerik, 9, 80

-O-

Oymağaç, 5, 19, 64, 79, 80, 89, 92, 96, 98, 100

-Z-

Zippalanda, 17, 80

